

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการวิจัย “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม”
จังหวัดบุรีรัมย์

โดย สำนักงานเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์

มกราคม 2547

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการวิจัย “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม”
จังหวัดบุรีรัมย์

โดย
สำนักงานเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์
สำนักงานเกษตรอำเภอพุทไธสง
กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร

สนับสนุนโดยสำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

คำนำ

โครงการวิจัย “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม” ของจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เน้นชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อค้นหารูปแบบการทำงานในพื้นที่ และการสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ตลอดจนการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์ฯ ให้ชุมชนมีความเข้าใจว่าศูนย์ฯเป็นของชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนางานส่งเสริมการเกษตรให้มีประสิทธิภาพ เกษตรกรได้รับประโยชน์สูงสุด และจะนำไปสู่ความเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ขอขอบคุณ ทีมวิจัยจากกองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร คุณบุญศรี อ่อนละออ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร จากสำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 4 จังหวัดขอนแก่น ทีมวิจัยจากสำนักงานเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์ และทีมวิจัยจากสำนักงานเกษตรอำเภอพุทไธสง ตลอดจนผู้นำชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ทีมวิจัยจังหวัดบุรีรัมย์

ธันวาคม 2546

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม จ.บุรีรัมย์” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม Participatory Action Research (PAR) ในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบการทำงานในพื้นที่ตามระบบส่งเสริมการเกษตรเกี่ยวกับกระบวนการทำงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล กระบวนการทำงาน บทบาทเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และระบบการสนับสนุนการปฏิบัติงานเกี่ยวกับระบบข้อมูลและสารสนเทศ การพัฒนาบุคลากร ระบบนิเทศงาน ระบบประเมินผล ระบบการประชาสัมพันธ์ ระบบสนับสนุนแผนชุมชน ผลการศึกษาค้นคว้า

ระบบการทำงานในพื้นที่ โดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกหลักในการทำงานนั้น ผลจากการดำเนินการวิจัยพบว่า คณะกรรมการศูนย์ฯ มีความเข้าใจในบทบาทของตนเองชัดเจนขึ้น มีการปฏิบัติงานตามบทบาทที่กำหนดไว้ และเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์ฯ มากขึ้น มีการใช้ประโยชน์จากที่ทำการศูนย์ฯ โดยใช้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เป็นสถานที่จัดฝึกอบรม จัดเวทีเรียนรู้ เวทีเครือข่าย ศูนย์ฯ ได้ให้บริการในรูปแบบต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะจัดหน่วยปฏิบัติงานเคลื่อนที่ (Mobile Unit : MU) ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลยังเป็นหน่วยประสานระหว่างเกษตรกรและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ส่วนการดำเนินการด้านเครือข่ายการเรียนรู้ ใช้ศูนย์ฯ เป็นสถานที่จัดเวทีเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อบริหารจัดการกิจกรรมของเครือข่าย สำหรับบทบาทเจ้าหน้าที่ ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างเกษตรกรและหน่วยงานของรัฐ เป็นที่ปรึกษาในสาขาการเกษตร ให้การเรียนรู้การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ และการวางแผนการผลิตของเกษตรกรแบบพึ่งตนเอง

ระบบสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่ ผลจากการวิจัยพบว่า มีการจัดระบบเชื่อมโยงข้อมูลสารสนเทศจากระดับตำบลไปสู่ระดับจังหวัด โดยมีการจัดทำข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน สามารถให้บริการแก่เกษตรกรและใช้ประโยชน์ในการวางแผนการผลิตได้ ด้านการพัฒนาบุคลากรจัดให้มีการพัฒนาจนเกิดความรู้ทักษะในการปฏิบัติงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การเป็นวิทยากรกระบวนการ การใช้เครื่องมือโครคอมพิวเตอร์ การติดตามนิเทศงาน และการประเมินผล เน้นรูปแบบการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มีการร่วมกันกำหนดโครงการกิจกรรม วิธีการนิเทศติดตาม การประเมินผลร่วมกัน และรายงานแก่ผู้เกี่ยวข้องทราบทุกครั้ง ด้านการประชาสัมพันธ์เน้นการประชาสัมพันธ์แบบเข้าถึงเกษตรกรเป็นหลัก และถ้าเป็นโครงการที่มีความสำคัญมีการมอบหมายให้คณะกรรมการศูนย์ฯ มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ด้วย สำหรับการสนับสนุนแผนของชุมชนที่จัดทำขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดำเนินการจัดให้มีเวทีต่อเนื่อง เพื่อการบริหารจัดการโครงการไปสู่การปฏิบัติโดยชุมชนเองเป็นอันดับแรก หากต้องขอสนับสนุนทุนจากภายนอก เช่น อบต. หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เจ้าหน้าที่จะเรียนรู้ประสานงานให้

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการดำเนินการในสถานการณ์ที่เป็นจริง ผู้วิจัยจะต้องมีความรู้
ประสบการณ์ และทักษะในหลาย ๆ ด้าน จึงจะประสบผลสำเร็จ ปัจจัยสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน
ต้องเกิดก่อนที่จะดำเนินการในทุก ๆ เรื่องได้

Abstract

The participatory action research on “Participatory Agricultural Extension Role Model” aimed at investigating the field and supporting operation systems of DOAE’s present agricultural extension system through the Extension Agents’ roles and the Sub-District Agricultural Technology Transfer Centre (SATTC) based on the community participation concept in order to establish role model for further application for areas and learning networking development at sub-district level.

The research was conducted in Phutthaisong District, Buriram Province in form of workshops at provincial, district, and sub-district levels for Extension Agents and the public forums at sub-district level for community leaders and Extension Agents concerned.

The findings revealed that

1. The Centre’s committee and Extension Agents concerned had got a better understanding on their roles and responsibilities, namely,

The Committee

- Information dissemination and publicization: to act as the coordinator between farmers and the Centre’s officials, to support the community’s activities such as training venue, network forum
- Provision of the Centre’s services: with the support of Mobile Unit (MU), to act as the linking pin between farmers and all agencies concerned for technology transfer and problem solving upon the farmers’ requests
- Learning networking and related activities: to encourage the community to operationalize the community plan and other initiatives gained from public forum into actual learning process and activities

Extension Agents

- To act as the coordinator for all relevant agencies
 - To act as the advisor for farmers
 - To collect and report the agricultural information at field level with the Committee’s support
 - To get familiar with clear-cut action plan formulation and team working for effective performance
2. To facilitate the Extension Agents’ performance, the recommendations for supporting operation system had been done as follows:
- Information Technology: on-lined provincial and sub-district database, updated agricultural database available for extension services and utilization for production planning
 - Personnel development: training on computer skill, internet application, learning process
 - Monitoring and supervision: participatory approach, the acknowledgement of the results to all officials concerns, reporting to the annual district meeting
 - Evaluation: to be participation oriented, to be emphasis on assessment on performance achievement in overall and specific aspects of major projects such as Farmer Recovery after Debt-Free Application Project, Community Rice Variety Centre Project, SATTC Project
 - Publicization: to be prioritized on major projects in the continuing basis, to be farmer-oriented, to coordinate with the Centre as the another channel for information dissemination and publicization
 - Community plan support: to enhance the activities initiated from public forum by encouraging all agencies concerned from public and private sector, community-based organizations, non-governmental organizations, to take part in formulating community plan by taking account into community demands, to searching

community plan by taking account into community demands, to searching financial support from Sub-district Administrative Office (SAO) and other relevant agencies in order that the community could implement it through learning process and activities

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1 บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
โจทย์คำถามงานวิจัย	3
นิยามศัพท์	7

บทที่ 2 การตรวจเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน	8
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9	11
บทบาทหน้าที่ และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร	12
ระบบส่งเสริมการเกษตร	16
โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน	32
การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	34
กรอบการวิจัย	40

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

ประชากร	41
กลุ่มตัวอย่าง	41
ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	41

บทที่ 4 ระบบการทำงานในพื้นที่

ศูนย์จะมีประสิทธิภาพควรเป็นอย่างไร	46
กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม	46
กระบวนการได้มาของแผนชุมชน	51
การให้บริการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล	57
เครือข่ายการเรียนรู้แลกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ	61
กระบวนการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่	

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่	
ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ	75
ระบบพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ	78
ระบบการติดตามผลและนิเทศที่มีประสิทธิภาพ	81
ระบบการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ	85
ระบบการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ	88
ระบบการสนับสนุนแผนชุมชนที่มีประสิทธิภาพ	91
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย	96
ข้อเสนอแนะ	100
เอกสารอ้างอิง	102
ภาคผนวก	105

สารบัญภาพ

	หน้า
1. แบบจำลองกระบวนการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร	25
2. กรอบแนวคิดการวิจัย	40
3. กระบวนการวิจัย"ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม" จังหวัดบุรีรัมย์	44
4. เวทีเรียนรู้ระดับตำบล	57
5. รูปแบบการจัดเวทีพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้	65

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

กรมส่งเสริมการเกษตร ได้ดำเนินการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรมาเป็นลำดับ นับตั้งแต่ปี 2510 ซึ่งเป็นปีที่จัดตั้งกรมส่งเสริมการเกษตรขึ้นมา จนล่าสุดได้ปรับปรุงและประกาศใช้ระบบส่งเสริมการเกษตร ตั้งแต่ปี 2545 จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและความเป็นไปได้ ในทางปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นกลไกในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ส่งเสริมการเกษตรในการถ่ายทอดวิชาการข้อมูลข่าวสาร ไปสู่เกษตรกรได้อย่างทั่วถึง

จากสถานการณ์ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในการปกครองรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ให้ความสำคัญในการวางพื้นฐานให้เกิดการปฏิรูปที่สำคัญทั้งทางสังคม การเมือง การบริหาร ภาครัฐ การกระจายอำนาจ การปกครองไปสู่ท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาในทุกๆ ด้าน กอปรกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) และนโยบายของรัฐบาล ปัจจุบันให้ความสำคัญการยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาในมิติองค์กรร่วม รวมทั้งพัฒนาระบบการ ชุมชนเข้มแข็งให้เกิดพลังของคนในชุมชน ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบในการพัฒนา แก้ไขปัญหา สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เป็นรากฐานที่มั่นคงของสังคมโดยการส่งเสริมการรวมตัว ของชุมชนและประชาคม ค้นหาศักยภาพของชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมและ มีการติดตามประเมินผลการพัฒนาโดยชุมชน ในส่วนของกรมส่งเสริมการเกษตรการดำเนินงานพัฒนา เกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกร โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ เกษตรกร โดยให้ศูนย์บริการฯ ภายใต้อำเภอเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมการเกษตรเป็นศูนย์กลางดำเนินงาน ในระดับพื้นที่ (ตำบล) เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนาการเกษตร ตามนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ที่ต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเอง ตัดสินใจกิจการท้องถิ่นได้เอง โดยรัฐ ให้การสนับสนุนและส่งเสริม ประกอบกับในปี 2542 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มอบให้กรมส่งเสริมการเกษตร ดำเนินการตามโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน ภายใต้งานพัฒนาและ สนับสนุนจากโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ เน้นให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน การใช้ภูมิปัญญา และทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง สร้างโอกาสให้ชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อแสวงหาแนวทางและวางแผนชุมชนด้วยตนเอง โดยที่ประสบการณ์จากโครงการดังกล่าว ชุมชนสามารถวางแผนการปฏิบัติงานตามแผนด้วยตัวเอง มีขีดความสามารถสูงขึ้น โดยเฉพาะประเด็นการ พึ่งพาตนเองในหลายด้าน ดังนั้นบทบาทของเจ้าหน้าที่และระบบงานส่งเสริมการเกษตรจะต้องดำเนินการ พัฒนาให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

จังหวัดบุรีรัมย์จึงเห็นสมควรที่จะมีการจัดทำกรวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรที่เหมาะสม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่มีขีดความสามารถเพิ่มขึ้นในด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระบบการทำงานในพื้นที่ตามระบบส่งเสริมการเกษตรเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของศูนย์บริการฯ และกระบวนการทำงานและบทบาทเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
2. เพื่อศึกษาระบบสนับสนุนการทำงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร เกี่ยวกับระบบข้อมูลและสารสนเทศ การพัฒนาบุคลากร ระบบนิเทศงาน ระบบประเมินผล การประชาสัมพันธ์การสนับสนุนแผนชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เจ้าหน้าที่ได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้สามารถทำงานวิจัยควบคู่ไปกับการปฏิบัติงาน ให้สามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรในความรับผิดชอบ
2. พื้นที่ดำเนินการศึกษาวิจัย 4 จังหวัด ได้มีการพัฒนาการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
3. นำข้อมูลไปใช้ประกอบในการพัฒนาบทบาท แนวทางและวิธีการทำงานส่งเสริมการเกษตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

โจทย์คำถามงานวิจัย

ก. ระบบการทำงานในพื้นที่

โจทย์ 1 : ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชนมีประสิทธิภาพเป็นอย่างไร ประกอบด้วย

โจทย์ย่อย 1.1 : กระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม

โจทย์ย่อย 1.2 : การให้บริการของศูนย์ชุมชนที่เหมาะสม

โจทย์ย่อย 1.3 : กระบวนการได้มาของแผนชุมชน

โจทย์ย่อย 1.4 : เครื่องมือการเรียนรู้และกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ 2 : กระบวนการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่

ข. ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

โจทย์ 1 : ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ 2 : ระบบพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ 3 : ระบบการติดตามผลและนิเทศที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ 4 : ระบบประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ 5 : การประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ 6 : การสนับสนุนแผนของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

ซึ่งแต่ละ โจทย์ จะกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับ สิ่งที่จะต้องเป็น ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

รายละเอียดโจทย์งานวิจัยและสิ่งที่ควรจะเป็น

ก. ระบบการทำงานในพื้นที่

โจทย์วิจัย	สิ่งที่ควรจะเป็น
1. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชนมีประสิทธิภาพเป็นอย่างไร 1.1 กระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม	1. เป็นศูนย์ที่มีการบริหารจัดการของชุมชนโดยชุมชน และกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการอย่างชัดเจน 2. เป็นศูนย์กลางการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานและชุมชน 3. เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานด้านการเกษตร ในพื้นที่รูปแบบเบ็ดเสร็จ (One Stop Service) 4. เป็นศูนย์ที่มีเครือข่ายการบริการและถ่ายทอดความรู้ เช่น เครือข่ายวิทยากร ชาวบ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มสถาบัน
1.2 การให้บริการของศูนย์ชุมชนที่เหมาะสม	- เป็นศูนย์กลางในการให้บริการและถ่ายทอดความรู้ในพื้นที่ในรูปแบบเบ็ดเสร็จ (One Stop Service)
1.3 กระบวนการได้มาของแผนชุมชน	- ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนอย่างต่อเนื่อง แผนที่ได้ตรงกับความต้องการ และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง
1.4 เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพควรเป็นอย่างไร	1. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลมีการดำเนินการเครือข่ายการเรียนรู้หรือเครือข่ายกิจกรรมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง 2. มีเครือข่ายการเรียนรู้ระดับตำบลโดยการนำฐานข้อมูลที่ได้จากการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมมาพิจารณา คำนึงถึงกิจกรรมที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้เองหรือองค์กรท้องถิ่นเช่น อบต. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้การสนับสนุน แต่กำเนิดกลุ่มกิจกรรมการเรียนรู้ ตามความต้องการของชุมชน ชุมชนเป็นผู้คิดริเริ่มดำเนินการเป็นเบื้องต้น

โจทย์วิจัย	สิ่งที่ควรจะเป็น
1.5 เครื่องมือการเรียนรู้และกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพควรเป็นอย่างไร	1. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลควรมีเครื่องมือการเรียนรู้ตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไป และมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีการบริหารจัดการ มีเวทีและเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นประจำ หรือมีการจัดเวทีการเรียนรู้เป็นประจำ 2. เครื่องมือการเรียนรู้ในระดับตำบลมีการระดมทุนของสมาชิกเพื่อตั้งกองทุนเครื่องมือกิจกรรมหรือเครื่องมือการเรียนรู้ บริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการที่จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน
2. กระบวนการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่	1. เจ้าหน้าที่มีการทำงานเป็นทีมโดยจัดทำแผนปฏิบัติงานร่วมกัน 2. เจ้าหน้าที่ออกเยี่ยมจุดสาธิต กลุ่มกิจกรรมเครื่องมือ และเกษตรกรทั่วไป 3. เป็นวิทยากรกระบวนการเรียนรู้ 4. เป็นผู้ประสานระหว่างหน่วยงานและเกษตรกรในการจัดเก็บข้อมูลด้านการเกษตรและรายงานการระบาดของศัตรูพืชและภัยพิบัติ 5. เป็นที่ปรึกษาด้านการเกษตรแก่ชุมชน 6. เป็นผู้ชำนาญการเฉพาะด้านที่มีความเหมาะสมในพื้นที่

ข. ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

โจทย์วิจัย	สิ่งที่ควรจะเป็น
1. ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ	1. มีฐานข้อมูลที่ดีที่มีคุณภาพ ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ 2. การจัดเก็บข้อมูลเป็นระบบและมีการเผยแพร่ เชื่อมโยง ข้อมูลการใช้ประโยชน์ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3. บุคลากรมีความรู้ ทักษะในการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ คอมพิวเตอร์ 4. มีการพัฒนาระบบการเชื่อมโยงข้อมูลและอุปกรณ์ที่ สมบูรณ์และใช้ประโยชน์ได้ 5. มีศูนย์ข้อมูลสารสนเทศที่สามารถให้บริการ ได้ในระดับ จังหวัดและระดับอำเภอ
2. ระบบพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ	1. มีจิตสำนึกตั้งใจ และทุ่มเทในการทำงาน 2. เป็นผู้ใฝ่รู้ และรู้ทันกระแสที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา 3. มีความรู้ ทักษะและประสบการณ์ที่เกี่ยวกับด้านต่าง ๆ ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน
3. ระบบติดตามผลและนิเทศงานที่มีประสิทธิภาพ	1. มีการวางแผนและดำเนินการนิเทศงานทุกระดับ และ ให้ความสำคัญกับงานในระดับพื้นที่ 2. ใช้รูปแบบการนิเทศงานแบบมีส่วนร่วม 3. ใช้ผลการนิเทศงานในการปรับปรุงและพัฒนา งานอย่างเป็นระบบ
4. ระบบประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพ	1. มีระบบการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพให้ความเป็น ธรรมแก่ผู้ปฏิบัติงาน 2. เป็นระบบการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม
5. การประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ	1. ประชาสัมพันธ์โครงการเน้นหนัก ให้บุคคลเป้าหมาย รับทราบทั่วกัน 2. มีการประชาสัมพันธ์โครงการส่งเสริมการเกษตรหลาย ช่องทางอย่างต่อเนื่อง 3. สนับสนุนงบประมาณงานประชาสัมพันธ์อย่างเพียงพอ

นิยามศัพท์

ระบบส่งเสริมการเกษตร หมายถึง ระบบส่งเสริมการเกษตรที่ได้ปรับปรุงขึ้นในปี 2539 และประกาศใช้เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2540

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร หมายถึง เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรในระดับจังหวัดและอำเภอ

การทำงานแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานที่มีการร่วมกันในเรื่องการตัดสินใจว่าควรทำอะไร ทำอย่างไร ต้องดำเนินการตามแนวทางที่ตัดสินใจและได้รับประโยชน์จากกิจกรรมที่มีส่วนร่วมนั้นๆ

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การทำงานที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งเจ้าหน้าที่/เกษตรกร องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในลักษณะที่เท่าเทียมกัน

จังหวัด หมายถึง สำนักงานเกษตรจังหวัด

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล หมายถึง ศูนย์บริการฯ ที่มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนาด้านการเกษตร โดยชุมชนมีส่วนร่วม

การบูรณาการ หมายถึง กระบวนการผสมผสานการทำงานในพื้นที่ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อจัดความซ้ำซ้อนของทรัพยากรบุคคล งบประมาณ งาน เวลา และลดความสับสนของผู้ปฏิบัติงานและเกษตรกร

ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นดำรงชีวิตและเพื่อการผลิต มีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนและกฎเกณฑ์ต่างๆ โดยที่สังคมยังมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ และสมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาค้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม คณะนักวิจัยได้ศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องความประเด็นต่าง ๆ ได้แก่

- 2.1 การทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 2.2 การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)
- 2.3 บทบาทหน้าที่ และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร
- 2.4 ระบบส่งเสริมการเกษตร
- 2.5 การส่งเสริมการเกษตรภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน
- 2.6 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นดังนี้

2.1 การทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.1.1 ความหมายและแนวคิดการทำงานแบบมีส่วนร่วม

“การมีส่วนร่วม” ได้มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลายและมีความแตกต่างกันไปตามความเข้าใจและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ดังที่เนเรส สงเคราะห์สุข (2541) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย(ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) ได้สรุปไว้ว่าการมีส่วนร่วมมีความหมายในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยี ในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน

อรพินท์ สพโชคชัย (2539) ได้กล่าวถึงการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และการทำงานในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนในการพัฒนา เป็นกระแสแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์การพัฒนาในอดีต ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นกระบวนการที่น่าจะมีพลังในการผลักดันการพัฒนาสังคมมากกว่าในอดีต โดยลักษณะการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี ประกอบด้วยภาคต่าง ๆ คือ ภาครัฐ ภาคประชาชนและชุมชน ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคธุรกิจ การดำเนินงานที่ทุกส่วน

ของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมนี้จะต้องทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นหุ้นส่วนที่เท่าเทียมกัน โดยสร้างกลไกให้เกิดการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในลักษณะที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์(win-win approach)

สุรพล จันทราปัดย์ (2544) อ้างโดย บำเพ็ญ เขียวหวาน (2544) กล่าวถึง การสร้างการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนต้องได้รับการสนับสนุนจากองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ แนวทางและวิธีการเข้ามามีส่วนร่วม สภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ร่วมกัน และการสนับสนุนของสถาบัน โดยสถาบันต้องสนับสนุนทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการและมีการเชื่อมประสานกับองค์กรอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือองค์กรท้องถิ่น สภาพการเรียนรู้ที่ต้องเน้นการแก้ไขปัญหา มีการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ และร่วมมือกันในการปฏิบัติงานในท้องถิ่น ความรับผิดชอบอยู่ที่ตัวบุคคลที่ต้องใช้ดุลยพินิจ และการไตร่ตรองอย่างรอบคอบมากกว่าจะอยู่ที่ระเบียบวิธีปฏิบัติ หรือ กฎเกณฑ์ใดๆ พฤติกรรมและเจตคติของบุคคลต้องมีความเป็นประชาธิปไตย ยินดีรับฟังและเอื้ออำนวยต่อกระบวนการเรียนรู้และตัดสินใจของประชาชน ไม่ใช่การแนะนำสั่งสอนในการปฏิบัติงานร่วมกับประชาชน กลุ่มและองค์กรท้องถิ่นจะได้รับการสั่งสอน สนับสนุนให้ทดสอบความคิดและวิธีการอย่างเป็นระบบด้วยความสามารถและศักยภาพของชุมชนที่จะเป็นไปได้

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ (2544) ได้กล่าวถึงแนวคิดการลดความยากจนต้องเริ่มจากการประเมินและการวางแผนลดความยากจนในระดับท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม โดยคนจนต้องเป็นกลไกหลักในการแก้ปัญหความยากจน โดยเป็นศูนย์กลางใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่มีโครงสร้างเปรียบเหมือนไข่ดาว มีคนจนเป็นไข่แดง ทำหน้าที่ตัดสินใจ ส่วนผู้นำชุมชนและภาคีการพัฒนาอยู่ที่ไข่ขาว ทำหน้าที่เป็นกลไกกรองและกลไกเสริม การมีส่วนร่วมใช้กระบวนการ 5 ร คือ รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลจากการกระทำ ทั้งนี้จะเน้นการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่ายในทุกขั้นตอน

บำเพ็ญ เขียวหวาน (2544) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร คือ การมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลต่างๆ ทางส่งเสริมการเกษตร ซึ่งได้แก่ เกษตรกร แม่บ้านเกษตรกร เยาวชนเกษตรกร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมในขั้นต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนา คือ ร่วมคิดค้นหาแนวทางแก้ปัญหาของตนเอง ตัดสินใจ เลือกแนวทางในการพัฒนา ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้มีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการคิดริเริ่ม การจัดการ การควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของชุมชนด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ตลอดจนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน โดยถือว่าบุคคลเป้าหมายนั้นเป็นผู้มีส่วนได้เสียในการดำเนินการพัฒนาด้วยความรู้สึกผูกพันถึงความเป็นเจ้าของ หรือหุ้นส่วนซึ่งจะมีผลทำให้เกิดการสร้างพลังอำนาจ(empowerment) ให้เกิดขึ้นกับกลุ่ม

2.1.2 การพัฒนาอย่างยั่งยืน

อรุณ อวนสกุล (2543) ให้ความหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป โดยมีคนในสังคมเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้มีความกินดีอยู่ดีมีสุข ตลอดจนมีโอกาสได้รับการศึกษาและบริการทางสาธารณสุขที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามกฎหมาย มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ และที่สำคัญ คือ ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้สภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี ทั้งในเชิงกายภาพและคุณภาพ

พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์ (2543) กล่าวว่า iva การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการผลิตเพื่อการพัฒนาผลผลิตที่สามารถดำเนินการผลิตที่ยาวนาน โดยมีความสมดุลของผลผลิต การใช้เทคโนโลยี ภูมิปัญญาเกษตรกรและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อลดความเสี่ยงของเกษตรกรและมีรายได้ที่เหมาะสม รวมทั้งลดสถานะความเป็นหนี้สินของเกษตรกร การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงต้องมุ่งสู่เกษตรกรเป็นสำคัญ เพราะเกษตรกรเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในกระบวนการผลิต จึงต้องมุ่งพัฒนาเกษตรกรให้มีความรู้ ความสามารถและประสิทธิภาพในการผลิต โดยให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนเป็นเจ้าของในการพัฒนาการผลิตซึ่งย่อมจะเกิดผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สุด

จากสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น ได้นำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหที่ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและกลุ่มเกษตรกร หันมาให้ความสนใจในการทำการเกษตรแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) ทิศทางดังกล่าวยังคงเป็นเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545-2548) แต่หันมาให้ความสำคัญที่กระบวนการทำงานและการผสมผสานเทคโนโลยีใหม่กับภูมิปัญญาชาวบ้าน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้มีการประสานงานระหว่างภาคีต่าง ๆ มากขึ้น ดังนั้นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงได้กำหนดนโยบายให้มีการทำงานแบบบูรณาการ มีการระดมทรัพยากรบุคคลและงบประมาณลงในพื้นที่และชุมชนในลักษณะผสมผสาน มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนา เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

โครงการพัฒนาการเกษตรยั่งยืน มีเป้าหมายในการเพิ่มขีดความสามารถและเสริมสร้างประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาเกษตรยั่งยืนให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรรายย่อย เน้นการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงาน โดยให้ทุกฝ่าย รวมทั้งเกษตรกรได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และได้กำหนดนโยบายให้มีการทำงานแบบบูรณาการมุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ควบคู่การพัฒนา เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการเช่นนี้เป็นการเสริมสร้างศักยภาพ และความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนหรือกลุ่มเกษตรกร หากท่านนี้ติดต่อกันไปนาน ๆ กลุ่มเกษตรกรก็จะมีประสบการณ์ ความรู้ ทักษะและมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น สามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งตนเองได้ในที่สุด

โดยสรุปการทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวทางการพัฒนาที่ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มเกษตรกร ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่ต้น คือร่วมคิดค้นหาแนวทางแก้ปัญหาของตนเอง ตัดสินใจ เลือกแนวทางในการพัฒนา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กัน โดยมีเกษตรกรเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้มีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการคิดริเริ่มจัดการควบคุม การใช้ทรัพยากรและปัจจัยการผลิตในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด ตลอดจนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและรับผิดชอบผลที่เกิดจากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน กระบวนการเช่นนี้เป็นการเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร ซึ่งทำให้เกษตรกรมีประสบการณ์ ความรู้ สามารถคิดวิเคราะห์แก้ไขปัญหของตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

2.2 การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9

(พ.ศ. 2545-2549)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545) ได้กล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) โดยมีปรัชญาและแนวคิดหลักในการพัฒนาประเทศดังนี้ คือยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตไทยเป็นพื้นฐานการพัฒนา ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยยึดหลักให้คนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างแท้จริงและมุ่งหมายให้สังคมไทยพัฒนาไปสู่สังคมที่เข้มแข็ง และมีคุณภาพเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา สังคมแห่งการเรียนรู้และเอื้ออาทรต่อกัน

นอกจากนี้แล้วทิศทางการพัฒนาที่สำคัญ คือ ให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพคน คุณภาพชีวิตและคุณค่าวัฒนธรรมไทย และการสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและพลังท้องถิ่นชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นกลไกในการพัฒนา

ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ควรมีแนวทางการพัฒนา โดยการส่งเสริมการรวมกลุ่มเป็นองค์กร ชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างให้เกิดการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบในการพัฒนา และแก้ปัญหาของตนเองให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาชีพและเพิ่มรายได้

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 คือ เน้นการเพิ่มศักยภาพของชุมชน การสร้างเครือข่ายขององค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและพลังท้องถิ่นชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นกลไกในการพัฒนา

2.3 บทบาทหน้าที่ และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร (2537) ตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2537 กำหนดอำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร ไว้ดังนี้

1) พัฒนา ส่งเสริม และถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตพืชและธุรกิจเกษตรแก่เกษตรกร 2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรรวมกลุ่มเพื่อเป็นแหล่งรับและเผยแพร่ความรู้ด้านการเกษตร 3) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร หรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย และได้แบ่งส่วนราชการของกรมส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

ก. ราชการบริหารส่วนกลาง ประกอบด้วย

- 1) สำนักงานเลขานุการกรม
- 2) กองคลัง
- 3) กองการเจ้าหน้าที่
- 4) กองเกษตรสัมพันธ์
- 5) กองขยายพันธุ์พืช
- 6) กองป้องกันและกำจัดศัตรูพืช
- 7) กองแผนงาน
- 8) กองฝึกอบรม
- 9) กองพัฒนาการบริหารงานเกษตร
- 10) กองส่งเสริมธุรกิจเกษตร
- 11) กองส่งเสริมพืชไร่นา
- 12) กองส่งเสริมพืชสวน
- 13) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคกลาง
- 14) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันตก
- 15) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออก
- 16) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 17) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคใต้
- 18) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ

ข. ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย

- 1) สำนักงานเกษตรจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ส่งเสริมการผลิตพืช ธุรกิจเกษตร และการดำเนินการของสถาบันเกษตรกร รวมทั้งประสานการพัฒนาการเกษตรในจังหวัด
- กำกับ ดูแล และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงานเกษตรอำเภอ

- ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

ตามแผนอัตรากำลัง 3 ปี กรมส่งเสริมการเกษตร (พ.ศ. 2537 – 2539) ได้กำหนดโครงสร้างของสำนักงานเกษตรจังหวัด โดยแบ่งออกเป็น 4 ฝ่าย คือ

1.1 ฝ่ายบริหาร มีหน้าที่รับผิดชอบงานสารบรรณ งานธุรการทั่วไป งานการเจ้าหน้าที่ งานการเงิน บัญชีและพัสดุ งานพัฒนาสถาบันเกษตรกร งานวิชาการ เกษกิจเกษตร และงานช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติในเขตจังหวัดที่รับผิดชอบ

1.2 ฝ่ายแผนงาน มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรและแผนงานประจำปีของสำนักงานเกษตรจังหวัด การปฏิบัติงานตามโครงการและกิจกรรมพิเศษ ประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนงาน โครงการและระบบส่งเสริมการเกษตร เก็บรวบรวมสถิติข้อมูลด้านการเกษตร ดำเนินงานฝึกอบรม เจ้าหน้าที่และเกษตรกร ผลิตเอกสารคำแนะนำทางวิชาการ และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรของสำนักงานเกษตรจังหวัด

1.3 ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาการผลิต มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานตามโครงการส่งเสริมและพัฒนาการผลิตพืชเศรษฐกิจต่างๆ ในจังหวัด โดยการใช้เทคโนโลยีและปัจจัยการผลิต เพื่อเพิ่มผลผลิต ปรับปรุงคุณภาพ และลดต้นทุนการผลิต การบริการให้คำปรึกษาแนะนำทางวิชาการในด้านการผลิตพืช และการดำเนินงานเกี่ยวกับธุรกิจเกษตร

1.4 ฝ่ายป้องกันและกำจัดศัตรูพืช มีหน้าที่รับผิดชอบในการให้บริการและปฏิบัติงานด้านป้องกันและกำจัดศัตรูพืช การสำรวจ ตรวจสอบและวางแผนการป้องกันกำจัดศัตรูพืช การพยากรณ์เตือนการระบาดของศัตรูพืช ให้คำปรึกษาแนะนำ ถ่ายทอดความรู้ด้านการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชแก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและเกษตรกร

2) สำนักงานเกษตรอำเภอ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรในเขตพื้นที่รับผิดชอบ
- ปฏิบัติหน้าที่และประสานงานในฐานะตัวแทนกระทรวงในระดับตำบล
- ปฏิบัติงานร่วมกันหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

โครงสร้างของสำนักงานเกษตรอำเภอ แบ่งออกเป็น 3 งาน คือ

2.1 งานธุรการ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานสารบรรณ งานธุรการทั่วไป งานการเจ้าหน้าที่ งานงบประมาณ การเงิน และบัญชี และงานพิมพ์ตลอดจนการติดต่อประสานงานทั่วไปของสำนักงาน

2.2 งานพัฒนาสถาบันเกษตรกร มีหน้าที่รับผิดชอบงานส่งเสริมและพัฒนาสถาบันเกษตรกร ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร งานวิชาการ เกษกิจเกษตร งานส่งเสริมธุรกิจเกษตร และการช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติ

2.3 งานส่งเสริมการผลิต มีหน้าที่รับผิดชอบในการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ ให้คำแนะนำส่งเสริมและเผยแพร่วิชาการ ตลอดจนเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนาการผลิตของเกษตรกร แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของเกษตรกรในพื้นที่รับผิดชอบ ร่วมมือและประสานกับ หน่วยงานอื่น ในพื้นที่ในการส่งเสริมด้านการประมง ปศุสัตว์ สหกรณ์ และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ต่อมาในปี 2545 กรมส่งเสริมการเกษตร (2545) ได้ดำเนินการปรับปรุงบทบาทภารกิจโครงสร้าง ส่วนราชการและอัตรากำลังตามกฎหมายกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตร และสหกรณ์ พ.ศ.2545 ซึ่งได้กำหนดภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตรไว้ดังนี้ 1) ส่งเสริมและพัฒนา เกษตรกรและองค์กรเกษตรกร 2) ฝึกอบรมเกษตรกร และให้บริการทางการเกษตร 3) พัฒนาส่งเสริม และ ประสานการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต และการจัดการผลผลิตพืช ประมง และปศุสัตว์แก่เกษตรกร 4) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร หรือตามที่ กระทรวง หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย และได้แบ่งส่วนราชการของกรมส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

ก.ราชการบริหารส่วนกลาง ประกอบด้วย

- 1) สำนักงานเลขานุการกรม
- 2) กองคลัง
- 3) กองแผนงาน
- 4) กองการเจ้าหน้าที่
- 5) กองพัฒนาการเกษตรพื้นที่เฉพาะ
- 6) กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร
- 7) ศูนย์สารสนเทศ
- 8) สำนักขยายเมล็ดพันธุ์พืช
- 9) สำนักพัฒนาเกษตรกร
- 10) สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี
- 11) สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร
- 12) สำนักพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตร
- 13) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 จ.ชัยนาท
- 14) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 2 จ.ราชบุรี
- 15) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 3 จ.ระยอง
- 16) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4 จ.ขอนแก่น
- 17) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 5 จ.สงขลา
- 18) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 6 จ.เชียงใหม่

ข.ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย

1) สำนักงานเกษตรจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกรและวิสาหกิจเกษตรกรของชุมชน

ส่งเสริมและประสานถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการผลผลิตพืชประมง และปศุสัตว์

- กำกับ ดูแล และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงานเกษตรอำเภอ
- ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

หรือที่ได้รับมอบหมาย

โดยแบ่งงานออกเป็น 1 ฝ่าย 2 กลุ่ม คือ

1.1 ฝ่ายบริหารทั่วไป มีหน้าที่รับผิดชอบการปฏิบัติงานบริหารทั่วไป ได้แก่ งานธุรการ งานสารบรรณ งานการเงินและบัญชี งานพัสดุและยานพาหนะ การจัดทำและบริหาร งบประมาณ งานพิมพ์และแจกจ่ายเอกสาร งานการเจ้าหน้าที่ งานประชุม และงานประสานราชการทั่วไปของสำนักงาน

1.2 กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร มีหน้าที่

- ศึกษา วิเคราะห์และวางแผนการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และเครือข่ายให้เข้มแข็ง

- ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนและพัฒนาวิสาหกิจเกษตรกรของชุมชน
- ปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร รวมทั้งติดตามประเมินผลการดำเนินงาน

ส่งเสริมการเกษตรของจังหวัด

- ส่งเสริมสนับสนุนและประสานการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

- ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ และให้บริการข้อมูลสารสนเทศการเกษตร
- ประสานและดำเนินงานโครงการพระราชดำริและพื้นที่เฉพาะ และช่วยเหลือเกษตรกร

ผู้ประสบภัยธรรมชาติ

- ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

1.3 กลุ่มส่งเสริมการผลิตและจัดการผลผลิต มีหน้าที่

- ศึกษา วิเคราะห์ และวางแผนการผลิตและจัดการผลผลิตพืช ประมงน้ำจืด และ

ปศุสัตว์ขั้นพื้นฐาน

- ศึกษา พัฒนา และคัดเลือกรูปแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่น
- ดำเนินการส่งเสริม และประสานการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตและจัดการ ผล

ผลิต และการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตร

- ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการส่งเสริมการผลิตและจัดการผลผลิตใน

พื้นที่

- ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

2) สำนักงานเกษตรอำเภอ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- วางแผนและส่งเสริมการวางแผนการผลิตการเกษตรในอำเภอ
- ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และวิสาหกิจเกษตรกรของชุมชน
- ส่งเสริมและประสานถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการผลผลิตพืช ประมงและ

ปศุสัตว์

- ให้บริการและส่งเสริมอาชีพการเกษตรทุกสาขา
- ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือ

ที่ได้รับมอบหมาย

2.4 ระบบส่งเสริมการเกษตร

2.4.1 ความหมาย

บุญธรรม จิตค่อนันต์ (2536) กล่าวว่าไว้ว่าการส่งเสริมการเกษตร เป็นการนำความรู้ วิธีการ และเทคนิคใหม่ๆ ทางเกษตรไปแนะนำเผยแพร่ให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร แล้วติดตามให้คำแนะนำช่วยเหลือจนบังเกิดผลสำเร็จ ขณะเดียวกันก็นำปัญหาทางเกษตรมาวิเคราะห์หาหนทางแก้ไข

สิน พันธุ์พินิจ (2544) กล่าวถึงระบบการส่งเสริมการเกษตรไว้ว่าเป็นระบบการจัดการบริการเผยแพร่ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารหรือสารสนเทศ เทคโนโลยี และการให้การศึกษาอบรมแก่เกษตรกร ตามที่เกษตรกรประสงค์จะยอมรับและเรียนรู้ด้วยความอิสระ โดยมีระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นเครื่องมือและกลไกสำคัญที่จะนำความรู้และเทคโนโลยีไปเผยแพร่แก่เกษตรกร

สรุปได้ว่าระบบส่งเสริมการเกษตร หมายถึง ระบบบริหารจัดการการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการนำความรู้และเทคโนโลยีไปสู่เกษตรกรเพื่อให้เกษตรกรสามารถนำไปปรับปรุงวิธีการผลิตตลอดจนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

2.4.2 พัฒนาการระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย

เอกชัย โอเจริญ (2541) ได้กล่าวไว้ว่าระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นระบบถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกร โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกษตรกรสามารถนำไปปรับปรุงวิธีการผลิตตลอดจนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง เพื่อให้งานส่งเสริมการเกษตรบรรลุจุดมุ่งหมายสำคัญตามหลักปรัชญาของงานส่งเสริมการเกษตรคือ ให้เกษตรกรช่วยเหลือตนเองได้อย่างยั่งยืน กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้ดำเนินการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตร ตั้งแต่ปี 2510 นับตั้งแต่จัดตั้งกรมส่งเสริมการเกษตรจนถึงปัจจุบันให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

ช่วงที่ 1 ปี 2510-2519 งานส่งเสริมการเกษตรในช่วงแรกเป็นการส่งเสริมที่เน้นการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาแก่เกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ การถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรแผนใหม่มีข้อจำกัดมากในเรื่องอัตราค่าจ้างที่ไม่เพียงพอ ทำให้ไม่สามารถใช้วิธีการส่งเสริมแบบรายบุคคลได้อย่างทั่วถึง จึงใช้

วิธีการส่งเสริมการเกษตรผ่านกลุ่มต่างๆ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ในช่วงปี พ.ศ. 2518 กรมส่งเสริมการเกษตรได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารโลก และธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย ดำเนินการส่งเสริมการเกษตรแบบเน้นหนักเฉพาะจุดในเขตพื้นที่ได้รับน้ำชลประทาน ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างมาก เพราะสามารถเผยแพร่วิชาการแผนใหม่ไปถึงเกษตรกรอย่างทั่วถึงและถูกต้อง

ช่วงที่ 2 ปี 2520-2526 จากผลการดำเนินงาน โครงการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทานนำไปสู่การปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรในปี พ.ศ.2520 โดยการนำระบบฝึกอบรมและเยี่ยมชม (Training and visit system) มาใช้ในงานส่งเสริมการเกษตรเป็นระบบที่มุ่งให้เจ้าหน้าที่ได้ใกล้ชิดเกษตรกรโดยการเยี่ยมชม ให้คำแนะนำแก่เกษตรกรและนำปัญหามาแก้ไขอย่างเป็นระบบซึ่งมีหลักการสำคัญคือ

1. ใช้เทคนิคการให้คำแนะนำและสอนทักษะแก่กลุ่มผู้นำเกษตรกรตามตารางเวลาที่แน่นอนแล้วให้ผู้นำเกษตรกรเหล่านี้นำความรู้และทักษะที่ได้รับไปเผยแพร่แก่เกษตรกรรายอื่น ๆ ในชุมชน
2. จัดให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีทักษะและความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการผลิตเพื่อสามารถถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. มีการปรับปรุงความสัมพันธ์ของงานวิจัยต่องานส่งเสริมการเกษตร โดยเฉพาะการนำปัญหาของงานเกษตรไปแก้ไข โดยนักวิชาการและถ่ายทอดเทคโนโลยีกลับไปสู่เกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ
4. เป็นการปรับปรุงและพัฒนาสถานภาพของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร โดยสร้างความเข้าใจในบทบาทหน้าที่รับผิดชอบต่องานส่งเสริมการเกษตรต่อการพัฒนาชุมชนส่งผลให้ได้รับการยอมรับศรัทธาจากชุมชน ทำให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติงานมากขึ้น
5. จัดให้มีระบบการเยี่ยมชมเกษตรกรอย่างสม่ำเสมอ โดยมีการกำหนดวัน เวลาและสถานที่แน่นอน เพื่อให้คำแนะนำ ถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรด้วยวิธีการปฏิบัติที่ทันสมัย จนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในไร่นาเกษตรกร
6. จัดให้มีการสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ ยานพาหนะ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นด้านต่างๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

ช่วงที่ 3 ปี 2527-2536 เมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามโครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรระยะที่ 1 และระยะที่ 2 พบว่า มีปัญหาอุปสรรคบางประการเกี่ยวกับองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตร จึงมีการพัฒนาองค์ประกอบต่างๆ คือการจัดอัตราค่าจ้าง การฝึกอบรม การเยี่ยมชมเกษตรกร การคัดเลือกและใช้ประโยชน์จากเกษตรกรผู้นำ การจัดทำแปลงทดสอบพืชเศรษฐกิจ การจัดทำแปลงส่งเสริมการปลูกพืชการนิเทศงาน และการทำงานในรูปคณะกรรมการ ให้เกิดความสมบูรณ์ในระบบและสามารถนำไปปฏิบัติงานได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ได้ดำเนินการ โครงการหมู่บ้านหลักส่งเสริมการเกษตรและศูนย์เกษตรประจำตำบล ซึ่งเป็นแนวทางการส่งเสริมการเกษตรสู่เกษตรกร โดยใช้กิจกรรมและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำศูนย์

ระหว่างปี 2531-2536 กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการตามโครงการที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร 2 โครงการ คือ

1. โครงการปรับปรุงระบบแผนและพัฒนาเกษตรกร (คปท.) ปี 2531-2534 มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงการจัดทำแผนส่งเสริมการเกษตรให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ รวมทั้งเพื่อพัฒนาเกษตรกรให้ดำเนินการผลิตทางการเกษตรและแก้ไขการประกอบอาชีพในรูปกลุ่มกิจกรรมอันจะทำให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด โดยมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

1.1 วิเคราะห์พื้นที่และชุมชน ด้านศักยภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม เพื่อรับทราบสถานการณ์ ปัญหา ความต้องการและศักยภาพการผลิตของพื้นที่และเกษตรกร

1.2 กระบวนการกลุ่ม กระตุ้นให้เกิดการสนับสนุนเพื่อพึ่งพาตนเองได้

1.3 การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ผ่านกลุ่มกิจกรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในการคิดและวางแผนด้วยตนเอง โดยเจ้าหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ

1.4 การสนับสนุนของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามที่ได้วางแผนไว้ โดยทุกขั้นตอนการดำเนินงาน เกษตรกรต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

2. โครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร (ผก.) ปี 2535-2539 มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรวางแผนการผลิตตามความถนัด ตามความต้องการสอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่ ทรัพยากร และตลาด รวมทั้งการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรในการวางแผนการผลิต โดยเจ้าหน้าที่สนับสนุนให้ข้อมูลการผลิต การตลาด เพื่อให้เกษตรกรตัดสินใจวางแผนด้วยตนเอง โดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 สนับสนุนข้อมูลทางเลือกทางการเกษตรแก่เกษตรกร และให้เกษตรกรตัดสินใจวางแผนปรับปรุง เปลี่ยนแปลงกิจกรรมการเกษตรของตนเอง

2.2 หน่วยงานของรัฐสนับสนุนเงินทุนและทรัพยากรต่างๆ

ช่วงที่ 4 ปี 2537-2539 ในช่วงนี้ได้มีการพัฒนาและปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร เป็นการขยายผลต่อเนื่องจากโครงการต่าง ๆ ที่ได้เริ่มดำเนินการมาแล้วในเรื่องการเพิ่มรายได้และพัฒนา คุณภาพชีวิตของเกษตรกร เจ้าหน้าที่ทุกระดับมีทิศทางและเป้าหมายเดียวกัน คือ ความสำเร็จของเกษตรกร เน้นการพัฒนาตัวเกษตรกร มุ่งให้ทุกระดับลงสู่พื้นที่ และสนับสนุนให้เกษตรกรพึ่งพาตนเอง โดยกระบวนการกลุ่ม โดยมีองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

1. ระบบการทำงานในพื้นที่ มีการจัดทำแนวทางพัฒนาการเกษตร ทางเลือกทางการเกษตรเป็นรายหมู่บ้าน ทะเบียนครัวเรือนเกษตรกร ช่วยเหลือสนับสนุนการจัดทำแผนการผลิตของเกษตรกร

2. ระบบสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่ ได้แก่ ระบบฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยีระบบสนับสนุนปัจจัยการผลิตและเงินทุน ระบบการติดตามและนิเทศงาน และระบบสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง

ในปี 2537 ได้เริ่มดำเนินการตามโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร(คปร.) ให้สอดคล้องกับข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรและการตลาด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับโครงสร้างการผลิตในพื้นที่ การปลูกพืชที่มีปัญหาด้านราคาไปสู่กิจกรรมการเกษตรอื่นๆ ที่ทำให้ได้ผลตอบแทนสูงกว่าและเหมาะสมกับศักยภาพพื้นที่

ช่วงที่ 5 ปี 2540-2544 การปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรในช่วงที่ผ่านมามีปัญหาในทางปฏิบัติหลายประการ จึงได้ปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรบนรากฐานของระบบฝึกอบรมและเขียน มีหลักการดังนี้ คือ ให้ความสำคัญในการพัฒนาเกษตรกร เน้นเรื่องการเพิ่มประสิทธิภาพและบุคลากร เน้นและสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการพัฒนาการเกษตร โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการมอบอำนาจและกระจายความรับผิดชอบในการบริหารงานส่งเสริมการเกษตรสู่ระดับภาคและระดับจังหวัด และเน้นให้มีการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างภาครัฐ เอกชน รวมทั้งองค์กรในท้องถิ่น

มีองค์ประกอบ ดังนี้

1. การปฏิบัติงานในระดับอำเภอ

การมอบหมายงานให้เกษตรอำเภอทำหน้าที่บริหารจัดการ ทั้งด้านปริมาณงาน ลักษณะงาน และการปฏิบัติงานในระดับตำบล จัดทำแผนส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ (5 ปี) แผนปฏิบัติงานประจำปี/เดือนกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการปฏิบัติงาน แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ พื้นที่ส่งเสริมทั่วไปและพื้นที่ส่งเสริมที่ต้องการให้เกิดผลการส่งเสริมการเกษตรที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนตามศักยภาพของพื้นที่และความพร้อมของเกษตรกร โดยคัดเลือกเกษตรกรหมู่บ้านเป็นแกนนำในการพัฒนาอาชีพการเกษตร

2. การสนับสนุนการปฏิบัติงาน

การถ่ายทอดเทคโนโลยี มีการถ่ายทอดที่เป็นระบบและต่อเนื่องตั้งแต่ระดับกรม ภาค จังหวัด จนกระทั่งถึงเกษตรกร มีการประชุมเพื่อการบริหารและประสานงาน มีการติดตามและนิเทศงานทุกระดับ คือ ส่วนกลาง ภาค จังหวัดและอำเภอ และมีการจัดการข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศที่ใช้ในการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร

ช่วงที่ 6 ปี 2545 – ปัจจุบัน เนื่องจากสถานการณ์ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) ให้ความสำคัญเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน การยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาแบบองค์รวมและการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ประกอบกับรัฐบาลได้กำหนดนโยบายการปฏิรูประบบราชการ เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของหน่วยงานราชการ ดังนั้น ในส่วนกรมส่งเสริมการเกษตรได้ปรับบทบาทภารกิจ และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตรให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล โดยเน้นการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรให้พึ่งพาตนเอง โดยนำระบบใหม่นี้มาประกาศใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2545 มีหลักการดังนี้ ให้เกษตรกรเป็นผู้กำหนดแนวทางพัฒนาตนเอง โดยมี เจ้าหน้าที่

ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้สนับสนุนอำนวยความสะดวก และประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรต่าง ๆ ตลอดจนเข้าไปเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกร และใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกหลักในการปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยมีองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบ คือ

1. การทำงานในพื้นที่ หมายถึง วิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอ มีวิธีการ ดังนี้

1.1 กระบวนการทำงานกับชุมชน โดยจัดเวทีเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมให้ชุมชน โดยปรับวิถีคิด และวิธีการทำงานเพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน เรียนรู้พัฒนาการของชุมชน ประเมินศักยภาพของชุมชนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และพัฒนาที่ต่อเนื่องภายใต้ศักยภาพที่มีอยู่ในท้องถิ่น ศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบและสังเคราะห์มาใช้ประโยชน์ในการวางแผนชุมชน กำหนดแผนชุมชนด้านการเกษตรระดับตำบล ดำเนินการตามแผนชุมชนที่ได้กำหนดไว้โดยส่งเสริมกระบวนการกลุ่มและสร้างเครือข่าย สนับสนุนและบริการด้านต่าง ๆ ตามความต้องการของชุมชน ติดตาม นิเทศ และประเมินผล โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชน เพื่อรับทราบความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรค และปรับปรุงแก้ไขต่อไป

1.2 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในปี 2542 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยกรมส่งเสริมการเกษตร (2542) ดำเนินการจัดทำโครงการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบลของชุมชนเพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาการเกษตรของตำบลสามารถบริการที่จุดเดียว (One Stop Service) และเพื่อสนับสนุนกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรด้วยการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของส่วนราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในระดับท้องถิ่นให้มีลักษณะการทำงานแบบบูรณาการ ชี้คปัญหาของชุมชนเกษตรเป็นหลัก ให้การสนับสนุนและพัฒนาความสามารถของเกษตรกรในชุมชนให้มีความพร้อมในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ความรู้ในการพัฒนาอาชีพการเกษตร การบริการข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมและตัดสินใจในการพัฒนา และทำแผนชุมชนตามศักยภาพของพื้นที่และชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรมีการพัฒนาอาชีพของตนเอง มีรายได้เพิ่มขึ้น ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนในที่สุด ซึ่งมีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนสำนักงาน มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบลเป็นผู้อำนวยการศูนย์บริการฯ และส่วนที่ 2 เป็นจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิต การบริหารศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล โดยใช้คณะทำงานเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตรระดับตำบล รับผิดชอบ

การบริหารศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลมีองค์ประกอบดังนี้ เกษตรตำบลในพื้นที่ เป็นผู้อำนวยการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เกษตรอำเภอ เป็นประธานคณะทำงาน องค์การบริหารส่วนตำบล กรรมการหมู่บ้าน กรรมการกลุ่มเกษตรกร กรรมการสหกรณ์ แกนนำกลุ่มอาชีพ เป็นคณะทำงาน

ต่อมาในปี 2546 ได้มีการปรับบทบาทของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ สำนักพัฒนาการถ่ายทอด

เทคโนโลยี (2546) ระบุว่าศูนย์บริการฯ มีบทบาทเป็นศูนย์ประสานการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร เป็นศูนย์ข้อมูลและบริการข่าวสารด้านการเกษตรแต่ละสาขาอาชีพ เป็น “เวทีชุมชน” ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรในตำบล เป็นเวทีในการพบปะและร่วมจัดทำกิจกรรมของทุกส่วนราชการ องค์กรต่าง ๆ และเกษตรกร รวมทั้งเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการเกษตร

ส่วนบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ มีดังนี้ การถ่ายทอดเทคโนโลยี การจัดทำข้อมูลพื้นฐานการเกษตร การพยากรณ์และเตือนภัย การประชาสัมพันธ์ กิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์บริการฯ ให้ประชาชนรับทราบ และเข้าร่วมกิจกรรม เช่น ทางหอกระจายข่าว นิทรรศการ หรือจัดกิจกรรม เป็นต้น

องค์ประกอบของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร (อภิชาติ อติเวทิน (2546) ได้กล่าวไว้ว่า ศูนย์บริการฯ ประกอบด้วย

1) ที่ทำการศูนย์บริการฯ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นที่รวบรวมนำเสนอและบริการข้อมูลและจัดอุปกรณ์การให้บริการด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับตำบล เช่น เครื่องมือการตรวจวิเคราะห์ดินอย่างง่าย ตลอดจนใช้เป็นที่พักผ่อน จัดเวทีชาวบ้าน ฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น

2) คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลมีจำนวนทั้งสิ้นไม่เกิน 15 คน ประกอบด้วย ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน ผู้แทนสถาบันเกษตรกรและหรือกลุ่มอาชีพทางเกษตรในตำบล ไม่เกิน 2 คน อาสาสมัครเกษตรกรในตำบล 1-4 คน ผู้แทนหมู่บ้านฯ ละ 1 คน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล เป็นกรรมการและเลขานุการ โดยตำแหน่ง

3) แผนพัฒนาการเกษตรของตำบล เกิดจากชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาให้ครอบคลุมทั้งด้านกายภาพ ด้านการเกษตร เศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ทราบว่ากิจกรรมหลักของตำบลคืออะไร จะปรับปรุงในส่วนไหน จะถ่ายทอดความรู้เรื่องอะไร และจะลงทุนทางธุรกิจชุมชนอย่างไร

4) จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิตการเกษตร ทั้งด้านพืช ประมง ปศุสัตว์ เกษตรผสมผสานและอื่น ๆ โดยพิจารณาคัดเลือกจากฟาร์มของเกษตรกรในตำบล โดยมีเจ้าของจุดสาธิตการเกษตรทำหน้าที่วิทยากรเกษตรกรในการถ่ายทอดความรู้

1.3 การทำงานในอำเภอ คือ การทำงานของเจ้าหน้าที่ในสำนักงานเกษตรอำเภอทำหน้าที่ส่งเสริมและบริการทางการเกษตรแก่เกษตรกร ดำเนินการสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลให้เป็นช่องทางการให้บริการและความรู้แก่เกษตรกร จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ ส่งเสริมและพัฒนากลุ่ม/องค์กรเกษตรกรในการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิต และส่งเสริมเครือข่ายของกลุ่ม / องค์กรเกษตรกร รวมถึงประสานและอำนวยความสะดวกในการบริการเกษตรกร

2. การสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

กรมส่งเสริมการเกษตร (2545) กล่าวว่าไว้ว่าการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่เป็นการสนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอให้สามารถปฏิบัติงาน ในการส่งเสริมและบริการทางการเกษตรแก่เกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.1 ข้อมูลสารสนเทศ เป็นการดำเนินงานด้านข้อมูลสารสนเทศโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และผู้เกี่ยวข้องดำเนินการจัดเก็บข้อมูล การประมวลผล การจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศเพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรในทุกระดับ

2.2 การพัฒนาบุคลากร เพื่อพัฒนาในด้านความรู้ ทักษะ และทักษะขั้นพื้นฐานที่ จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน โดยจัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อการเชื่อมโยงและประสานงานวิจัยและงานส่งเสริมการเกษตร ระดับประเทศ/ระดับเขต/ระดับจังหวัด/ระดับอำเภอ และการพัฒนาบุคลากร ในการบริหารให้มีการประชุมทุกระดับ สร้างความเข้าใจและแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 การสนับสนุนแผนของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนทางด้านความรู้วิชาการ ป้อนการผลิต และทุนในการดำเนินการต่างๆ จากแหล่งสนับสนุนของภาครัฐและเอกชนที่ สอดคล้องและตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเน้นให้หน่วยงานระดับจังหวัดเป็น หน่วยบูรณาการแผนงาน/โครงการ งบประมาณในการดำเนินการในพื้นที่

2.4 การนิเทศงาน เพื่อพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้มีความสามารถในการปฏิบัติงาน เสริมสร้างขวัญและกำลังใจ รวมทั้งการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมให้ผู้รับการนิเทศ ได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา กำหนดเป้าหมาย และร่วมตัดสินใจในการปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

2.5 การติดตามและประเมินผล เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานตามกระบวนการทำงานในพื้นที่ และการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ รวมทั้งการนำผลการติดตามและประเมินผลไปปรับปรุงการทำงานและการบริหารงาน

2.6 คลินิกเกษตรเคลื่อนที่ในพระราชานุเคราะห์ นอกจากระบบการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ทั้ง 5 ที่กล่าวมาแล้ว กรมส่งเสริมการเกษตร(2546) ระบุไว้ว่าในปี 2545 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดตั้งคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ให้บริการทางวิชาการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรหรือนวัตกรรมที่เหมาะสมสู่เกษตรกร โดยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรวิจัยและพัฒนาภาคการเกษตรที่เป็นแหล่งบริการความรู้เฉพาะด้านกับเกษตรกรเป้าหมาย ซึ่งมุ่งเน้นการบริหารงานเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกร และช่วยแก้ไขปัญหาอุปสรรคให้เกษตรกรได้อย่างรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์ รวมทั้งการสร้างและพัฒนาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานวิชาการ หน่วยงานส่งเสริม และศูนย์ฯ ในการรณรงค์ฟื้นฟู และแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยมีรูปแบบของกิจกรรม 2 กิจกรรม คือ

1) กิจกรรมด้านคลินิก ได้แก่ การให้คำปรึกษา ตรวจวิเคราะห์และวินิจฉัย และให้บริการโดยใช้อุปกรณ์และเครื่องมือทางห้องปฏิบัติการ ในการเกษตรทุกด้าน คือ พืช ดิน สัตว์และประมง

2) กิจกรรมเสริม ได้แก่ การเสริมสร้างความรู้ การฝึกอบรมและจัดนิทรรศการที่เป็นความต้องการของเกษตรกรหรือเป็นเทคโนโลยีที่เกษตรกรควรรู้ เช่น บัญชี ชลประทาน สหกรณ์และกฎหมายที่ดิน เป็นต้น

2.7 หน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ (Mobile Unit : MU) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2546) ระบุว่ากระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัดตั้งหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่เพื่อให้บริการแก่เกษตรกรในระดับอำเภอและท้องถิ่น โดยกำหนดให้หน่วยงานต่างๆ ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีการทำงานร่วมกันในลักษณะการประสานงานแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ กรมวิชาการเกษตร กรมประมง กรมปศุสัตว์ กรมป่าไม้และกรมพัฒนาที่ดิน โดยเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน เพื่อแก้ไขปัญหาได้ตรงตามความต้องการของเกษตรกรและทันต่อสถานการณ์

หลักการและแนวคิดของหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ 1) ชีวเกษตรกรเป็นศูนย์กลางและเป็นหลักของการทำงาน 2) ทำงานแบบบูรณาการ โดยละลายความเป็นกรมออกจากหัวใจทุกคน และเน้นการให้บริการแก่เกษตรกรเป็นภารกิจกระทรวง 3) ตัวชี้วัดความสำเร็จ คือความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และความมั่นคงของเกษตรกร 4) MU เป็นศูนย์กลางการบริหารงาน และบริการระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยให้บริการเคลื่อนที่ตามความต้องการของเกษตรกร และเป็นการตั้งอย่างถาวร ไม่ใช่ศูนย์เฉพาะกิจ

ความหมายระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

จากการตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้
ระบบข้อมูลสารสนเทศ

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2543) กล่าวถึงความหมายข้อมูลสารสนเทศ และระบบข้อมูลสารสนเทศไว้ว่า สารสนเทศเป็นข้อมูลที่ผ่านการประมวลผลให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ตามต้องการ สารสนเทศที่ดีต้องมีลักษณะถูกต้อง เพราะจะมีผลกระทบต่อการศึกษาวางแผนการปฏิบัติงานให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ประหยัด เชื่อถือได้ ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ เข้าใจง่าย ทันต่อเหตุการณ์ และตรวจสอบความถูกต้องได้

ระบบข้อมูลสารสนเทศทางการเกษตร เป็นการรวบรวมข้อเท็จจริงทางการเกษตร อาจอยู่ในรูปตัวเลข ตัวอักษร ภาพหรือเสียง มาประมวลผลโดยการวิเคราะห์และจัดการเกี่ยวกับข้อมูลเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับข้อมูลเหล่านั้น เรียกว่าสารสนเทศทางการเกษตร ทั้งนี้ในการจัดการข้อมูลด้านการเกษตรเพื่อให้ได้เป็นสารสนเทศทางการเกษตรที่นำไปใช้ในด้านต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาการเกษตร มีการนำเทคโนโลยี เครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการจัดการเกี่ยวกับสารสนเทศ และหน่วยงานได้ตามต้องการ สะดวกรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นระบบข้อมูลสารสนเทศ เป็นข้อมูลที่ผ่านการประมวลผล วิเคราะห์ จัดการ เกี่ยวกับข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินงาน การเก็บข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการนำไปใช้ในงานส่งเสริมการเกษตร ในการกำหนดนโยบาย วางแผนและดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ

ระบบพัฒนาบุคลากร

กรมส่งเสริมการเกษตร (2544) กล่าวว่าระบบพัฒนาบุคลากรเป็นการพัฒนาบุคลากรให้เป็นผู้มีทัศนคติที่ดีต่อเกษตรกร มีความรู้ และมีทักษะสามารถปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์

ในหลักการและการปฏิบัติงานของจังหวัด จังหวัดทำหน้าที่พัฒนาบุคลากรในระดับอำเภอ ให้มีความรู้ ทักษะ จิตสำนึก และพร้อมที่จะปฏิบัติงานในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสำรวจหาความต้องการ จัดทำแผนการพัฒนาบุคลากรและดำเนินการตามแผน คือ การสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัดปีละ 1 ครั้ง การสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับอำเภอ นอกจากนี้ยังมีการเสริมความรู้ในการประชุมประจำเดือน อย่างไรก็ตามในการพัฒนาบุคลากรนั้น จังหวัดใช้เกณฑ์การประเมินผลรายบุคคลหรือประเมินผลสัมฤทธิ์ของงานในรายบุคคลมาประกอบในการพัฒนาบุคลากร และมีการกระจายอำนาจให้อำเภออีกด้วย

ระบบติดตามและนิเทศงาน

สมพร หาญพงศ์พันธุ์ (2543) ให้ความหมายของการติดตามไว้ว่า เป็นการติดตามทบทวน และเฝ้าดูความก้าวหน้าของการทำกิจกรรมในทุกขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง หรือในระยะเวลาที่กำหนด เพื่อให้การดำเนินงานทุกขั้นตอนเป็นไปตามแผนที่วางไว้ เพราะการติดตามความก้าวหน้าของงานหรือโครงการอย่างใกล้ชิดทำให้ทราบปัญหา และสามารถแก้ไขปัญหาดัง ๆ ได้ทันท่วงที ส่งผลให้งานหรือโครงการมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด ดังนั้นการติดตามผลเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่จะช่วยให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงได้

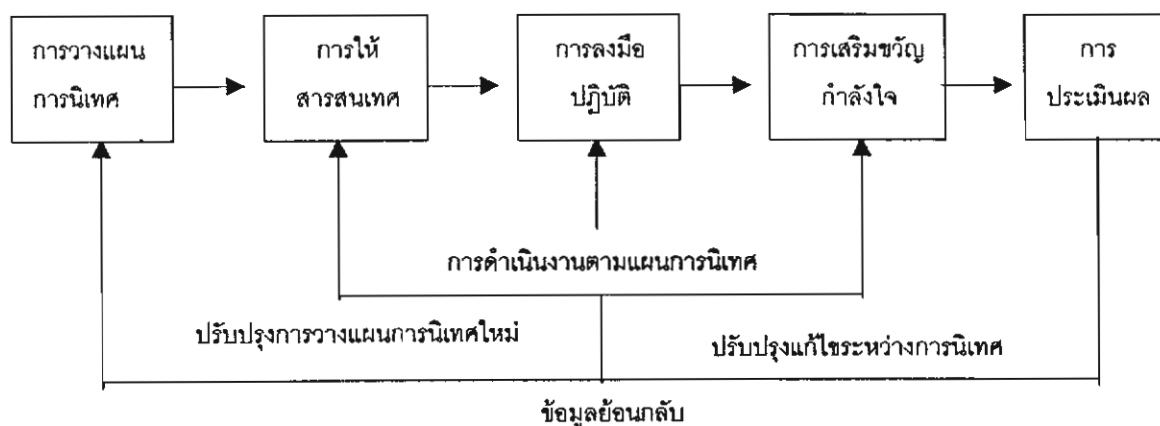
เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2543) ได้สรุปความหมายของการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรไว้ดังนี้ เป็นกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง เป็นการติดตามให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยแก้ไขปัญหาคัดค้านเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ รวมทั้งช่วยประสานความร่วมมือและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในทุกฝ่าย สร้างขวัญและแรงจูงใจให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้สามารถปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้นซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนโยบายขององค์การ

การนิเทศงานแบบเน้นการมีส่วนร่วม เป็นการนิเทศที่เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการปฏิบัติงานของหน่วยงาน กระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติงานให้ข้อคิดเห็นในการตัดสินใจและกำหนดเป้าหมายขององค์การ โดยผู้ทำหน้าที่นิเทศงานต้องสร้างบรรยากาศให้ผู้ปฏิบัติ

งานทุกคนรู้สึกว่ามีค่าและมีความสำคัญและเป็นสมาชิกคนหนึ่งของทีมทำงาน มีความสัมพันธ์แบบเพื่อนร่วมงาน โดยผู้นิเทศงานจะให้ความสำคัญต่อแนวความคิดและความชำนาญของผู้ปฏิบัติงาน

สิน พันธุ์พินิจ (2544) ได้ให้ความหมายของการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรไว้ว่า เป็นการให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ชี้แจง ให้คำปรึกษาและพัฒนาบุคลากรให้สามารถทำงานภายใต้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงในสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ภายใต้วัฒนธรรมองค์กรนั้น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยมีกระบวนการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรให้กระชับ แต่สามารถใช้ประโยชน์ได้กว้างขวาง และครบวงจร ในลักษณะตั้งแต่แจ้ง ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ การวางแผนนิเทศ การให้สารสนเทศ การลงมือปฏิบัติ การเสริมขวัญกำลังใจ และการประเมินผลตามแบบจำลองข้างล่างนี้

ขั้นตอนของกระบวนการนิเทศ

ที่มา : สิน พันธุ์พินิจ (2544)

แบบจำลองกระบวนการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร

ดังนั้นการติดตามและนิเทศ จึงเป็นการที่ผู้ติดตามและนิเทศ ทำหน้าที่ประสานงานอำนวยความสะดวก และให้คำแนะนำ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน เพื่อสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้งานหรือโครงการสำเร็จลุล่วงไปได้ตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

ระบบประเมินผลงาน

นันทา บุรณะธำรง (2540) กล่าวว่าไว้ว่าการประเมินผลเป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลของการนำไปปฏิบัติ เปรียบเทียบกับแผนที่ได้วางไว้ตามเกณฑ์หรือตัวชี้วัดที่ได้กำหนดไว้แล้ว จากนั้นพิจารณาตัดสินใจ เพื่อให้ทราบว่าได้มีการทำอะไรสำเร็จไปบ้าง มีการเปลี่ยนแปลงอะไรที่เกิดจากการดำเนินงาน ผลการดำเนินงานนั้นดีหรือไม่อย่างไร และมีส่วนใดของโครงการที่ควรปรับปรุงแก้ไข

บุญธรรม จิตอนันต์ (2540) กล่าวว่าไว้ในงานส่งเสริมการเกษตร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีงานด้านการวางแผน การดำเนินงานตามแผน และการประเมินผลเชื่อมโยงกันอยู่โดยตลอด เมื่อตอนวางแผนมีการสำรวจหรือประเมินสถานการณ์เพื่อเป็นพื้นฐานในการวางแผนหรือวางโครงการ เมื่อดำเนินการตามแผนต้องมีการติดตามประเมินผลความก้าวหน้าของงานหรือโครงการ และในตอนท้ายมีการประเมินผลความสำเร็จและตามด้วยการประเมินผลกระทบในทันที หลังจากนั้นระยะหนึ่งอาจมีการประเมินผลเพื่อตรวจสอบว่าผลกระทบยังคงอยู่หรือไม่

วัลลภ พรหมทอง (2541) กล่าวว่าไว้ว่าการประเมินผล หมายถึงกระบวนการพิจารณา และตรวจสอบว่าได้มีการทำอะไรสำเร็จไปบ้าง ผลที่ได้รับเป็นอย่างไร โดยเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ตั้งไว้รวมทั้งพิจารณาในเรื่องปัญหาอุปสรรค ตลอดจนทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมโครงการนั้น ๆ

ดังนั้นการประเมินผลเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จัดทำขึ้นอย่างมีระบบและมีวัตถุประสงค์แน่ชัด เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าในระยะหลังจากที่ได้ดำเนินงานแล้ว งานได้ดำเนินต่อไปอย่างเหมาะสมหรือมีปัญหาอุปสรรคหรือไม่อย่างไร เพื่อจะได้มีการจัดการแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมได้ทันการ รวมทั้งสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนดำเนินงานโครงการอื่นๆ

การประชาสัมพันธ์

สะอาด ตันสุกผล อ้างโดย รมภา ไชยิละสุนทร (2526) กล่าวว่าไว้ว่าการประชาสัมพันธ์ คือวิธีการของหน่วยงานซึ่งมีแผนการและกระทำต่อเนื่องกันไป เพื่อที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มเป้าหมาย และกลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจ และเกิดความร่วมมือซึ่งกันและกัน เพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับกลุ่มเป้าหมายนั้นๆ ให้สามารถดำเนินงานไปได้ผลดีสมความมุ่งหมาย โดยคำนึงถึงประชาคมของกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องเป็นแนวบรรทัดฐานอันสำคัญด้วย

พรทิพย์ อุคมสิน และปรัชญา อยู่ประเสริฐ (2543) กล่าวถึงความจำเป็น บทบาทและประโยชน์ของการประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร ไว้ว่า การประชาสัมพันธ์เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างองค์กรกับกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อหวังผลในด้านความร่วมมือและสนับสนุนจากประชาชน ทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตรเป็นกลวิธีสำคัญในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร เพราะการประชาสัมพันธ์เป็นเสมือนทัพหน้าของการส่งเสริมการเกษตรที่จะเข้าไปกระตุ้นให้เกษตรกรเกิดความสนใจใคร่รู้ และต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

บทบาทของการประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร

1. การเผยแพร่ข่าวสารและความรู้ เป็นการกระจายข่าวสารต่าง ๆ หรือเรื่องราวอย่างใดอย่างหนึ่งขององค์กร ไปสู่กลุ่มเกษตรกร เพื่อให้รับทราบและเกิดความรู้ความเข้าใจตามวัตถุประสงค์ของผู้เผยแพร่

2. การจูงใจ เป็นการให้ความรู้และการทำความเข้าใจ โน้มน้าวจิตใจผู้ถูกจูงใจให้คล้อยตามเปลี่ยนเจตคติและตัดสินใจปฏิบัติตามด้วยตัวของเขาเอง เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจทั้งสองฝ่าย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการทำงาน

3. การกระตุ้นเตือน เป็นการเตือนให้กลุ่มประชาชนเป้าหมายของการประชาสัมพันธ์ ประพฤติปฏิบัติตามสิ่งต่าง ๆ ที่เขาต้องหรือควรปฏิบัติตามสิ่งต่าง ๆ ที่เขาต้องหรือควรปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม เช่น การไปเยี่ยมเยียน การสอบถามถึงการดำเนินงาน การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

4. การป้องกันแก้ไขความเข้าใจผิด หมายถึงการเข้าใจผิดในด้านวิชาการหรือข้อเท็จจริง ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียหายในด้านเกิดความไม่เชื่อถือ ไม่ไว้วางใจ หรือไม่ให้การสนับสนุนร่วมมือด้วยประการใดก็ตาม ดังนั้นการป้องกันความเข้าใจผิดต้องทำก่อนที่จะมีความเข้าใจผิด และถ้าเกิดขึ้นแล้วก็ต้องดำเนินการแก้ไขให้เป็นความเข้าใจที่ถูกต้องโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้

5. การเสนอข่าวคว้น เมื่อมีเหตุการณ์เร่งด่วน เช่น เกิดโรคติดต่อหรือโรคระบาดที่ร้ายแรง รัฐบาลจำเป็นต้องมีการประชาสัมพันธ์โดยรีบด่วน เพื่อให้เกษตรกรทราบ รวมทั้งจะได้ป้องกันและควบคุมการแพร่กระจายของโรคได้อย่างทันเหตุการณ์

6. การเตรียมเกษตรกรก่อนรับการส่งเสริมและเป็นตัวเร่งให้รับการส่งเสริม บทบาทของการประชาสัมพันธ์ในกระบวนการยอมรับ เริ่มต้นจากการเผยแพร่ข่าวสารและความรู้ เพื่อให้เกษตรกรรับทราบและเห็นความสำคัญของข่าวสารและความรู้ที่ประชาสัมพันธ์ เมื่อเกษตรกรเห็นคุณค่าจะเกิดความสนใจซึ่งเป็นการเร่งเร้าให้เกษตรกรต้องการรายละเอียดเพิ่มเติม จากนั้นเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่จะออกไปส่งเสริมเยี่ยมเยียน ให้คำแนะนำเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มจนเกษตรกรยอมรับความรู้นั้น

ดังนั้นการประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตรเป็นกระบวนการที่มีความจำเป็นในการเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างหน่วยงานและกลุ่มเกษตรกร เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจทั้งสองฝ่าย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการทำงาน และเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม

2.4.3 สถานการณ์และปัญหาการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรที่ผ่านมา

กรมส่งเสริมการเกษตร (2544) ได้สรุปสถานการณ์และปัญหาในแต่ละระบบไว้ ดังนี้

ระบบการทำงานในพื้นที่เกี่ยวกับกระบวนการทำงานกับชุมชน

กระบวนการทำงานยังขาดการวางแผนแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนรวมถึงการเปิดโอกาสหรือจัดเวทีชาวบ้านให้กับกลุ่มต่าง ๆ ยังน้อยมาก กระบวนการทำงานในพื้นที่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เช่น การจัดทำจุดสาธิต จุดถ่ายทอดที่ดำเนินการในบางพื้นที่ไม่ได้เป็นไปตามความต้องการของเกษตรกร รวมทั้งกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมยังดำเนินการค่อนข้างน้อย ขาดการวิเคราะห์และเสนอแนะด้านผลตอบแทน (ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ)

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นศูนย์กลางระหว่างความร่วมมือภาครัฐและชุมชน ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่กับชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาด้านการเกษตร อย่างไรก็ตามการดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมา มีนโยบายเร่งรัดให้จัดตั้งศูนย์บริการ ฯ แต่ไม่มีความต่อเนื่องและปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานตลอดเวลา ทำให้เจ้าหน้าที่ขาดความมั่นใจในการดำเนินงาน บางพื้นที่เจ้าหน้าที่ไม่สามารถชี้แจงให้องค์กรในท้องถิ่นและชุมชนเข้าใจได้ สำหรับโครงสร้างของคณะทำงานศูนย์บริการ ฯ ยังไม่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน ไม่มีเครือข่าย ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง และไม่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม การจัดเก็บข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ไม่ครอบคลุมทุกกิจกรรมและทุกพื้นที่ การประชุมนัดหมายไม่พร้อมเพรียง เนื่องจากเกษตรกรมีภารกิจในไร่นา ขณะที่เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ มีงานราชการประเภทเร่งด่วนเข้ามาแทรกงานประจำอยู่ตลอดเวลา ทำให้ทำงานไม่ได้ตามแผนที่วางไว้ การใช้บริการจากศูนย์บริการ ฯ ของคนในชุมชนมีน้อย ขาดการประสานงานและบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ตลอดจนขาดงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน สำหรับการบริหารจัดการมีคณะกรรมการทุกระดับ มีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการ ฯ แต่ให้บริการค่อนข้างน้อย เพราะเกษตรกรมาใช้บริการน้อย โดยมีปัญหาเกี่ยวกับศูนย์บริการ ฯ ได้แก่

- สถานที่ตั้งสำนักงานในบางพื้นที่มีปัญหาเกี่ยวกับ อบต. เนื่องจากมิได้ประสานงานและทำความเข้าใจกับ อบต. ก่อน บางพื้นที่ไม่เหมาะสม เช่น คับแคบ ห่างไกลจากชุมชน เป็นต้น

- ขาดงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่องทั้งกิจกรรมภายในสำนักงาน(วัสดุอุปกรณ์) กิจกรรมจุดสาธิต กิจกรรมการเรียนรู้ และงบประมาณล่าช้า เนื่องจากความไม่ชัดเจนในการบริหารงาน

การทำงานในระดับอำเภอ

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล ทำงานโดยใช้ศูนย์บริการ ฯ เป็นกลไกในการทำงาน โดยมีปัญหาบางประการได้แก่

- เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ แนวคิด และวิธีการทำงานของศูนย์บริการ ฯ อย่างแท้จริง จึงไม่มีการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมตามบทบาทใหม่ในการพัฒนา ได้แก่ คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา การให้โอกาสชุมชนในการคิด ตัดสินใจ การจัดกระบวนการเรียนรู้ การทำงานส่งเสริมแบบมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กร การบริหารจัดการ โดยองค์กรประชาชน

- ไม่มีการสร้างทีมงาน มีเจ้าหน้าที่เพียงคนเดียว จึงไม่สามารถตอบสนองภารกิจที่กำหนดไว้ได้เท่าที่ควร

- การบริหารงานที่ไม่ใช้ระบบคุณธรรม ทำให้เจ้าหน้าที่ขาดขวัญกำลังใจในการทุ่มเททำงานเพื่อเกษตรกร

- ไม่มีการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ส่วนมากมุ่งเน้นผลงานของหน่วยงานตนเอง (คั่นสังกัด)

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่เป็นระบบงานที่ระดับจังหวัดและอำเภอสนับสนุนการปฏิบัติงานและเอื้ออำนวยในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่หรือสนับสนุนระบบการทำงานในพื้นที่ซึ่งได้แก่ ระบบข้อมูลสารสนเทศ ระบบพัฒนากุศลกร ระบบการติดตามผลและนิเทศงาน ระบบประเมินผลงาน ระบบประชาสัมพันธ์ และระบบสนับสนุนแผนชุมชน มีสถานการณ์และปัญหาในการปฏิบัติงานตามระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ในระบบ สรุปได้ดังนี้

ระบบข้อมูลสารสนเทศ

ในปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศ เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานของทั้งภาครัฐและเอกชน ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายผลักดันให้ภาครัฐมีการบูรณาการงานด้านข้อมูลสารสนเทศเพื่อลดความซ้ำซ้อนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น และที่สำคัญ คือ ต้องเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศที่ทำให้ผู้ใช้บริการสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลาและเป็นฐานข้อมูลชุดเดียวกัน ดังนั้นกรมส่งเสริมการเกษตรมีความจำเป็นที่จะต้องรวบรวมและพัฒนาสารสนเทศให้อยู่ในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับตำบล อำเภอ ใช้เป็นองค์ความรู้เพื่อให้บริการแบบเบ็ดเสร็จและรวดเร็วตามความต้องการของเกษตรกรและชุมชน

กรมส่งเสริมการเกษตรมีข้อมูลสารสนเทศเพื่อชุมชนซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่มีการจัดเก็บข้อมูลจากเกษตรกร โดยเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรอำเภอและสำนักงานเกษตรจังหวัด และได้เผยแพร่ผ่านระบบเครือข่ายส่งเสริมเน็ค เช่น เครือข่ายธุรกิจเกษตร ห้องสมุดความรู้เกษตร คลินิกพืช ทำเนียบจุดถ่ายทอดและวิทยากรเกษตรกร ตามตอบปัญหาการเกษตร และศูนย์บริการฯ เป็นต้น โดยมีปัญหาบางประการ ได้แก่

- ข้อมูลบางส่วนยังขาดความน่าเชื่อถือ เพราะมีการดำเนินการจัดเก็บข้อมูลจากหลายหน่วยงาน ทำให้ข้อมูลที่ได้ไม่ตรงกัน

- การนำข้อมูลมาใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคยังไม่มากเท่าที่ควร

- ข้อมูลที่จัดเก็บยังไม่มีนำไปเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ระบบพัฒนากุศลกร

ในช่วง 3-5 ปี ที่ผ่านมา บุคลากรแต่ละสายงานไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นระบบและต่อเนื่อง เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์บางเรื่องที่อำเภอต้องใช้ปฏิบัติงานในปัจจุบัน เช่น วิทยากรกระบวนการ การจัดทำแผนชุมชน และการสร้างเครือข่าย เป็นต้น ทำให้เกิดปัญหาบางประการ ได้แก่

- เจ้าหน้าที่บางส่วนยังไม่เข้าใจในเรื่องต่อไปนี้คือกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ การมีส่วนร่วม เครือข่าย และการจัดเวที
- แผนพัฒนาบุคลากรยังไม่สามารถดำเนินการได้ทั้งหมด เนื่องจากไม่มีงบประมาณ และมีภารกิจมาก
- การพัฒนาบุคลากร โดยการศึกษา ฝึกงานดำเนินการค่อนข้างน้อย
- การพัฒนาบุคลากรไม่ครอบคลุมทุกสายงาน และไม่ชัดเจน
- การบริหารบุคลากรในเชิงสร้างสรรค์สนับสนุนตำแหน่งให้สูงขึ้นยังไม่มีความเป็นธรรมเท่าที่ควร

ระบบติดตามและนิเทศงาน

ในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่จะดำเนินการเป็นกระบวนการเดียวกันหรือทำพร้อมกัน โดยการติดตามและให้คำแนะนำ (นิเทศงาน) ซึ่งดำเนินการในหลายลักษณะ เช่น ใช้ทีมผู้บริหารระดับจังหวัด หรือระดับอำเภอ ติดตามและนิเทศงานภาพรวม บางครั้งดำเนินการเฉพาะกิจเป็นรายโครงการ โดยผู้รับผิดชอบโครงการจะติดตามและนิเทศงานเอง ในระยะเวลา 2 เดือนให้ครบทุกอำเภอ ส่วนในระดับพื้นที่ 1 เดือนต่อครั้ง มีการสรุปและรายงานให้ทราบในการประชุมเกษตรอำเภอ ประจำเดือนเพื่อรับทราบผลการติดตามและนิเทศให้นำไปปรับปรุงแก้ไขต่อไป สามารถสรุปปัญหาเกี่ยวกับระบบติดตามและนิเทศงาน ได้ดังนี้

- เป็นระบบการติดตามและนิเทศที่ผู้รับการนิเทศมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย
- บางประเด็นในการติดตามและนิเทศยังไม่ชัดเจน
- ขาดการบูรณาการในการติดตามและนิเทศระหว่างหน่วยงาน รวมทั้งใช้ผลจากการนิเทศงานไม่เต็มที่

ระบบประเมินผลงาน

ระบบประเมินผลงานมีทั้งการประเมินผลงาน และการประเมินผลตัวเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน สำหรับการประเมินผลงาน ผู้รับผิดชอบระดับพื้นที่จะเป็นผู้ประเมินแล้วรายงานให้ระดับอำเภอและจังหวัดทราบ บางครั้งเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดและอำเภอผู้รับผิดชอบเป็นผู้ประเมินผลงานเอง อย่างไรก็ตามการประเมินผลดังกล่าวไม่ใช่การประเมินผลแบบมีส่วนร่วม และเจ้าหน้าที่ยังไม่เข้าใจการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม ส่วนการประเมินผลบุคลากร จังหวัดได้มีการกำหนดประเด็นร่วมกัน เช่น งานในพื้นที่ งานพิเศษ งานคุณลักษณะในการปฏิบัติงาน เป็นต้น และแจ้งผลการประเมินให้รับทราบทุกคน ทุกระดับ แต่การประเมินผลดังกล่าวสามารถดำเนินการได้บางพื้นที่เท่านั้น สำหรับปัญหาเกี่ยวกับระบบประเมินผลงาน สรุปได้ดังนี้

- การแจ้งผลจากการประเมินค่อนข้างล่าช้าไม่ทันต่อเหตุการณ์ และไม่สามารถนำมาปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานได้

- การประเมินผลยังไม่ครอบคลุมภารกิจพื้นที่และผู้รับบริการส่วนใหญ่ จึงเกิดความไม่เข้าใจกิจกรรม โครงการ และตัวเจ้าหน้าที่

- การประเมินผลดำเนินการอย่างไม่ต่อเนื่อง

ระบบการประชาสัมพันธ์

เจ้าหน้าที่ระดับอำเภอดำเนินการในการประชาสัมพันธ์โดยตรง เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าวในชุมชน การบอกผ่านผู้นำชุมชน หรือการประชาสัมพันธ์งานบุญหมู่บ้าน เป็นต้น สำหรับปัญหาเกี่ยวกับระบบการประชาสัมพันธ์

- เจ้าหน้าที่บางส่วนยังขาดความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนมีน้อย

- การประชาสัมพันธ์ยังไม่ต่อเนื่อง

- ขาดเครื่องมือช่วยสนับสนุนการปฏิบัติงาน เช่น กล้องถ่ายรูป เป็นต้น

ระบบสนับสนุนแผนชุมชน

เป็นการดำเนินการเพื่อให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนทางด้านความรู้วิชาการ ปัจจัยการผลิต และทุนในการดำเนินการต่าง ๆ จากแหล่งสนับสนุนของภาครัฐและเอกชนที่สอดคล้องและตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเน้นให้หน่วยงานระดับจังหวัดเป็นหน่วยบูรณาการแผนงาน/โครงการ งบประมาณในการดำเนินการในพื้นที่ หน่วยงานในระดับตำบล โดยศูนย์บริการฯ ดำเนินการจัดทำแผนชุมชนด้านการเกษตรในระดับตำบล โดยใช้กระบวนการทำงานกับชุมชนเป็นแนวทางการดำเนินงาน เมื่อได้แผนชุมชนแล้วต้องจำแนกแผนชุมชนออกเป็นแผนที่ชุมชนดำเนินการเอง และแผนที่ต้องการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเพื่อประสานงานในการขอการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

สำหรับปัญหาของระบบสนับสนุนแผนชุมชน สรุปได้ดังนี้

- หน่วยงานจากภายนอกมีการสนับสนุนแผนชุมชนในระดับปานกลาง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล กองทุนหมู่บ้าน และงบกระสุนเศรษฐกิจ เป็นต้น นอกจากนี้องค์กรท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญของแผนพัฒนาด้านการเกษตร และยังไม่มีการมีทีมงานรับผิดชอบแผนชุมชนที่ชัดเจน

- การสนับสนุนแบบ Top down ไม่ตรงตามแผน

- ขาดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนทำให้การผลักดันนโยบายไปสู่การปฏิบัติมีค่อนข้างน้อย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า งานส่งเสริมการเกษตร ได้มีการพัฒนาเรื่อยมาตามยุคสมัย หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการกำหนดลักษณะการส่งเสริมคำนึงถึงนโยบายการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาชนบทของรัฐบาล และระบบส่งเสริมการเกษตรต้องสอดคล้องกับองค์ประกอบพื้นฐานของการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ต้องเชื่อมโยงกับองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อให้การส่งเสริมบรรลุวัตถุประสงค์ คือ ให้เกษตรกรมีความอยู่ดีกินดี พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

2.5 การส่งเสริมการเกษตรภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน

โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2543) ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2542 ภายใต้แผนจัดความยากจน เป็นความร่วมมือระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมวิเทศสหการ และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) โดยในส่วนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มอบหมายให้กรมส่งเสริมการเกษตร เป็นหน่วยงานหลักในการปฏิบัติงานตามโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรเกษตรกรให้สามารถวางแผนและดำเนินกิจกรรมการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน และเพิ่มขีดความสามารถให้แก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในด้านความรู้ และทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพตรงกับความต้องการของเกษตรกรและเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมเพื่อระดมทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้อย่างคุ้มค่า โดยการจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การสืบค้นและประเมินคุณภาพขององค์กรชุมชน ผู้นำและผู้รู้ในท้องถิ่นสร้างโอกาสให้ชุมชนร่วมคิดร่วมทำ เพื่อแสวงหาแนวทางพัฒนาและวางแผนชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งจะเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการมากกว่าการให้ทุนเพื่อจัดทำโครงการ และในระยะยาวจะทำให้ชุมชนสามารถระดมทุนและทรัพยากรในท้องถิ่นได้ และส่งผลให้การสนับสนุนจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น

แนวคิด/ปรัชญา

ชุมชนที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาตนเองได้ โดยอาศัยการรวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียนและจิตสำนึกเพื่อสังคมร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของทุกภาคส่วนในลักษณะภาคีพัฒนาระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ เกษตรกร องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบัน การศึกษาท้องถิ่น องค์กรท้องถิ่น และองค์กรชุมชนต่าง ๆ โดยให้ความสำคัญเรื่องการปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนา เน้นเกษตรกรเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาองค์กรรวมในรูปแบบบูรณาการ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการจัดเวทีเรียนรู้ เพื่อจัดทำแผนชุมชนระดับตำบล

กระบวนการจัดทำแผนชุมชน

กองวิจัยและพัฒนาส่งเสริมการเกษตร(2546) ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดทำแผนชุมชนซึ่งสังเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินงานโครงการข้างต้นประกอบด้วย

1. ค้นหาผู้นำอาสาสมัคร โดยชุมชนเป็นผู้คัดเลือกกันเอง เพื่อเป็นแกนนำในการดำเนินงานต่าง ๆ ตามกระบวนการ
2. การเตรียมความพร้อมของชุมชน เป็นการสร้างจิตสำนึกร่วมให้ชุมชน ปรับวิธีคิด และวิธีการทำงานเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองที่ยั่งยืน เป็นเวทีให้เรียนรู้ถึงประสบการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาทั้งข้อดีข้อด้อย

3. เรียนรู้พัฒนาการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้การพัฒนาชุมชนของตนเองที่ผ่านมาได้ เรียนรู้ถึงแนวคิด วิธีการ ข้อดี ข้อด้อย ผลที่เกิดขึ้นชุมชน

4. ประเมินศักยภาพของชุมชน เรียนรู้และค้นหาข้อมูลศักยภาพของชุมชน เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งที่มียู่ เกิดความภาคภูมิใจ รักและหวงแหน พร้อมทั้งจะพัฒนาจากพื้นฐานที่มีอยู่ให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ

5. การศึกษาฐานพื้นที่ต้นแบบเกี่ยวกับกระบวนการคิด การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม และการจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกและชุมชน เพื่อนำมาสังเคราะห์ใช้ประโยชน์ในการวางแผนชุมชน

6. การกำหนดแผนชุมชนระดับตำบล เป็นแผนที่เกิดจากความคิดของคนในชุมชนที่ร่วมกันคิดแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้ชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์และความต้องการของชุมชน

7. ประชาพิจารณ์แผนชุมชน เป็นการเสนอโครงการให้เกษตรกรทั้งตำบล และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ซักถาม แลกเปลี่ยนเรียนรู้และปรับปรุงรายละเอียดโครงการ จัดลำดับความสำคัญ และเป็นการหาแนวร่วมในการพัฒนาชุมชน

หลังจากได้แผนของชุมชนแล้ว ชุมชนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติด้วยตนเอง โดยเริ่มจากกิจกรรมที่ชุมชนสามารถเริ่มได้ด้วยตนเองก่อน ส่วนกิจกรรมที่ต้องการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นๆ ผู้นำชุมชนจะทำหน้าที่ในการประสานงานเพื่อขอรับการสนับสนุนต่อไป

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากโครงการวิจัยที่กรมส่งเสริมการเกษตร ได้ทำการศึกษาการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเองในพื้นที่ต่างๆ เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง และการศึกษาขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนในการพึ่งพาตนเอง โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในที่นี้ขอกล่าวถึง 4 จังหวัดที่เข้าร่วมโครงการวิจัยต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

ชูวนันท์ พานิชโยทัย และคณะ (2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.หินลาด อ.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก พบว่า ในการจัดเวทีสามารถใช้เป็นกลไกการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของแต่ละเวทีที่ชัดเจนและมอบภารกิจแก่ชุมชนไปดำเนินการต่อทุกครั้ง มีการเตรียมการก่อนเริ่มเวที และมีการสรุปบทเรียนทุกครั้ง จากการจัดเวทีทำให้ชุมชนรู้ว่าควรจะไปในทิศทางใด สามารถคิด วิเคราะห์ในการทำแผนชุมชน มีการบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนงานในตำบล รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานภายนอกก่อให้เกิดกิจกรรมใหม่ด้านสังคม เศรษฐกิจ มีแนวโน้มเกิดความต่อเนื่องของกิจกรรมสำหรับเพิ่มขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่พบว่าเจ้าหน้าที่มีทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ และมีบทบาทชัดเจนขึ้นในการเป็นที่ปรึกษา แนะนำ ส่งเสริม ประสานงานและอำนวยความสะดวก

วิทยา อธิปอนันต์ และคณะ(2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.ท่าแค อ.เมือง จ.พิจิตร พบว่าในการจัดเวทีเรียนรู้ ทำให้ชุมชนรู้ศักยภาพ ชิดจำกัด ตลอดจนปัญหาของตน รู้จักตนเองมากขึ้น สามารถ

กำหนดวิถีชีวิตของคนในชุมชนว่าควรดำเนินทิศทางใด นอกจากนี้มีการจัดเวทีเครือข่าย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างเครือข่ายนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ผู้นำชุมชนมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการ ประสานงาน และทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น สำหรับเจ้าหน้าที่พบว่ามีทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการและปรับบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก เป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำและประสานงาน เกิดแนวคิดการพัฒนาโดยยึดชุมชนเป็นหลัก

จำลอง พุฒซ้อน และกังสาด สวัสดิ์ชัย (2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.บ้านยาง อ.พุทไธสง จ.บุรีรัมย์ พบว่า จากการจัดกระบวนการเรียนรู้ทำให้ผู้นำชุมชนและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองมากขึ้น ชุมชนมีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง เกิดการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน ประสานงานกับองค์กรต่างๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนในทิศทางที่ตนเองกำหนดและสามารถบริหารจัดการภายในชุมชนได้เอง สำหรับเจ้าหน้าที่ พบว่าสามารถเรียนรู้ในการปรับบทบาทตัวเองจากการเป็นผู้ชี้แนะมาเป็นผู้สนับสนุน ผู้ประสานงานและเป็นที่ปรึกษา กระตุ้นให้เกิดความเคลื่อนไหวในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

สนั่น สุขพอดิ (2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.ห้วยไผ่ อ.เมือง จ.ราชบุรี พบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ทำให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมสรุปบทเรียน ตลอดจนทบทวนอดีตเพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชน สำหรับเจ้าหน้าที่พบว่า มีทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ พัฒนากระบวนการคิดการทำงานในรูปแบบใหม่ๆ

สรุปได้ว่าจากการส่งเสริมการเกษตรภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเองในพื้นที่ 4 จังหวัด คือ พิจิตร โลก บุรีรัมย์ และราชบุรี พบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ทำให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนงานในตำบลและประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมในตำบล จากการดำเนินการผู้นำชุมชนที่สามารถดำเนินกระบวนการนี้ได้ดี และมีความต่อเนื่องต้องเป็นผู้ที่เข้าใจกระบวนการอย่างถ่องแท้ ทุ่มเท เสียสละและมีทัศนคติที่ดีและเน้นการทำงานเป็นทีม สำหรับเจ้าหน้าที่ปรับบทบาทจากการเป็นผู้ชี้แนะไปเป็นที่ปรึกษา แนะนำ ส่งเสริม ประสานงานและอำนวยความสะดวก รวมทั้งทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการต้องมีความรู้ความสามารถในการทำงานกับชุมชน มีทักษะ ประสบการณ์ และสามารถสร้างสำนึกร่วมให้ชุมชนได้ จึงประสบความสำเร็จ

2.6 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

ความหมายและแนวคิด

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2543) ได้สรุปความหมายของงานวิจัยท้องถิ่นที่ใช้วิธีการเช่นเดียวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดตั้งคำถาม ทบทวนสภาพที่เป็นอยู่ วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ สรุปคำตอบ และถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงงานต่อไป ทั้งนี้ ต้องมีการบันทึกและวิเคราะห์เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการทำงาน

บำเพ็ญ เขียวหวาน (2544) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการผสมผสานระหว่างการมีส่วนร่วม การปฏิบัติการและการแสวงหาความรู้ร่วมกันในระหว่างหมู่คณะ

ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล และร่วมกันรับผลที่เกิดจากการดำเนินงานและสรุปบทเรียน เพื่อหาทางพัฒนา ซึ่งมีคุณลักษณะที่สำคัญดังนี้ คือเป็นกระบวนการทางสังคมที่จะนำไปสู่การพัฒนาปัจเจกชน เน้นการมีส่วนร่วมของทุกคนในกลุ่มที่เป็นเจ้าของงานวิจัย ร่วมกันวิจัยเรื่องของตนเองทุกขั้นตอน เน้นการปฏิบัติที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม องค์การ ศึกษาวิธีปฏิบัติให้ดีขึ้น รวมทั้งเป็นกระบวนการสร้างอิสรภาพ ปลุกจิตสำนึกให้คนคลี่คลายเอาชนะ ปัญหา เน้นการวิพากษ์สะท้อนตนเอง เป็นวงจรการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ไม่มีกรอบเจาะจงเรื่อง วิธีการ ใช้แนวทางผสมผสาน เน้นเทคนิคการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติ ร่วมกัน ประเมินความสัมพันธ์ระหว่างทีมวิจัยตลอดเวลา และทบทวนวัตถุประสงค์ในทีมวิจัยเป็นระยะ เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การมีส่วนร่วมตรงกับความต้องการของทุกฝ่าย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีปรัชญาเพื่อมุ่งช่วยเหลือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม เชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่สามารถเป็นประโยชน์สูงสุด หาวิธีแก้ปัญหาของตนเอง เมื่อถึงคราวที่ตนจะต้องตัดสินใจว่าจะทำอะไร เป้าหมายสูงสุดของ PAR คือ การช่วยให้ประชาชนได้เรียนรู้และมีเป้าหมาย รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการของตนเอง (พนัส พดุกษ์สุนันท์ และคณะ, 2545)

พนัส พดุกษ์สุนันท์ อุบล จันทรเพชร และจินตนา ชุมหมุกดา (2545) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาองค์กร หน่วยงาน และชุมชน มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนและบุคคล รวมทั้งส่งเสริมให้บุคคลมีส่วนร่วมในการพัฒนาปรับปรุงองค์กร หน่วยงานและชุมชนที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่

กมล สดประเสริฐ (ม.ป.ป.) ให้แนวคิดว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การวิจัย ค้นหาแสวงหาความรู้ตามหลักการของการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์แบบเดิม ต่างกันแต่เพียงว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาในการพัฒนา เป็นการวิจัยที่ดำเนินไปด้วย การมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งในกระบวนการวิจัยและในการใช้ประโยชน์จากการวิจัย

ชนิษฐา กาญจนรังสี (2544) อ้างโดย ประจักษ์ เข้มมุกด์ และคณะ (ม.ป.ป.) เสนอแนวคิด พื้นฐานในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ เป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ เป็นการวิจัยที่เริ่มต้นจากสถานการณ์ที่เป็นจริงในขณะหนึ่ง เคลื่อนที่ไปยังสถานการณ์ที่ควรจะเป็นในอนาคตซึ่งไม่อาจทำนายได้ โดยการเคลื่อนที่ดังกล่าวอาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์นั้นถูกกระทบจากเหตุการณ์แวดล้อมนอกกระบวนการวิจัย และเกิดจากกระบวนการวิจัย รวมทั้งผู้ร่วมในการวิจัยเอง การเกิดขึ้นของการเปลี่ยนแปลงต้องเก็บมาเป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์และตัดสินใจในการเคลื่อนไหวของกิจกรรมต่อ ๆ มาในกระบวนการวิจัยเสมอ กระบวนการวิจัยจึงต้องมียุทธศาสตร์ยืดหยุ่น และปรับเปลี่ยนได้ เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและไม่สิ้นสุดในวงจร แต่เป็นการเริ่มเพื่อนำไปสู่วงจรใหม่ซึ่งเป็นวงจรของการแสวงหาความรู้และการกระทำ โดยวงจรนี้จะดำรงอยู่และดำเนินการต่อไปได้ครบเท่าที่คนในชุมชนยังสามารถมีส่วนร่วมกันวิจัย การวิจัยเชิง

ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะประสบความสำเร็จได้ เมื่อนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้องมีความเชื่อว่า คนทุกคน มีศักยภาพ มีความสามารถในการคิดและการทำงานร่วมกันเพื่อชุมชนที่ดีขึ้น และจะต้องเริ่มจากความรู้ สึกของคนที่มีปัญหา หรือความต้องการของชุมชน แล้วเคลื่อนสู่การสร้างความเข้าใจ และการกระทำที่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเองและชุมชน ทั้งในมิติของปัญญา จิตใจและกายภาพ

บำเพ็ญ เขียวหวาน (ม.ป.ป.) กล่าวถึง งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR)ไว้ว่างาน PAR ต้องรับใช้คนที่เกี่ยวข้องทุกกลุ่ม ไม่ใช่คนใดคนหนึ่ง โดยเริ่มจากการพูดคุยถึงสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ศักยภาพ ปัญหา แล้ววิเคราะห์ร่วมกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย จึงจำเป็นต้องประสานความเข้าใจกัน ผู้ร่วมวิจัยต้องยอมรับข้อจำกัดและจุดเด่นของกันและกัน ไม่ยึดติดกรอบคิดเดิม ทฤษฎีเดิม ข้อสรุปเดิม ต้องมีการเสริมหนุนด้านต่างๆ หรือทรัพยากร เวลาและอื่นๆ ที่เหมาะสม รวมทั้งการจัดเวทีพบปะ เป้าหมายไม่ใช่การ ได้ผลงานมาตีพิมพ์ แต่อยู่ที่เกิดการพัฒนา และการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา PAR จะมี ประสิทธิภาพเพียงใดขึ้นกับเจตนารมณ์ที่จะทำประโยชน์ต่อกลุ่ม องค์กร ชุมชน ด้วยความรัก ศรัทธา เชื่อมมั่นในทีมทุกคน

สุริยา วีรวงศ์ (ม.ป.ป.) ได้เสนอว่า การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในกระบวนการ ทำงานวิจัยและพัฒนา ร่วมกับชาวบ้าน โดยเฉพาะในรูปแบบที่เป็นการสร้างเสริมและสนับสนุนประชาชน และหรือองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็งนั้น ไม่สามารถทำให้สำเร็จเป็นขั้นเป็นตอนภายในระยะเวลาอัน รวดเร็ว เนื่องจากมีเงื่อนไขหลายประการ โดยเฉพาะในด้านความพร้อม ความเข้าใจปัญหาพื้นฐานของ ชุมชนและปัญหาสภาพพื้นที่ของแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น กระบวนการทำงานวิจัยและพัฒนาโดยเน้นหลัก การพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วม ก็คือ กระบวนการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน ระหว่างนักวิชาการ นักวิจัย เจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและประชาชน ในการที่จะร่วมมือและประสานการทำงาน พัฒนาไปด้วยกัน การวิจัย PAR เป็นการช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหา แนวทางแก้ ปัญหาการพัฒนาตนเองและความต้องการของคน โดยมีนักวิจัย นักพัฒนา หรือผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ร่วมกัน ศึกษาและกำหนดปัญหา เพื่อตัดสินใจและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ทำให้เกิดกิจกรรมชุมชนที่ ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ไม่ชะงักงัน ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน และเกิดการนำทฤษฎีไปสู่ การปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิชาการและคนในชุมชนอย่างแท้จริง

ทั้งนี้ประจักษ์ เข็มมุกด์ และคณะ (2546) กล่าวไว้ว่า เป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วมมุ่งเน้นการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ ได้พัฒนาตนเองในการนำไปสู่การพัฒนา ชุมชน และสังคมทุกด้านเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วม เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ผู้ค้อยโอกาสและสมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาของชุมชนและ เกิดความตระหนักในบทบาทความรับผิดชอบของตนเอง ร่วมแก้ไขปัญหามาของตนเองและชุมชน นอกจากนี้การดำเนินการวิจัยยังเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เพื่อช่วยในการตัดสินใจ กำหนดปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน รวมทั้งดำเนินการแก้ไขปัญหาคด้วย ตนเอง โดยร่วมมือกับองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องนั้น นอกจากนี้เพื่อร่วม

กับชุมชนในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และเพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่มและการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอีกทั้งผลักดันให้กิจกรรมทั้งหมดดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการวิจัยเพื่อการแสวงหาความรู้และแก้ปัญหาาร่วมกัน มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มาร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผล โดยทบทวนสถานการณ์ที่เป็นอยู่ แนวทางแก้ไขปัญหา ทดลองทำ เพื่อพัฒนาศักยภาพทั้งในกระบวนการวิจัย และการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อพัฒนาองค์กรและชุมชนของตนเอง ทั้งนี้ต้องมีการบันทึกและวิเคราะห์แต่ละประเด็น เพื่อสรุปคำตอบและถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มารีสา โกเศษโยธิน (2543) ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพด้วยวิธีเกษตรธรรมชาติ และการจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านทับทิมสยาม 02 ต.คลองไถ่ ถิ่น อ.คลองหาด จ.สระแก้ว โดยมีเจ้าหน้าที่หน่วยราชการ ผู้นำชุมชน และเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่าทุกฝ่ายที่ร่วมในโครงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอาชีพด้วยวิธีเกษตรธรรมชาติตามบทบาทหน้าที่ เกษตรกรมีการเรียนรู้และช่วยเหลือกันในการพัฒนาอาชีพ และมีทักษะในการปฏิบัติด้านเกษตรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น คือ การลดการใช้สารเคมี โดยนำสมุนไพรมาใช้ในการกำจัดศัตรูพืช และมีการใช้ปุ๋ยหมักทดแทนปุ๋ยเคมี เกษตรกรที่ร่วมโครงการมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยการปลูกผักด้วยวิธีเกษตรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง มีการขยายพื้นที่การปลูกผัก เกษตรธรรมชาติและเพิ่มชนิดผักที่ปลูก และมีการวางแผนในการจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองอย่างเป็นรูปธรรม มีการรวมกลุ่มเพื่อทำปุ๋ยหมักใช้และจำหน่าย จากการวิจัยพบว่ากระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีความเหมาะสมที่จะใช้ในการพัฒนาอาชีพด้านเกษตรธรรมชาติซึ่งเป็นแนวทางเกษตรกรรมแบบยั่งยืน จากข้อค้นพบดังกล่าวจึงเสนอแนะว่าควรนำการวิจัยแบบนี้ไปใช้ในกระบวนการพัฒนาชนบทและพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆ ที่มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และควรคำนึงถึงความสามารถพึ่งตนเองได้ในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง

พนัส พฤกษ์สุนันท์ และคณะ (2545) ศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนน่าอยู่ : กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการจัดประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนน่าอยู่และพึ่งตนเอง พบว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีผลให้เกิดการเสริมสร้างพลังชุมชนเป็นอย่างดีจนก่อให้เกิดแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกุญแจสำคัญที่สามารถนำศักยภาพของสมาชิกชุมชนให้แสดงออกอย่างเหมาะสม และนำไปสู่การพัฒนาโครงการและกิจกรรมเพื่อการพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

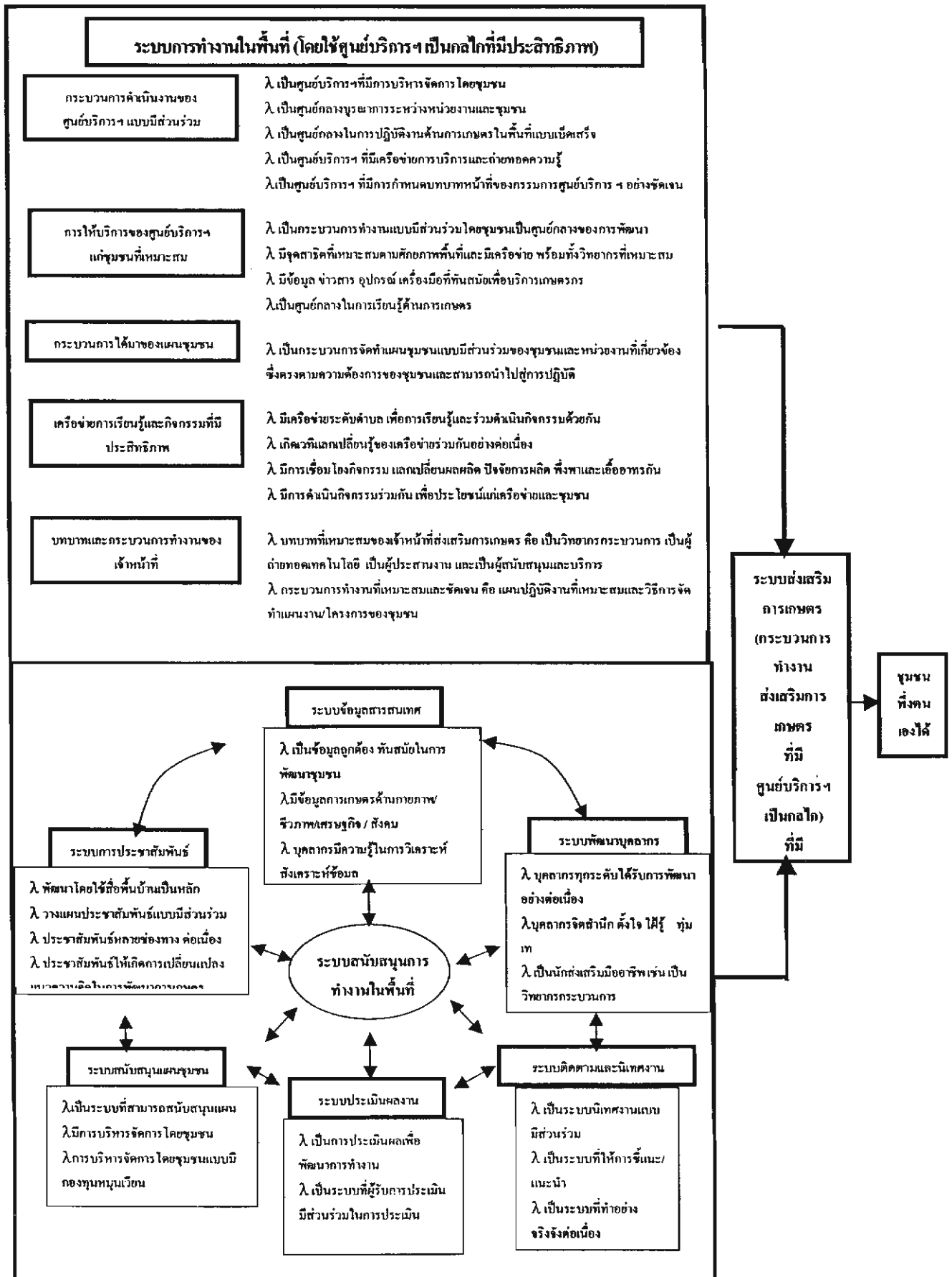
ปัญญา ภูริเวคินทร์ (2543) รายงานถึงประสบการณ์การถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ซึ่งเน้นการสนับสนุนทั้งด้านเงินทุนและด้านวิชาการ โดยระดับความร่วมมือจากหน่วยงานวิชาการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยฝึกอบรมเกษตรกรให้รู้จักว่า “เกษตรผสมผสาน” คืออะไร มีรูปแบบอย่างไร และการฝึกอบรมเทคนิควิธีการปฏิบัติในด้านการเลี้ยงปลา เลี้ยงสัตว์ และการปลูกพืชในระบบเกษตรผสมผสาน จากการศึกษาพบว่า กลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนเกษตรกรและการสร้างเครือข่ายร่วมกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่มีการปรับเปลี่ยนเทคนิคการถ่ายทอดอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้เกษตรกรสามารถคิดเองและขยายผลต่อยอดกิจกรรมต่างๆ ของตนเองได้ และขยายวงไปฟื้นฟูเกษตรกรรายอื่นๆ ได้ด้วย

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2544) กล่าวถึงความสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตรไว้ว่า ถ้ามีการจัดการที่เหมาะสม มีการประชุมระดมสมองกัน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ดียิ่งขึ้น เร็วขึ้น พลังกลุ่มที่ถูกสร้างขึ้นจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรเป็นสำคัญ ผลด้านอื่น เช่น ผลงานของนักส่งเสริมและหน่วยงาน เป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น การทำงานกับกลุ่มจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน เคารพความคิดเห็น และบทบาทหน้าที่ของกันและกัน ระหว่างนักส่งเสริมกับกลุ่มชาวบ้าน ดังนั้นการทำงานส่งเสริมการเกษตรให้บรรลุเป้าหมาย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตร โดยใช้งานวิจัยเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ผลจากการวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร คือ ได้คำตอบของปัญหาที่ต้องการทราบเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในงานส่งเสริมการเกษตร และสามารถนำไปปรับปรุงกระบวนการทำงานในการส่งเสริมการเกษตร และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมสามารถประยุกต์ผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งช่วยให้บุคคลเป้าหมายในงานส่งเสริมการเกษตรได้รับการพัฒนาที่ถูกทิศทางและสอดคล้องกับสภาพการณ์ของบุคคลเป้าหมายและผู้บริหารได้ทราบข้อเท็จจริง รวมทั้งข้อมูลที่เป็นพื้นฐานสำคัญจากการวิจัยทำให้ช่วยเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารในการวินิจฉัยสั่งการ หรือตัดสินใจปัญหาได้ดีและมีประสิทธิภาพ

จากการตรวจสอบเอกสารสรุปได้ว่า สถานการณ์ปัจจุบันที่เน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา และจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกรมส่งเสริมการเกษตร ทำให้บทบาทการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นเพื่อให้การทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป กรมส่งเสริมการเกษตร โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จึงเห็นสมควรดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ทุกตำบลเป็นกลไกในการทำงาน โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คือเจ้าหน้าที่ในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับเขต ส่วนกลาง และเกษตรกรในหมู่บ้านเป้าหมาย เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้น ตั้งแต่

การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหา การพัฒนาโจทย์วิจัย การวางแผน และการดำเนินงาน รวมทั้ง การจดบันทึก การร่วมวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย เพื่อเพิ่มเติมในรายละเอียดในทาง ปฏิบัติของระบบส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบัน ซึ่งพัฒนามาจากระบบฝึกอบรมและเยี่ยมชม ประกอบ ด้วยระบบการทำงานในพื้นที่ และระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพ และให้ สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน รวมทั้งเป็นไปตามความต้องการของเกษตรกร อย่างแท้จริง โดยมีเป้าประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและชุมชนพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายสามารถเรียนรู้การทำวิจัยควบคู่กับการปฏิบัติงาน และประยุกต์ แนวคิด วิธีการดำเนินงาน ผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดดังกล่าว และจากการพัฒนาโจทย์โครงการวิจัย จึงได้กำหนดขอบเขตและแนวทิศ การวิจัย ดังนี้

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

ประชากร

ประชากรที่ทำการศึกษา คือ พื้นที่ดำเนิน โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนตั้งแต่ปี 2542-2544 จำนวน 11 อำเภอ 22 ตำบล โดยการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ซึ่งได้แก่ อำเภอ พุทไธสง เป็นพื้นที่ศึกษาวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง

1. จังหวัดคัดเลือกพื้นที่โครงการวิจัยฯ โดยพิจารณาอำเภอที่มีความพร้อมทั้งด้านเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและชุมชน จากพื้นที่ดำเนินการ โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน 11 อำเภอ 22 ตำบล คือ อำเภอพุทไธสง จำนวน 7 ตำบล ได้แก่

- ตำบลพุทไธสง
- ตำบลบ้านแก่ง
- ตำบลมะเพีอง
- ตำบลห้วยโศก
- ตำบลบ้านยาง
- ตำบลบ้านจาน
- ตำบลบ้านเป่า

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยกระบวนการจัดเวทีเรียนรู้ โครงการวิจัย “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม” จังหวัดบุรีรัมย์

1. เวทีการสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัด

การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัด เป็นเวทีเรียนรู้สำหรับทีมวิจัยจังหวัด ในการเสนอผลการดำเนินงานที่ผ่านมา นำปัญหาอุปสรรคร่วมกันแก้ไขหรือสรุปบทเรียนจากเวทีเรียนรู้ระดับตำบล เป็นการกำหนดประเด็นเนื้อหาว่าแต่ละเวทีควรมีเนื้อหาอะไรบ้าง การวางแผนการปฏิบัติงานและการบริหารจัดการและกำหนดบทบาทหน้าที่นักวิจัยจังหวัดในการเป็นวิทยากรกระบวนการในเวทีเรียนรู้ระดับตำบล และนำประเด็นเนื้อหาไปทดลองปฏิบัติในเวทีระดับอำเภอ ก่อนที่จะดำเนินการจัดเวทีเรียนรู้ระดับตำบลในครั้งต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อชักชวนทำความเข้าใจให้กับทีมวิจัยระดับจังหวัด ประเด็นเนื้อหาในการจัดเวทีเรียนรู้ระดับตำบลในแต่ละครั้ง
 2. เพื่อทบทวนการดำเนินงานที่ผ่านมา สรุปผลรายงานความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรคและหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
 3. เพื่อวางแผนการบริหารจัดการ กำหนดหน้าที่และมอบหมายภารกิจก่อนการจัดเวทีเรียนรู้ระดับตำบล
- บุคคลเป้าหมาย**
- ทีมวิจัยจังหวัดประกอบด้วย นักวิชาการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 4 จังหวัดขอนแก่น และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรอำเภอยุทธโยธา จำนวน 15 คน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

จากการร่วมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ทำให้ทีมวิจัยจังหวัด มีการเตรียมความพร้อมทำความเข้าใจร่วมกันเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2. เวทีการสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับอำเภอ

เป็นเวทีเรียนรู้ของทีมวิจัย โดยเน้นการปฏิบัติจริงอาจจะมีผู้นำชุมชนที่มีความรู้ ประสบการณ์ ในการเป็นวิทยากรกระบวนการ และประสบการณ์ในการทำงานในชุมชน มาให้ข้อเสนอแนะการจัดเตรียมเวทีระดับตำบล มีการฝึกปฏิบัติกำหนดรูปแบบการทำงานในพื้นที่ เพื่อนำเข้าสู่เวทีตำบล ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมสัมมนาจะเป็นวิทยากรกระบวนการร่วมกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

วัตถุประสงค์

เพื่อกำหนดรูปแบบการทำงานในพื้นที่ ให้เกิดความชัดเจนก่อนที่จะดำเนินการจัดเวทีเรียนรู้ระดับตำบล เป็นการเตรียมความพร้อมของวิทยากรกระบวนการ

บุคคลเป้าหมาย

- ทีมวิจัยจังหวัดประกอบด้วย นักวิชาการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 4 จังหวัดขอนแก่น และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรอำเภอยุทธโยธา จำนวน 15 คน

- ผู้นำชุมชนที่มีความสามารถเป็นวิทยากรกระบวนการ ตำบลละ 2-5 คน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ทีมวิจัยจังหวัด และผู้นำชุมชนที่ร่วมเป็นวิทยากรกระบวนการ มีความเข้าใจถึงขั้นตอนการดำเนินการร่วมกันในการนำเสนอประเด็นเนื้อหาการจัดเวทีเรียนรู้ระดับตำบล

3. เวทีเรียนรู้ระดับตำบล

เป็นเวทีเรียนรู้ โคนมีผู้นำชุมชนทุกหมู่บ้านเข้าร่วมเวทีประมาณ 30-40 คน เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการทำงานในพื้นที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกัน วิทยากรกระบวนการนำเสนอระบบส่งเสริมการเกษตร โดยผู้นำได้อภิปรายกลุ่มและนำเสนอในเวทีเรียนรู้ ผู้ช่วยวิทยากรจะบันทึกผลการจัดเวทีเรียนรู้แต่ละครั้ง วิทยากรจะสรุปผลการเรียนรู้เป็นครั้งสุดท้าย

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการทำงานในพื้นที่ และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรนำผลไปปฏิบัติตามภารกิจหน้าที่

บุคคลเป้าหมาย

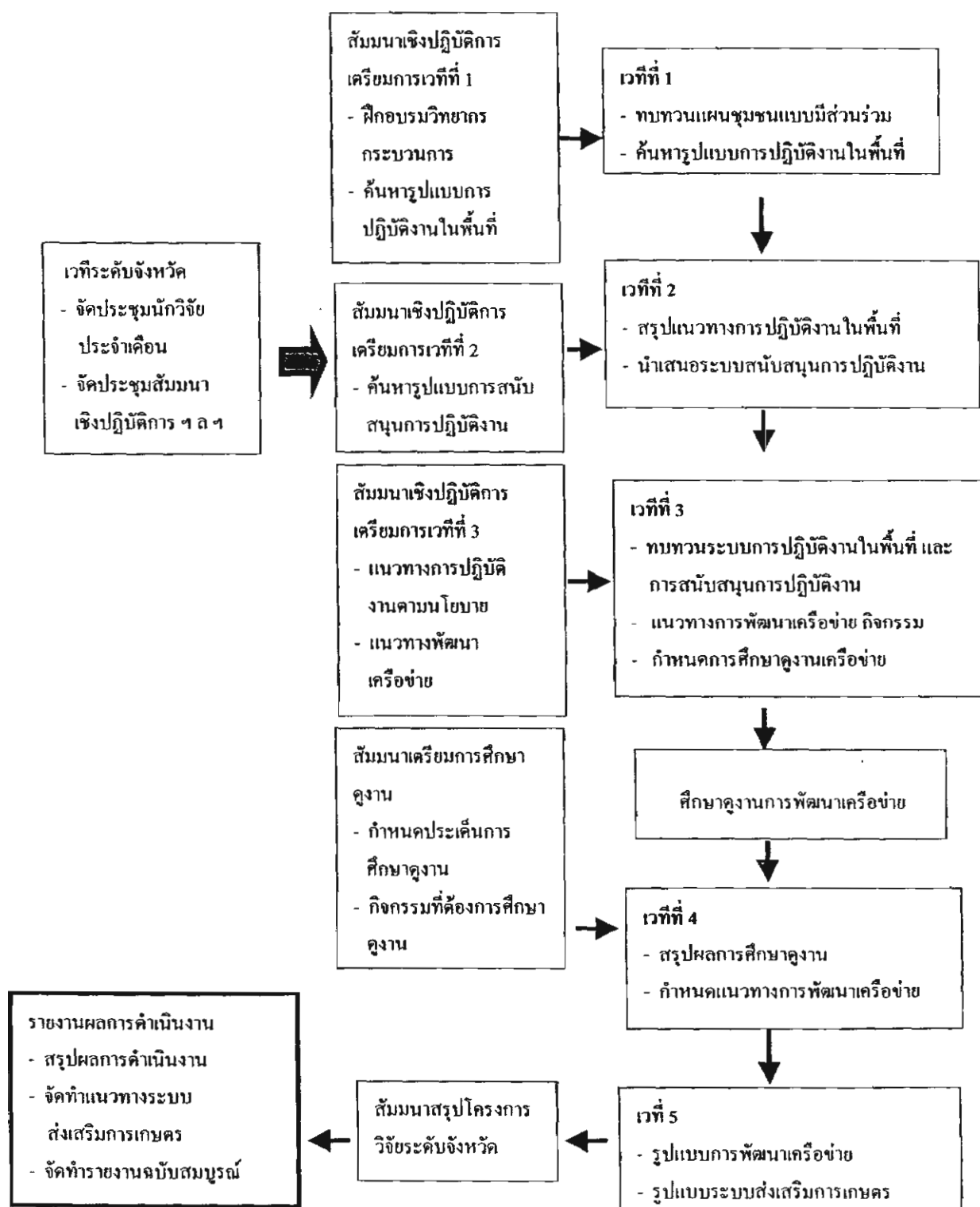
- เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรอำเภอพุทธไธสง จำนวน 7 คน
- ผู้นำชุมชน ที่ได้รับการพิจารณาคัดเลือกโดยชุมชนแต่ละหมู่บ้านละ 2-5 คน รวมประมาณ 30-40 คน
- ผู้ร่วมเวทีเรียนรู้ระดับตำบล ประกอบด้วยทีมวิจัยจังหวัด ผู้นำชุมชนที่ร่วมเป็นวิทยากรกระบวนการ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ได้นำรูปแบบการทำงานในพื้นที่ จากผลการจัดเวทีเรียนรู้ของผู้นำชุมชนไปปฏิบัติงาน ผู้นำชุมชนได้รับการพัฒนาด้านเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมในระดับหมู่บ้านและตำบล

กระบวนการวิจัย

“ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม” จังหวัดบุรีรัมย์

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์ (2546)

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาโจทย์และทำวิจัย PAR

1. การทำความเข้าใจกับทีมวิจัยร่วมกัน นักวิจัยทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่พัฒนาโครงการวิจัย ดำเนินงานวิจัย และสรุปผลงานวิจัย โดยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน
2. ในการพัฒนาโจทย์วิจัย จะต้องมีการวิเคราะห์สถานการณ์ ทั้งศักยภาพที่มีจุดอ่อน ข้อจำกัด ปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดโจทย์วิจัยได้อย่างชัดเจน การตั้งโจทย์วิจัยไม่ควรจะกว้าง หรือแคบเกินไปควรเป็นโจทย์วิจัยที่สามารถดำเนินการและควบคุมได้ทั้งนี้ต้องพิจารณาถึงระยะเวลาที่จะใช้ในการวิจัยด้วย
3. ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยในพื้นที่จะต้องมีการจดบันทึกสถานการณ์ ข้อมูล และวิเคราะห์เบื้องต้น และข้อสังเกตต่างๆ ที่พบ ในแต่ละกิจกรรมอย่างละเอียด ตามประเด็น โจทย์วิจัย ที่ตั้งไว้ เพื่อให้สามารถนำมาตอบโจทย์ได้ ทั้งนี้ควรจะต้องมีการกำหนดแบบบันทึกรายงานการวิจัย เพื่อช่วยให้ นักวิจัย สามารถบันทึกได้ตามโจทย์นั้น ๆ
4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการในลักษณะนี้ บางกิจกรรมอาจสามารถมีการเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณมา ประกอบในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ จะช่วยให้งานวิจัยมีความชัดเจนยิ่งขึ้นเช่น จำนวนผู้เข้าร่วม กิจกรรมแต่ละกิจกรรม จำนวนหรือขั้นตอนการจัดเวทีชุมชน เป็นต้น
5. หากจะให้เกิดงานวิจัยเชิงปฏิบัติการในงานส่งเสริมการเกษตร ควรดำเนินการ ดังนี้
 - 5.1 สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการทำ PAR แก่นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร โดยการจัดประชุม สัมมนา และให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ/จังหวัด ที่มีประสบการณ์มาเล่าประสบการณ์ให้ฟัง
 - 5.2 จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการให้ความรู้และฝึกปฏิบัติ เพื่อจัดทำโจทย์วิจัยในประเด็นที่ผู้วิจัย รับผิดชอบอยู่ โดยควรทำในลักษณะเป็นทีม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และ ช่วยเหลือกันและกัน และเป็นการสร้างทีมงานวิจัยในระดับเขต/จังหวัดต่อไป
 - 5.3 พัฒนาแบบฟอร์มจดบันทึก วิธีการวิเคราะห์ผลการทำวิจัยและการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัย รวมทั้งจัดทำรายงาน เพื่อให้ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางการดำเนินงาน
 - 5.4 จะทำการดำเนินการวิจัยควรมีการอบรมและให้ความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้วิจัยเป็นระยะ ๆ
 - 5.5 จัดให้มีทีมที่ปรึกษาที่สามารถทำงานใกล้ชิดในพื้นที่กับนักวิจัย

บทที่ 4

ระบบการทำงานในพื้นที่

โจทย์ 1. ศูนย์จะมีประสิทธิภาพควรเป็นอย่างไร

โจทย์ย่อย 1.1 กระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

การบริหารจัดการศูนย์ฯ ดำเนินการ โดยคณะกรรมการที่มีตัวแทนจากชุมชนและส่วนราชการเข้ามาเป็นคณะกรรมการการคัดเลือกกรรมการส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่เป็นผู้คัดเลือก คณะกรรมการยังไม่ทราบบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน ในการบริหารจัดการศูนย์ฯ ดำเนินการ โดยเจ้าหน้าที่(ผอ.ศูนย์ฯ) ชุมชนยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมเท่าที่ควรซึ่งรวมถึงกิจกรรมที่ศูนย์จะต้องดำเนินการ เช่น การจัดทำแผนชุมชน การถ่ายทอดความรู้ การพัฒนากลุ่ม/เครือข่าย ฯลฯ และการบริหารจัดการศูนย์ จากการจัดตั้งศูนย์ที่ผ่านมาพบว่าชุมชนยังไม่มาใช้บริการ หรือไม่ทราบว่าศูนย์บริการฯ ให้ประโยชน์อะไรบ้าง จุดสาคิดที่เป็นองค์ประกอบศูนย์ไม่ได้ดำเนินการตามหลักการ หรือมีเกษตรกรไปศึกษาเรียนรู้ในด้านการปรับเปลี่ยนการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ให้ศูนย์บริการ เป็นศูนย์กลางบูรณาการ ในการปฏิบัติงานหรือบริการด้านการเกษตรที่จุดเดียว (One Stop Service) ก็ยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์เท่าที่ควรสำหรับสถานที่หรือสำนักงานศูนย์ฯ ที่ขอใช้สถานที่ร่วมกับหน่วยงานอื่น เช่น อบต. ยังขาดการประสานงานและความร่วมมือเท่าที่ควร ทำให้ไม่สะดวกในการปฏิบัติงานหรือการตกแต่งสถานที่ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและเป็นประโยชน์ในด้านข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากพื้นที่คับแคบ

นโยบายการดำเนินงานศูนย์มีการเปลี่ยนแปลงบ่อย ทำให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกศูนย์ฯ ขาดความเข้าใจในการดำเนินงานศูนย์ และไม่ได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ ส่วนเกษตรกรที่เป็นเป้าหมายในการให้บริการ มีความเข้าใจว่าศูนย์บริการฯ เป็นของหน่วยงานราชการ และไม่ทราบวัตถุประสงค์การดำเนินงานที่ชัดเจน ส่วนศูนย์บริการเองก็ขาดความพร้อมในการบริการที่จะเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นศูนย์ที่มีการบริหารจัดการ โดยชุมชน	1. มีการบริหารจัดการศูนย์โดยคณะกรรมการและคนในชุมชนร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์
2. เป็นศูนย์กลางการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานและชุมชน	2. มีแผนปฏิบัติงานของทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
3. เป็นศูนย์ที่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการศูนย์	3. คณะกรรมการเข้าใจบทบาทหน้าที่ชัดเจน

3. การดำเนินการ (Action)

การดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ใช้เวทีเรียนรู้ระดับตำบลเป็นเวทีหลักในการค้นหารูปแบบการปฏิบัติงานในพื้นที่ของเจ้าหน้าที่เพื่อให้การบริการแก่เกษตรกรได้รับประโยชน์สูงสุด เวทีดังกล่าวประกอบด้วยผู้นำชุมชนหมู่บ้านละ 3 – 5 คน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับจังหวัด อำเภอ (ทีมวิจัย) รวมทั้งสิ้น 40 คน โดยเริ่มตั้งแต่เวทีเรียนรู้ครั้งที่ 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้แจงการดำเนินการวิจัยระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม พร้อมกับให้ชุมชนได้นำแผนชุมชนระดับตำบลมาทบทวนและจัดลำดับความสำคัญ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่ตรงกับความต้องการของชุมชน ซึ่งเน้นให้ชุมชนนำแผนไปดำเนินการเอง และประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนแผนชุมชนดังกล่าวคือ ไปเวทีนี้เป็นการค้นหารูปแบบการปฏิบัติงานในพื้นที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้การทำงานที่มีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกรการค้นหาแบบดังกล่าวมีขั้นตอนดำเนินการสรุปได้ดังนี้ กล่าวคือมีการทบทวนการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรที่ผ่านมา พบว่ามีทั้งจุดอ่อน จุดแข็ง ที่ต้องดำเนินการพัฒนาให้เกิดความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้แสดงความคิดเห็นประเด็นต่างๆที่ได้กำหนดเป็นหัวข้อในการศึกษาวิจัย ในส่วนประเด็นการดำเนินงานของศูนย์บริการแบบมีส่วนร่วมนั้น จากการดำเนินการของศูนย์บริการที่ผ่านมาพบว่าไม่บรรลุวัตถุประสงค์เท่าที่ควร ผู้นำชุมชนได้แสดงความคิดเห็นโดยการระดมสมองช่วยกันคิด มีหลายประเด็นที่ต้องได้รับการแก้ไข เช่น ทำอย่างไรที่จะให้เป็นศูนย์ของชุมชน โดยมีชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการ ซึ่งจะทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนมากขึ้น สำหรับคณะกรรมการบริหารศูนย์ก็ได้มีแนวทางการคัดเลือกอย่างชัดเจน โดยชุมชนเป็นผู้คัดเลือก มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ภารกิจของคณะกรรมการศูนย์ หรือชี้แจงบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการให้เกิดความชัดเจน พร้อมทั้งมอบหมายให้คณะกรรมการได้มีบทบาทในการพัฒนาศูนย์อย่างชัดเจน เช่น ช่วยประชาสัมพันธ์งานศูนย์บริการให้กับชุมชนต่างๆให้เกิดความเข้าใจ และมาใช้บริการศูนย์อย่างต่อเนื่อง สำหรับสถานที่ตั้งศูนย์เป็นเป็นสถานที่ที่สะดวก มีวัสดุอุปกรณ์ประจำศูนย์ครบถ้วน และควรใช้ประโยชน์จากสำนักงานศูนย์ให้มากขึ้น เช่น ใช้เป็นที่ประชุมของคณะกรรมการบริหารศูนย์ การจัดเวทีเรียนรู้ หรือจัดกิจกรรมต่างๆ สำหรับเกษตรกรที่จะมาติดต่องานหรือรับบริการ จะต้องทราบวัน เวลา ปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่ชัดเจน เนื่องจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรไม่สามารถมาปฏิบัติงานที่ศูนย์บริการได้ทุกวัน หอ.ศูนย์จึงจำเป็นต้องมีแผนการปฏิบัติงานศูนย์สัปดาห์ละ 1 วัน โดยกำหนดการปฏิบัติงานศูนย์ทุกวันอังคารของสัปดาห์

4. ผลที่เกิดขึ้น

จากการจัดเวทีชุมชนระดับตำบลเพื่อค้นหารูปแบบการทำงานในพื้นที่ตามระบบการปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยเน้นการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลให้มีประสิทธิภาพ มีผลกระทบที่เกิดขึ้น สรุปได้ดังนี้

4.1 การคัดเลือกคณะกรรมการบริหารงานศูนย์ฯ

การบริหารจัดการศูนย์ฯโดยชุมชนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น มีการคัดเลือกตัวแทนจากทุกหมู่บ้าน โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรออกประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบถึงความสำคัญของการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ส่วนการคัดเลือกนั้นเป็นหน้าที่ของชุมชนเอง สำหรับหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกคณะกรรมการศูนย์ฯต้องเป็นผู้เสียสละ ซื่อสัตย์ ประสบผลสำเร็จในอาชีพด้านการเกษตรชุมชน ให้ความเคารพศรัทธา

4.2 คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯมีความเข้าใจบทบาทหน้าที่

หลังจากผ่านขั้นตอนการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯแล้ว ได้ใช้เวทีเรียนรู้ชี้แจงบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ และได้จัดประชุมคณะกรรมการศูนย์ฯตามขั้นตอนของการดำเนินงานศูนย์ฯชี้แจงบทบาทหน้าที่และขอความร่วมมือในการปฏิบัติงานปลูกจิตสำนึกให้คณะกรรมการให้ความสำคัญของศูนย์บริการและศูนย์เป็นของชุมชน

4.3 มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ

คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ มีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการศูนย์ฯ ประการแรกได้มอบหมายให้ทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของศูนย์บริการ ให้ชุมชนได้รับทราบอย่างทั่วถึงเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนผลจากการดำเนินการดังกล่าว ทำให้ชุมชนเข้าใจถึงการดำเนินงานของศูนย์บริการมากขึ้น ส่วนการมารับบริการที่ศูนย์ฯยังมีน้อย

4.4 การใช้ประโยชน์จากสำนักงานศูนย์ฯ

สำนักงานศูนย์ฯที่มีความเหมาะสมเป็นที่จัดกิจกรรมของชุมชน เช่น เป็นสถานที่ฝึกอบรมจัดเวทีระดับตำบลหรือเวทีเครือข่าย หรือทำกิจกรรมอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มีการใช้ประโยชน์ดังกล่าวทำให้เกิดความคุ้มค่าและมีความสำคัญต่อชุมชน

4.5 การบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จุดประสงค์ของการให้บริการของศูนย์ฯแก่ชุมชน ศูนย์ฯต้องมีการบูรณาการจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรได้รับบริการอย่างทั่วถึงและครอบคลุมทุกสาขาอาชีพก่อนข้างมาปัญหาอุปสรรคอยู่บ้าง เนื่องจากหลายหน่วยงานอยู่ในระหว่างปรับโครงสร้างใหม่ ไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำในพื้นที่ เช่น กรมปศุสัตว์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมประมง ทำให้การประสานงานไม่ต่อเนื่อง ขณะนี้รัฐบาลมีนโยบายให้หน่วยงานต่างๆดังกล่าว ปฏิบัติงานในลักษณะ ศูนย์บริการด้านการเกษตรเคลื่อนที่ (Mobile Unit : MU.) ดังนั้น รูปแบบการบูรณาการจึงต้องเปลี่ยนไปโดยศูนย์ฯจะต้องประสานงานกับ MU.ในการให้บริการแก่เกษตรกร ตามความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง

5. ผลลัพธ์

5.1 เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์ และศูนย์เป็นของชุมชน สามารถมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ เช่น การจัดเวทีเรียนรู้ การฝึกอบรม การประชุม หรือจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

5.2 องค์กรเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ ได้แก่ เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรม และกลุ่มสถาบันเกษตรกร ซึ่งถือว่าเป็นองค์กรหนึ่งที่อยู่ในความรับผิดชอบของศูนย์ คณะกรรมการหรือสมาชิกของกลุ่มจะเป็นคณะกรรมการบริหารจัดการศูนย์ด้วยการดำเนินงานของกลุ่ม จะต้องผ่านศูนย์เพื่อวางแผนพิจารณางบประมาณสนับสนุน ในส่วนสถานที่ตั้งศูนย์กลุ่มสามารถใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรมของกลุ่ม

5.3 การดำเนินงานศูนย์ฯ ในส่วนความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่จะเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำและทำหน้าที่เลขานุการศูนย์ ส่วนการบริหารจัดการเป็นหน้าที่ของชุมชน ดังนั้นการดำเนินงานศูนย์จะไม่เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ฝ่ายเดียว ทำให้แบ่งเบาภาระความรับผิดชอบการบริหารจัดการศูนย์ของเจ้าหน้าที่ สำหรับหน่วยงานนั้นก็สามารถใช้ประโยชน์จากศูนย์ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

6. ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

6.1 ปัญหาอุปสรรค

6.1.1 ภารกิจบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์

ศูนย์บริการฯ มีหน้าที่ในการให้บริการแก่ชุมชนและมีโครงสร้างบริหารจัดการโดยชุมชน ส่วนเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะทำหน้าที่เป็นเลขานุการศูนย์ฯ คณะกรรมการศูนย์ต้องเป็นผู้ที่เสียสละเป็นอันดับแรก เนื่องจากไม่มีค่าตอบแทน มีเพียงค่าใช้จ่ายในการจัดประชุมคณะกรรมการปีละ 8 ครั้งเท่านั้น (ครั้งละ 8 คน ๆ ละ 50 บาท) แต่คณะกรรมการต้องรับหน้าที่การบริหารจัดการศูนย์อย่างต่อเนื่อง ทำให้ขาดความตั้งใจจริงและไม่มีกำลังในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

6.1.2 สถานที่ตั้งสำนักงานศูนย์ฯ

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่จัดตั้งขึ้นในพื้นที่ บางศูนย์อาศัยสถานที่ของหน่วยงานหรือองค์กรท้องถิ่น เช่น อบต. ทำให้เกิดปัญหาในด้านการอำนวยความสะดวกแก่ผู้มารับบริการ สถานที่คับแคบขาดการประสานงานการให้ความร่วมมืออย่างจริงจังและศูนย์ขาดการดูแล

6.1.3 การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ไม่สามารถมาปฏิบัติงานประจำศูนย์ตามแผนการปฏิบัติงาน เนื่องจาก การปฏิบัติงานในพื้นที่ต้องประสานงานหลายหน่วยงานจากผลการประเมินผลการปฏิบัติงานของศูนย์ พบว่าเกษตรกรยังไม่ค่อยให้ความสำคัญและมาขอรับบริการจากศูนย์เท่าที่ควร ศูนย์ไม่มีประสิทธิภาพในการให้บริการตรงกับความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง

6.2 การแก้ไข

6.2.1 ชี้แจงประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเกิดความเข้าใจในการดำเนินงานศูนย์ฯ ให้เห็นความสำคัญของศูนย์บริการเป็นของชุมชน และใช้บริการศูนย์ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

6.2.2 ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรือเข้ามามีส่วนร่วมในงานส่งเสริมการเกษตรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

7.1.1 ผู้นำชุมชนที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ตามโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน ปี พ.ศ. 2542-2544 จะมีประสบการณ์ด้านกระบวนการเรียนรู้ ความต่อเนื่องของกิจกรรม เป็นการต่อยอดจากโครงการดังกล่าว เช่น การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมเกิดผลดีต่อชุมชนที่ใช้เวทีเป็นเวทีพัฒนาเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และผู้นำสามารถเป็นวิทยากรกระบวนการเรียนรู้และเป็นวิทยากรเกษตรกรได้

7.1.2 การมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และองค์กรท้องถิ่น โดยเฉพาะสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลที่เข้าร่วมเวทีเรียนรู้ระดับตำบล จะมีความเข้าใจการดำเนินงานศูนย์และให้การสนับสนุนในส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง

7.1.3 การจัดประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ทุกเดือน เพื่อพิจารณากิจกรรมโครงการ การวางแผนการปฏิบัติงานและการติดตามผลการดำเนินงานโดยมีค่าตอบแทนในการประชุม เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การดำเนินงานศูนย์เป็นไปอย่างต่อเนื่อง คณะกรรมการมีการพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุย พัฒนาศูนย์ให้เป็นศูนย์กลางในการบริการแก่เกษตรกรที่มีประสิทธิภาพ

7.1.3 การบริหารจัดการศูนย์ กรมส่งเสริมการเกษตรได้จัดงบประมาณสนับสนุนเป็นค่าวัสดุและการประชาสัมพันธ์ศูนย์ละ 15,000 บาท เพื่อให้ศูนย์มีความพร้อมในการให้บริการ เช่น จัดทำข้อมูลด้านการเกษตร เอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ข่าวสารด้านการเกษตร สำหรับผู้มารับบริการได้รับข้อมูลข่าวสารตามความต้องการของเกษตรกร

7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.2.1 การประชาสัมพันธ์ศูนย์ฯ ได้มอบหมายให้คณะกรรมการบริหารศูนย์ที่เป็นตัวแทนจากหมู่บ้านทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์แจ้งข่าวสาร และรับเรื่องราวต่างๆที่เกษตรกร ในหมู่บ้านติดต่อผ่านคณะกรรมการ มีความจำเป็นต้องใช้หอกระจายข่าวของหมู่บ้าน บางครั้งไม่ค่อยสะดวกเพราะส่วนใหญ่เครื่องกระจายเสียงจะติดตั้งที่บ้านผู้ใหญ่วัย

7.2.2 การประสานงานระหว่างคณะกรรมการศูนย์กับผู้นำหมู่บ้าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในการประสานงานด้านข้อมูล การรายงานการเกิดภัยธรรมชาติ มักจะขาดความร่วมมือเท่าที่ควร เนื่องจากผู้นำหมู่บ้านจะมีบทบาทหน้าที่ในการรายงานข้อมูลดังกล่าว จึงมีความจำเป็นต้องหาแนวทางในการประสานความร่วมมือระหว่างคณะกรรมการศูนย์กับผู้นำหมู่บ้าน

8. สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

8.1 สรุป

การค้นหารูปแบบการทำงานในพื้นที่ ตามระบบการปฏิบัติงานในพื้นที่ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้ามาบริหารจัดการศูนย์ โดยการคัดเลือกคณะกรรมการจากทุกหมู่บ้าน ชี้แจงบทบาทหน้าที่ให้คณะกรรมการได้ทราบอย่างชัดเจนมีการมอบหมายงานให้คณะกรรมการทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน

ของศูนย์ให้ชุมชนเกิดความเข้าใจ และมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นด้านเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ให้ทำหน้าที่เลขานุการศูนย์มีบทบาทหน้าที่ในการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้บริการด้านการเกษตรตามความต้องการของชุมชน

8.2 อภิปรายผล

จากการวิจัย พบว่า การดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เริ่มตั้งแต่สร้างความเข้าใจให้กับคณะกรรมการบริหารศูนย์ และการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์ ชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของศูนย์ พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือในทุกๆ ด้าน เจ้าหน้าที่เป็นเพียงที่ปรึกษาให้กับคณะกรรมการบริหารศูนย์ สนับสนุนส่งเสริมและจัดหาวัสดุที่มีความจำเป็นในการถ่ายทอดเทคโนโลยีตามความเหมาะสม การใช้ประโยชน์จากศูนย์ให้เกิดความคุ้มค่า เช่น เป็นสถานที่ประชุมคณะกรรมการ การจัดกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกร หรือเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนอย่างแท้จริง สอดคล้องกับนโยบายการดำเนินงานศูนย์ ซึ่งกรมส่งเสริมการเกษตร (2545) ได้ระบุว่า วิธีการดำเนินการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกรด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกร โดยใช้ศูนย์บริการฯ เป็นกลไกหลักในการทำงานตั้งแต่ปี 2542 เป็นต้นมา

8.3 ข้อเสนอแนะ

8.3.1 สำนักงานศูนย์ ควรตั้งอยู่ในชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลสำนักงานศูนย์ให้อยู่ในสภาพที่สามารถใช้งานได้ ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้มีความเข้าใจว่าศูนย์เป็นของชุมชน ศูนย์ต้องมีความพร้อม มีอุปกรณ์ในการอำนวยความสะดวก ในด้านการประชุม ฝึกอบรมทั้งกิจกรรมด้านการเกษตร การใช้ประโยชน์ของชุมชน หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่ต้องการใช้สถานที่

8.3.2 คณะกรรมการบริหารศูนย์ ต้องมีบทบาทในการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานศูนย์ให้ชุมชนได้มีความเข้าใจ และเป็นตัวแทนของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในการรับเรื่องราว ปัญหา จากเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้าน สำนวญกับธรรมชาติและรายงาน ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ซึ่งจะทำให้การปฏิบัติงานรวดเร็วขึ้น

8.3.3 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำแก่เกษตรกรในพื้นที่

โจทย์ย่อย 1.2 กระบวนการที่ได้มาของแผนชุมชน

1. สถานการณ์ก่อนดำเนินการวิจัย

1.1 การจัดทำแผนชุมชนที่ผ่านมา มีการดำเนินงานอย่างเร่งด่วน ขาดการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนมีส่วนร่วม แผนที่ได้มาเกิดจากการชี้แนะของเจ้าหน้าที่และไม่ตรงกับความต้องการของชุมชน ไม่สามารถนำแผนที่ได้ไปสู่แนวทางการปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

1.2 ศูนย์ฯ ขาดทักษะ ประสิทธิภาพในเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้ หรือเป็นวิทยากรกระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. สิ่งที่จะเป็นและการวัด

สิ่งที่จะเป็น	การวัด
ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนอย่างต่อเนื่อง แผนที่ได้ตรงกับความต้องการ และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง	มีการจัดเวทีเรียนรู้ เพื่อจัดทำแผนชุมชน แบบมีส่วนร่วม

3. การดำเนินการ (Action)

จังหวัดบุรีรัมย์เข้าร่วม โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ร่วมกับกรมวิเทศสหการ และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nation Development Programme : UNDP) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 – 2544 สำหรับอำเภอพุทไธสง เข้าร่วมโครงการ 6 ตำบล (ยกเว้นตำบลบ้านเป่า 1 ตำบลที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ) ใช้แนวทางการทำงานแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน รวมทั้งการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชน ในการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยมีการคัดเลือกผู้เข้าร่วมเวทีประกอบด้วยผู้นำชุมชนที่คัดเลือกมาจากทุกหมู่บ้านละ 3 – 4 คน ศูนย์และผู้นำชุมชนที่ผ่านการสัมมนาเชิงปฏิบัติการก่อนจัดเวทีเป็นผู้มีบทบาทในการจัดกระบวนการเรียนรู้ สำหรับวิทยากรกระบวนการนั้น ในการจัดเวทีเรียนรู้ ครั้งที่ 1 มีเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน(มูลนิธิหมู่บ้าน)เป็นวิทยากรกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชน ผู้นำชุมชนจะต้องสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพของชุมชน ที่ได้รับจากการเข้าร่วมเวทีตำบลและประสบการณ์การศึกษาดูงานในพื้นที่ต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ และนำมาเชื่อมโยงเข้ากับความต้องการของชุมชนให้ได้อย่างเป็นรูปธรรม องค์ความรู้หรือฐานความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การร่วมเวทีเรียนรู้ จนถึงเวทีที่ 5 มาสรุปทบทวนและจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ 3 ด้าน คือ แผนด้านการเกษตรแบบยั่งยืน แผนด้านธุรกิจชุมชน และแผนด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยจัดเวทีระดับตำบลเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการจัดเวทีระดมความคิด เพื่อจัดทำแผนชุมชนระดับตำบล มีขั้นตอนดำเนินการ สรุปได้ดังนี้

1) การคัดเลือกผู้นำชุมชน โดยการคัดเลือกจากชุมชน มีการกำหนดคุณสมบัติของผู้นำอาจเป็นทั้งผู้นำที่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือสมาชิก อบต. ส่วนผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้รู้ ผู้อาวุโส ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ และเป็นผู้เสียสละในการร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

2) การคัดเลือกพื้นที่ต้นแบบ เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นในการทำเวทีตำบลเพื่อกำหนดสถานที่ศึกษาดูงานตามประเด็นที่ผู้นำชุมชนได้วิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ เพื่อประกอบการตัดสินใจว่าจะศึกษาดูงานกิจกรรมด้านใดบ้าง แล้วกำหนดแผนการศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบต่อไป

3) การจัดเวทีระดมความคิดที่เรียกว่า “เวทีตำบล” มีขั้นตอนสรุปได้ ดังนี้

- การเตรียมความพร้อมของชุมชน
- การทบทวนอดีต ค้นหา และประเมินศักยภาพของชุมชน
- การพัฒนาแผนงานและโครงการ
- การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ

4) ศึกษาฐานพื้นที่ต้นแบบมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับชุมชนซึ่งเข้าร่วมโครงการ ได้ศึกษาด้านแบบในแต่ละด้าน โดยศึกษาเฉพาะกรณีองค์กรเกษตรกรและเครือข่ายที่เป็นต้นแบบของการพัฒนาด้านต่างๆที่ประสบความสำเร็จ หลังจากนั้นนำผลการศึกษาดูงานมาสรุปบทเรียนเพื่อเป็นแนวทางการจัดทำแผนชุมชน

5) กำหนดทิศทางหรือแนวทางการพัฒนา ในการจัดเวทีตำบลครั้งที่ 5 จะมีการจัดทำแผนงาน / โครงการ ของชุมชนในพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่เกิดจากความต้องการของชุมชน โดยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพชุมชน เชื่อมโยงข้อมูลกับความรู้ที่ได้รับจากพื้นที่ต้นแบบในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการศึกษาดูงาน และการจัดเวทีตำบลครั้งที่ 1 – 4 จะได้แผนแม่บทชุมชน

6) การนำแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติแผนชุมชนที่ร่วมจัดทำต้องเป็นแผนที่ตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงชุมชนอาจนำไปดำเนินการ โดยไม่ต้องรอการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรต่างๆหรือนำแผนชุมชนเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอรับการสนับสนุน

4. ผลที่เกิด

4.1 เวทีเรียนรู้ระดับตำบล สร้างผู้นำชุมชนให้เกิดองค์ความรู้ มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เนื่องจากเวทีเรียนรู้ตามกระบวนการของ UNDP เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ตลอดจนการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ สรุปเป็นแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่ตรงกับความต้องการของชุมชน

4.2 การจัดเวทีเรียนรู้ เป็นการฝึกเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในด้านการเป็นวิทยากร กระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เจ้าหน้าที่ที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์ได้เข้าร่วมเวทีเรียนรู้โดยใช้ตำบลหลักเป็นเวทีแรก และมีเจ้าหน้าที่เข้าร่วมเรียนรู้ ทำให้สามารถนำไปปฏิบัติในตำบลของตนเองได้ เวทีต่อมาทำให้มีความมั่นใจมากขึ้นและสามารถเป็นวิทยากรกระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีความมั่นใจมากขึ้น

4.3 การนำแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติ แผนชุมชนดังกล่าวเป็นแผนที่เกิดขึ้นโดยความคิดเห็นจากประสบการณ์การเรียนรู้ในเวที และการศึกษาฐานพื้นที่ต้นแบบ และนำมาสรุปบทเรียนร่วมกันมีการนำแผนที่ได้เข้าสู่ประชาพิจารณ์แผนชุมชนระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล สำหรับการนำแผนสู่การปฏิบัติสามารถดำเนินการได้ 2 ทางหลัก คือ ชุมชนนำแผนไปดำเนินการเอง และเสนอแผนชุมชนให้ อบต. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน

5. ผลลัพธ์

5.1 การจัดเวทีเรียนรู้ให้กับชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ของมูลศึกษาชุมชน และกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชน ตามความต้องการของชุมชนและนำแผนชุมชนนั้นไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ทั้งที่ชุมชนดำเนินการเองและขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงาน และองค์กรท้องถิ่น สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการพึ่งพาตนเอง

5.2 ผลจากการเข้าร่วมเวทีเรียนรู้ของผู้นำชุมชน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มโดยนำแผนชุมชนที่ได้จากเวทีเรียนรู้ระดับตำบลมาพิจารณาคำเนินการในส่วนที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง โดยจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายกิจกรรมตามความต้องการของชุมชน และบริหารจัดการโดยชุมชน

5.3 การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยการจัดเวทีระดับตำบลนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีบทบาทในการเป็นวิทยากรกระบวนการ และเป็นการเรียนรู้ไปพร้อมกับกับผู้นำชุมชนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ทำให้เจ้าหน้าที่ได้รับการพัฒนาให้เกิดความรู้ ความชำนาญในการเป็นวิทยากรกระบวนการ และเป็นการพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานให้สามารถทำงานร่วมกับชุมชน และประสานงานกับหน่วยงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

6.1 ปัญหาอุปสรรค

6.1.1 ผู้นำเข้าร่วมเวทีเรียนรู้ระดับตำบลจากทุกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำที่เป็นทางการ เช่น ผู้นำหมู่บ้าน สมาชิก อบต. เนื่องจากมีภารกิจที่ต้องประสานงานกับหลายหน่วยงานจึงเป็นปัญหาในการเข้าร่วมเวทีที่ไม่ต่อเนื่องผู้นำบางคนขาดความเสียวละ มุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทนที่จะเกิดขึ้นหากไม่สมประสงค์สิ่งที่คิดไว้ก็จะไม่เข้าร่วมเวทีเรียนรู้ต่อไป

6.1.2 ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมเวที ไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นและขาดการมีส่วนร่วม ในเวทีเรียนรู้ ซึ่งเป็นอุปสรรคในการสืบค้นข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ค้นหาปัญหา และกำหนดแนวทางการพัฒนาของชุมชน

6.1.3 ผู้นำที่เป็นทางการ เช่น อบต. ให้ความสำคัญของแผนและการสนับสนุนพัฒนาชุมชนด้านโครงการพัฒนาอาชีพน้อย

6.2 แนวทางแก้ไข

6.2.1 สร้างความเข้าใจกับสมาชิก อบต. เพื่อให้ความสำคัญเข้าร่วมเวทีเรียนรู้หรืออาจจะทำหน้าที่ในการเป็นวิทยากรกระบวนการในเวทีเรียนรู้ เพื่อให้มองเห็นความสำคัญของปัญหาของชุมชน และให้การสนับสนุนแผนชุมชนที่เกิดจากความต้องการของชุมชนอย่างจริงจัง

6.2.2 การคัดเลือกผู้นำชุมชนเข้าร่วมเวทีเรียนรู้ของชุมชนจะต้องสร้างความเข้าใจ และกำหนดประเด็นคัดเลือกผู้นำที่เข้าร่วมเวทีโดยชี้ให้เห็นคุณสมบัติของผู้นำที่ควรจะต้องคัดเลือกเข้าร่วมเวทีเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

7.1.1 ชุมชนที่เข้าร่วมเวทีเรียนรู้ ต้องผ่านการคัดเลือกมาจากชุมชน เป็นบุคคลที่ชุมชนเห็นว่ามีความเหมาะสม มีความเสียสละและเข้าร่วมเวทีได้อย่างต่อเนื่อง เป็นผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการก็ได้

7.1.2 กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีการแสดงความคิดเห็น มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริงมากที่สุด เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการศึกษาคูงาน ทำให้เกิดแนวคิด วางแผนการแก้ไขปัญหาได้ตรงกับความต้องการของชุมชน

7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.2.1. วิทยากรกระบวนการซึ่งอาจเป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร องค์กรพัฒนาเอกชน ต้องมีประสบการณ์ในการจัดเวทีเรียนรู้ หรือมีความสามารถเป็นวิทยากรกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะทำให้กระบวนการเรียนรู้มีความต่อเนื่อง สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในเวทีเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี จะทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีเรียนรู้มีความเชื่อมั่น ศรัทธา และให้ความร่วมมือในการเรียนรู้ร่วมกัน หากขาดคุณสมบัติดังกล่าวจะเป็นอุปสรรคต่อการจัดเวทีเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง

7.2.2 สถานที่จัดเวทีเรียนรู้ เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดบรรยากาศที่ดี และผู้เข้าร่วมเวทีมีความสนใจและตั้งใจในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จากการจัดเวทีเรียนรู้ครั้งแรกพบว่า สถานที่ในการจัดเวทีไม่ควรจะอยู่ในชุมชนหรือในหมู่บ้าน เนื่องจากมีปัจจัยแวดล้อมที่รบกวนสมาธิในการเรียนรู้ เช่น เสียงรถที่วิ่งผ่าน ผู้คนพลุกพล่าน สถานที่เหมาะสมควรเย็นสบาย อากาศถ่ายเทได้สะดวก และเงียบสงบ พบว่าสถานที่เหมาะสมคือบริเวณวัดของหมู่บ้าน อาจจะเป็นได้ร่มไม้ หรือศาลาวัดที่อากาศเย็นสบาย จะทำให้บรรยากาศในการเรียนรู้ดี

7.2.3 การจัดเวทีเรียนรู้และการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม ขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วม แผนชุมชนที่ได้จึงไม่ครอบคลุมทุกสาขา ได้เฉพาะด้านการเกษตรเท่านั้น

8. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

8.1 สรุป

แผนชุมชนคือ กิจกรรมพัฒนาที่เกิดขึ้น จากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันเพื่อจัดทำแผนขึ้นมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ให้เป็นไปตามที่ต้องการและสามารถแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกันได้ โดยคนในชุมชนได้มาร่วมคิด ร่วมกำหนดแนวทาง และกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอกด้วยการคำนึงถึงศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งบางกิจกรรมที่ชุมชนไม่สามารถทำเองได้ ก็สามารถรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกได้

แผนชุมชน เป็นเครื่องมือ ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน โดยการนำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของ ผู้นำชุมชนมากำหนดวิสัยทัศน์แนวทางการพัฒนาชุมชน ให้ตรงกับความต้องการและสามารถแก้ปัญหาของ ชุมชนได้อย่างแท้จริง

8.2 อภิปรายผล

กระบวนการ ได้มาของแผนชุมชน ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีตัวแทนชุมชนทุกหมู่บ้าน ร่วมคิด ร่วมทำ เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้นำชุมชน การศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ และการเก็บรวบรวม ข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลโดยชุมชน และกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่ต้องมีบทบาทในการเป็น วิทยากรกระบวนการ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำแก่ชุมชน จะเป็น วิธีการได้มาของแผนชุมชนที่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับ เสรี พงศ์พิส (2545) กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้ของชุมชน หมายถึงการที่พวกเขาค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเอง จนสามารถพึ่งพาตนเองได้ กระบวนการนี้ คนนอกชุมชนสามารถเข้าไปช่วยได้ โดยเฉพาะการช่วยเหลือให้เกิดกระบวนการ (Facilitator) ไม่ใช่เข้าไป “สอน” ชาวบ้าน สิ่งที่ชาวบ้านต้องการคือ โอกาสในการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของตนเอง หัวใจ ของการทำแผนแม่บทอยู่ที่เวทีชุมชน ซึ่งทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม ได้ข้อมูลที่ละเอียด ทำให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจสถานการณ์ และศักยภาพของตนเอง

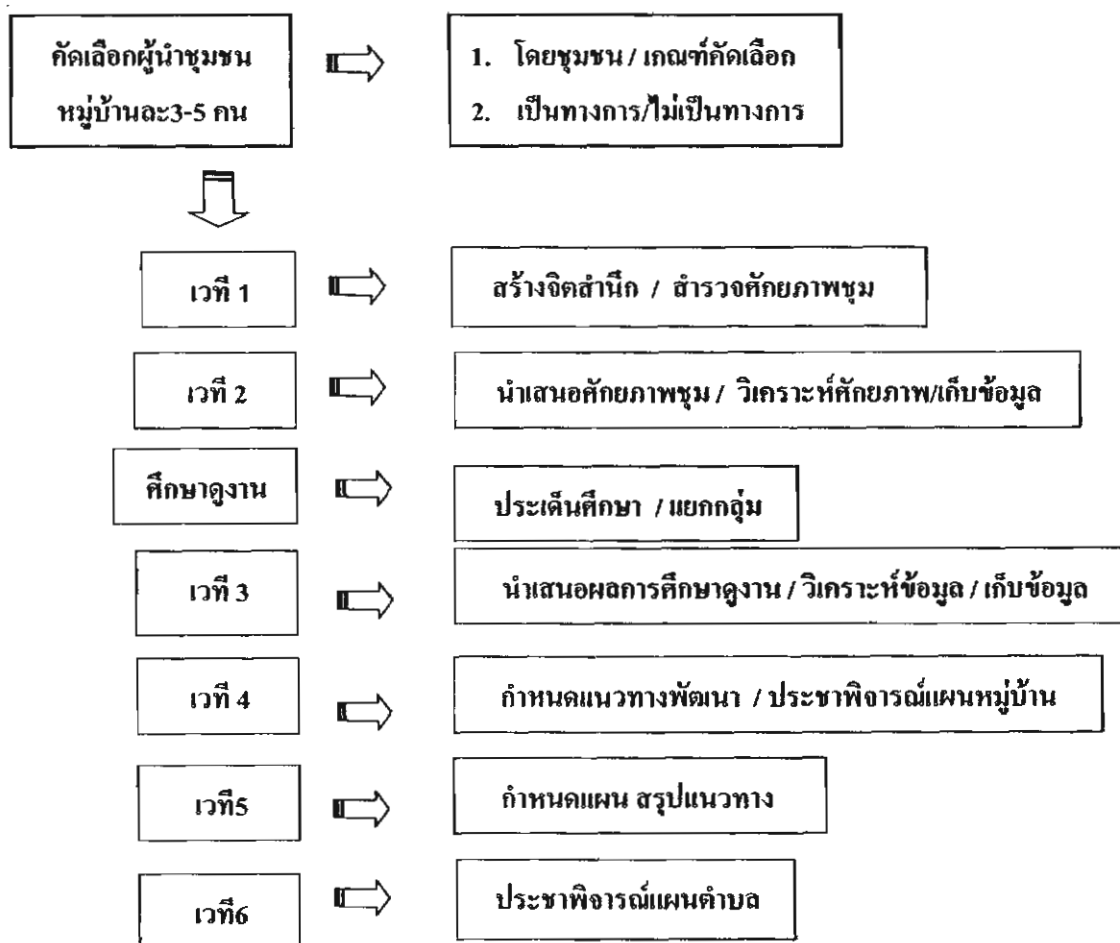
8.3 ข้อเสนอแนะ

8.3.1 เปิดโอกาสให้ชุมชนเป็นผู้คัดเลือกผู้นำชุมชนจากทุกหมู่บ้านเข้าร่วมเวทีเรียนรู้ ผู้นำต้องมีความเสียสละ มีความตั้งใจจริง และเข้าร่วมเวทีเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

8.3.2 หน่วยงานภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น องค์กรเกษตรกร มีส่วนร่วมในการจัดเวทีเรียนรู้ เป็น วิทยากรกระบวนการ เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ และร่วมแสดงความคิดเห็นในการเรียนรู้และจัดทำแผนชุมชน บนพื้นฐานความต้องการของชุมชน

8.3.3 แผนชุมชนที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ของชุมชน ต้องสามารถนำมาปฏิบัติได้เป็นรูปธรรมและ เป็นแผนที่แก้ปัญหาคือความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

เวทีเรียนรู้ระดับตำบล

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์ (2546)

โจทย์ย่อย 1.3 การให้บริการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

1. สถานการณ์ก่อนดำเนินการวิจัย

การจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่ผู้อำนวยการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล มีการจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำศูนย์ฯ สัปดาห์ละ 2 วัน และมีจุดสาธิตเป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรจุดสาธิตที่จัดตั้งขึ้นมีหอ.ศูนย์เป็นผู้กำหนด ศูนย์บริการจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรท้องถิ่น และเกษตรกร ในการพัฒนาการเกษตรและเสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกร และการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ สนับสนุนให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยชุมชนเอง ส่วนภาครัฐให้มีกระบวนการทำงานในลักษณะบูรณาการ

สามารถให้บริการเกษตรกรที่จุดเดียว (One Stop Service) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และเกิดกิจกรรมตามที่ชุมชนมีความต้องการซึ่งจากการดำเนินการดังกล่าว ปรากฏว่าส่วนใหญ่ไม่มีเกษตรกรมาติดต่อรับบริการ และเข้าใจว่าศูนย์เป็นของหน่วยราชการที่จัดตั้งขึ้น ส่วนจุดสาธิตไม่มีเกษตรกรเข้ามารับบริการถ่ายทอดความรู้ จุดสาธิตขาดความพร้อมในการให้บริการด้านวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนการจัดระบบการจัดการที่ดี และเจ้าหน้าที่ยังไม่เข้าใจการดำเนินงานศูนย์อย่างแท้จริง

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
เป็นศูนย์กลางในการให้บริการและถ่ายทอดความรู้ในพื้นที่ในรูปแบบเบ็ดเสร็จ (One Stop Service)	1. มีแผนการให้บริการและถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรทุกสาขา 2. มีการให้บริการและถ่ายทอดความรู้ 3. จำนวนเกษตรกรมาใช้บริการศูนย์

3. การดำเนินการ (Action)

จากสถานการณ์การดำเนินงานศูนย์ฯที่ผ่านมา ได้นำเข้าสู่เวทีเรียนรู้ระดับตำบลเพื่อหาแนวทางการให้บริการแก่เกษตรกรได้ตรงกับความต้องการ ให้มีเกษตรกรมาใช้บริการศูนย์ตามวัตถุประสงค์ที่มุ่งให้ศูนย์เป็นศูนย์กลางในการให้บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ซึ่งมีแนวทางที่คณะกรรมการศูนย์นำไปปฏิบัติ ดังนี้

1.1 คณะกรรมการศูนย์จัดทำแผนถ่ายทอดเทคโนโลยี ตามความต้องการของเกษตรกร โดยใช้จุดสาธิตในการเรียนรู้ หรือเป็นการบริการถ่ายทอดความรู้ตามสถานที่นัดพบตามความเหมาะสม เช่น ศาลาหมู่บ้าน เป็นต้น

3.2 คณะกรรมการบริหารศูนย์ รายงานผลการปฏิบัติงานในวันประชุมคณะกรรมการศูนย์ประจำเดือนทุกครั้ง เพื่อทราบปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานหรือการให้บริการและหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน

3.3 คณะกรรมการศูนย์ที่คัดเลือกมาจากทุกหมู่บ้าน ทำหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารด้านการเกษตร และการรับเรื่องราวต่างๆจากเกษตรกรที่มีความต้องการรับบริการจากศูนย์ เพื่อความสะดวกแทนการรับบริการจากที่ทำการศูนย์ และรายงานการประสบกับธรรมชาติแจ้งให้ศูนย์เพื่อดำเนินการตามขั้นตอนต่อไป

4. ผลที่เกิด

4.1 การให้บริการเกษตรกรได้รับความสะดวกในการให้บริการจากศูนย์ฯได้มากยิ่งขึ้น เนื่องจากไม่ต้องเดินทางมารับบริการที่สำนักงานศูนย์ โดยติดต่อผ่านคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งจากการดำเนินการดังกล่าวเกษตรกรที่ขอรับบริการมีความพึงพอใจระดับหนึ่ง

4.2 เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายปรับโครงสร้างการบริหารงานของส่วนราชการต่างๆ โดยปรับยุบหน่วยงานบางหน่วยในพื้นที่ เช่น สำนักงานประมงอำเภอ สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ สำนักงานสหกรณ์อำเภอ และปรับบทบาทภารกิจของหน่วยงานบางหน่วยงาน ทำให้การดำเนินงานศูนย์บริการฯ เปลี่ยนไป กล่าวคือ ศูนย์บริการจะมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างเกษตรกรกับหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (Mobile Unit :MU) เพื่อแก้ไขปัญหาตามความต้องการของเกษตรกร โดยประจำอยู่ตามเขตเลือกตั้งของแต่ละอำเภอ ซึ่งเป็นภารกิจและบทบาทหน้าที่ใหม่ของศูนย์บริการและหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่

5. ผลลัพธ์

5.1 เกิดความสะดวกในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ โดยไม่จำเป็นต้องเดินทางมาขอรับบริการจากเจ้าหน้าที่ ณ ศูนย์บริการฯ ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง หากมาไม่พบเจ้าหน้าที่ก็จะเสียค่าใช้จ่าย โดยเปล่าประโยชน์การให้บริการแก่สถาบันกลุ่มเกษตรกร มีทั้งผลดีและผลเสีย หากเป็นกลุ่มกิจกรรมที่จัดตั้งกลุ่มในหมู่บ้านเดียวกัน เช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ที่อยู่ต่างหมู่บ้านกับที่ตั้งศูนย์ การเดินทางมาร่วมกิจกรรมยังสำนักงานศูนย์อาจจะไม่สะดวก แต่หากเป็นการร่วมกิจกรรมของกลุ่มเครือข่ายที่จำเป็นต้องมีศูนย์กลางในการพบปะ แลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่ม ควรใช้สถานที่ศูนย์บริการเป็นสถานที่ร่วมกิจกรรมของกลุ่ม

5.2 การให้บริการและประสานงานระหว่างเกษตรกรในพื้นที่กับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร โดยมอบหมายให้คณะกรรมการบริหารศูนย์ เป็นวิธีการหนึ่งให้บริการแก่เกษตรกร เนื่องจากเจ้าหน้าที่ไม่สามารถอยู่ปฏิบัติงานศูนย์เป็นประจำได้ เป็นการแก้ไขปัญหาการให้บริการศูนย์ได้ระดับหนึ่ง

6. ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

6.1 ปัญหาอุปสรรค

6.1.1 การประสานงานระหว่างศูนย์บริการและหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ ยังไม่ดีเท่าที่ควร เช่น การสำรวจและรายงานการเกิดภัยธรรมชาติ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สังกัดหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ยังขาดการประสานงานกับศูนย์เพื่อดำเนินการดังกล่าว ในทางปฏิบัติต่างคนต่างรายงานทำให้เกิดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน ข้อมูลที่ได้ไม่ตรงกัน ควรที่จะดำเนินการโดยผ่านศูนย์บริการแล้วประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการตามขั้นตอนต่อไป

6.1.2 การให้ศูนย์บริการเป็นศูนย์กลางในการบริการและถ่ายทอดความรู้ ในรูปแบบเบ็ดเสร็จ (One Stop Service) ยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ เนื่องจากเกษตรกรมาใช้บริการที่ศูนย์น้อยเพราะจากการที่เกษตรกรเคยมาติดต่อขอรับบริการแต่ไม่พบเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์จึงไม่มาขอรับบริการครั้งต่อไป ในส่วนของคณะกรรมการบริหารศูนย์ก็ไม่อาจจะมาปฏิบัติงานที่ศูนย์ได้เป็นประจำเนื่องจากมีภารกิจด้านการประกอบอาชีพ และ ไม่มีค่าตอบแทนซึ่งเป็นแรงจูงใจให้มาปฏิบัติงานที่ศูนย์

6.2 การแก้ไข

6.2.1 จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่จากหน่วยบริการเกษตรเคลื่อนที่ และคณะกรรมการบริหารศูนย์ และร่วมกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานในพื้นที่ให้มีความสอดคล้องกัน และมีความชัดเจนในการปฏิบัติงาน

6.2.2 เนื่องจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ไม่สามารถอยู่บริการประจำศูนย์ได้ทุกวันทำการ เมื่อเกษตรกรมาติดต่อขอใช้บริการมักจะ ไม่พบเจ้าหน้าที่ การให้คณะกรรมการบริหารศูนย์ซึ่งเป็นตัวแทนของทุกหมู่บ้าน คอยเป็นผู้ประสานงานระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ เพื่อให้คำแนะนำปรึกษาด้านการเกษตร จึงเป็นหนทางหนึ่งในการให้บริการของศูนย์ แต่อาจจะไม่สามารถให้บริการ ได้อย่างเต็มที่ เช่นการบริการด้านข้อมูลข่าวสารการเกษตรที่จำเป็น ซึ่งเป็นข้อมูลประจำศูนย์ ที่ผอ.ศูนย์และคณะกรรมการจะต้องดำเนินการให้เป็นปัจจุบัน

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

7.1.1 การใช้เวทีการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ประจำเดือน แก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และมอบหมายภารกิจให้คณะกรรมการไปปฏิบัติ ซึ่งมีข้อจำกัดหลายประการที่ไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างเต็มที่ กล่าวคือ ค่าใช้จ่ายของคณะกรรมการในการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ไม่มีจึงเป็นภาระของคณะกรรมการพอสมควร

7.1.2 การใช้สำนักงานศูนย์ให้เกิดประโยชน์ด้านการบริการมากขึ้น เช่น การจัดเวทีเรียนรู้ การฝึกอบรม ถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกร แต่มีข้อจำกัดในบางศูนย์ที่ไม่สะดวกสถานที่คับแคบ และใช้ร่วมกับหน่วยงานอื่น

7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.2.1 หน่วยบริการเกษตรเคลื่อนที่ (MU.)เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นใหม่การดำเนินงานยังขาดความชัดเจน ทำให้การประสานงานระหว่างศูนย์บริการและหน่วย MU. ยังมีอุปสรรคในการปฏิบัติงาน

7.2.2 การประสานงานของคณะกรรมการและผู้นำหมู่บ้าน ในการทำหน้าที่สำรวจจัดเก็บข้อมูลเพื่อใช้วางแผนด้านการเกษตร และการรายงานการเกิดภัยธรรมชาติยังขาดการประสานงานเท่าที่ควรเกิดการรายงานซ้ำซ้อน

8. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

8.1 สรุป

การให้บริการของศูนย์แก่เกษตรกรที่ต้องการใช้บริการ มีปัญหาอุปสรรคหลายด้านทั้งตัวเจ้าหน้าที่ที่ไม่สามารถอยู่ประจำศูนย์ได้เป็นประจำ และเกษตรกรไม่เห็นความสำคัญที่ต้องมาติดต่อขอใช้บริการศูนย์ ดังนั้นแนวทางการให้บริการศูนย์ให้ชุมชนมีส่วนร่วมโดยคณะกรรมการบริหารศูนย์เป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่และเกษตรกร

8.2 อภิปรายผล

การให้บริการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเกษตรกรสามารถติดต่อขอใช้บริการด้านการเกษตรได้จากศูนย์ โดยมีการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงานมีการให้บริการในลักษณะเชิงบูรณาการของหน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่ผู้อำนวยการศูนย์ และมีหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ให้การสนับสนุนอีกด้านหนึ่ง ส่วนคณะกรรมการ

บริหารศูนย์มีส่วนร่วมในการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ไม่ได้อยู่ประจำศูนย์ ซึ่งสอดคล้องกับ กรมส่งเสริมการเกษตร (2546) ได้ระบุว่า แนวทางการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรประจำตำบล ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ให้บริการแก่เกษตรกรในท้องถิ่น และเป็นเวทีบูรณาการของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในการให้บริการแก่ชุมชน

8.3 ข้อเสนอแนะ

8.3.1 คณะกรรมการบริหารศูนย์ ซึ่งเป็นตัวแทนจากทุกหมู่บ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่าง เกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ ในการแก้ไขปัญหา ความต้องการของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ เนื่องจากอาจจะไม่ สะดวกในการติดต่อที่ศูนย์บริการโดยตรง

8.3.2 ควรมีการประชาสัมพันธ์ ให้ชุมชนมีความเข้าใจการดำเนินงานศูนย์บริการ มีช่องทางในการ ประชาสัมพันธ์ เช่น สถานีวิทยุท้องถิ่น จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงในระดับพื้นที่ หรือการประชุม ชี้แจงให้กับชุมชน

8.3.3 ศูนย์บริการควรเปิดบริการแก่เกษตรกรเป็นประจำ หรือสามารถรับเรื่องราวที่เกษตรกร มาติดต่อ ขอใช้บริการ แล้วจัดทำแผนออกเยี่ยมให้คำแนะนำ

โจทย์ย่อย 1.4 เครื่องมือการเรียนรู้และกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนดำเนินการวิจัย

การดำเนินงานด้านเครื่องมือการเรียนรู้ ในส่วนราชการที่เกี่ยวข้องยังดำเนินการไม่ชัดเจนเป็น รูปธรรม เป็นแนวคิดของเจ้าหน้าที่ที่อยากให้เกิดขึ้นพยายามหาวิธีการแนวทางให้กลุ่มที่อยู่ในความรับผิดชอบ ให้มีการดำเนินกิจกรรมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของทราซการ มีบางกลุ่มหรือ องค์กร ที่มีความเข้มแข็งสามารถสร้างกลุ่มเครื่องมือการเรียนรู้ เกิดขึ้น และดำเนินการ ได้อย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาพบว่าสาเหตุที่ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมในลักษณะเครือข่ายไม่ประสบผลสำเร็จมีปัจจัยที่ เกี่ยวข้องหลายประการ เช่น

1.1 เป็นการดำเนินการตามแนวคิดของเจ้าหน้าที่ มีเงื่อนไขหลักเกณฑ์ที่ยุ้งยากซับซ้อน ไม่สามารถ ปฏิบัติได้จริง

1.2 ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ และเกิดจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

1.3 เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ในการทำงานในลักษณะเครือข่าย กิจกรรมหรือ เครื่องมือการเรียนรู้

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบล มีการดำเนินการเครือข่ายการเรียนรู้หรือเครือข่ายกิจกรรมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง 2. มีเครือข่ายการเรียนรู้ระดับตำบลโดยการนำฐานข้อมูลที่ได้จากการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมมาพิจารณา คำนึงถึงกิจกรรมที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้เองหรือองค์กรท้องถิ่น เช่น อบต. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้การสนับสนุน แต่ถ้าเกิดกลุ่มกิจกรรมการเรียนรู้ ความความต้องการของ ชุมชน ชุมชนเป็นผู้คิดริเริ่มดำเนินการเป็นเบื้องต้นมีเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำและประสานงาน 3. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบล ควรมีเครือข่ายการเรียนรู้ตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไปและมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีการบริหารจัดการ มีเวทีและเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นประจำหรือมีการจัดเวทีเรียนรู้เป็นประจำ 4. เครือข่ายการเรียนรู้ในระดับตำบลมีการระดมทุนของสมาชิกเพื่อตั้งกองทุนเครือข่ายกิจกรรมหรือเครือข่ายเรียนรู้ บริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการที่จัดการ โดยชุมชนเพื่อชุมชน	1. มีเครือข่ายระดับตำบล 2. มีการดำเนินงานเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง 3. ชุมชนบริหารจัดการเครือข่ายด้วยตนเอง 4. มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน 5. มีกองทุนเครือข่าย

3. การดำเนินการ (Action)

การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรม โดยการจัดเวทีเรียนรู้ให้กับผู้นำชุมชน มีรูปแบบดังนี้

3.1 การสร้างผู้นำชุมชน

เครือข่ายการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องเกิดจากผู้นำชุมชนได้มีโอกาสได้มาพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยน ซึ่งผู้นำชุมชนนี้มีทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว เช่น ทุนองค์ความรู้เดิม มีจิตสำนึกที่ต้องการจะช่วยเหลือกัน เกิดจากการพัฒนาองค์ความรู้จากการร่วมเวทีเรียนรู้ เช่น เป็นผู้นำชุมชนที่มาจากเวทีเรียนรู้ การจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมมารวมตัวกันมีพันธสัญญาต่อกัน มีข้อตกลงร่วมกัน เพื่อให้เกิดเวทีเรียนรู้ครั้งแรก

3.2 การรวมกลุ่มกิจกรรม/การสร้างกลุ่ม

การรวมกลุ่มและการสร้างกลุ่มกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากเวทีเรียนรู้ระดับตำบล ที่ผู้นำชุมชนได้นำแผนชุมชนมาพิจารณาดำเนินการให้เป็นรูปธรรม โดยใช้แผนชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการรวมกลุ่มกิจกรรมที่ชุมชนมีความต้องการ ผู้นำชุมชนนำแผนชุมชนประชาสัมพันธ์กระตุ้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตามความต้องการของชุมชน ในรูปแบบกลุ่มกิจกรรมหลังจากนั้นดำเนินการจัดตั้งกลุ่ม มีคณะกรรมการกลุ่ม โดยการคัดเลือกจากเกษตรกรที่เข้าร่วมแต่ละกิจกรรม การระดมทุน โดยการถือหุ้นตามเงื่อนไขของกลุ่ม ในระยะแรกมีการประชุมพบปะระหว่างสมาชิกให้บ่อย เพื่อสร้างความเข้าใจ และกำหนดแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มให้ชัดเจน การรวมกลุ่มกิจกรรมเช่นนี้จะทำให้เกิดความยั่งยืน เนื่องจากเป็นความต้องการของชุมชนเอง

3.3 กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย

คณะกรรมการกลุ่มกิจกรรมเข้าร่วมเวทีเรียนรู้หรือเครือข่ายระดับตำบล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา การเรียนรู้ในเวทีนี้ อาจจะมีผู้รู้ในชุมชน วิทยากรภายนอกมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดการศึกษาฐาน กิจกรรมตามความต้องการของสมาชิกและสรุปบทเรียนจากการเรียนรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากลุ่มกิจกรรม การจัดกระบวนการเรียนรู้ดำเนินการควบคู่ไปกับการดำเนินงานกิจกรรมของเครือข่าย เช่น การฝากเงินสัจจะออมทรัพย์ของผู้นำชุมชน เป็นเวทีแห่งการทบทวนการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ตลอดจนรับทราบปัญหาอุปสรรค เพื่อหาทางแก้ไขร่วมกัน

4. ผลที่เกิด

4.1 เกิดกลุ่มกิจกรรมขึ้นตามความต้องการของชุมชน ในลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมระดับตำบล

4.2 เป็นการนำแผนชุมชนที่ได้จากเวทีเรียนรู้ระดับตำบล มาพิจารณาดำเนินการในส่วนที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้ หรือนำแผนไปสู่การปฏิบัติตามความต้องการของชุมชนบริหารจัดการโดยชุมชน

4.3 ชุมชนมีเวทีเรียนรู้ในลักษณะเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

5. ผลลัพธ์

5.1 เกิดผู้นำขึ้นในชุมชน สามารถบริหารจัดการกิจกรรมหรือเครือข่ายการเรียนรู้โดยชุมชนเองและมีเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการ เช่น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นที่ปรึกษาประสานงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง

5.2 เครือข่ายเรียนรู้หรือเครือข่ายกิจกรรม มีความมั่นคงสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เกิดประโยชน์ และตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

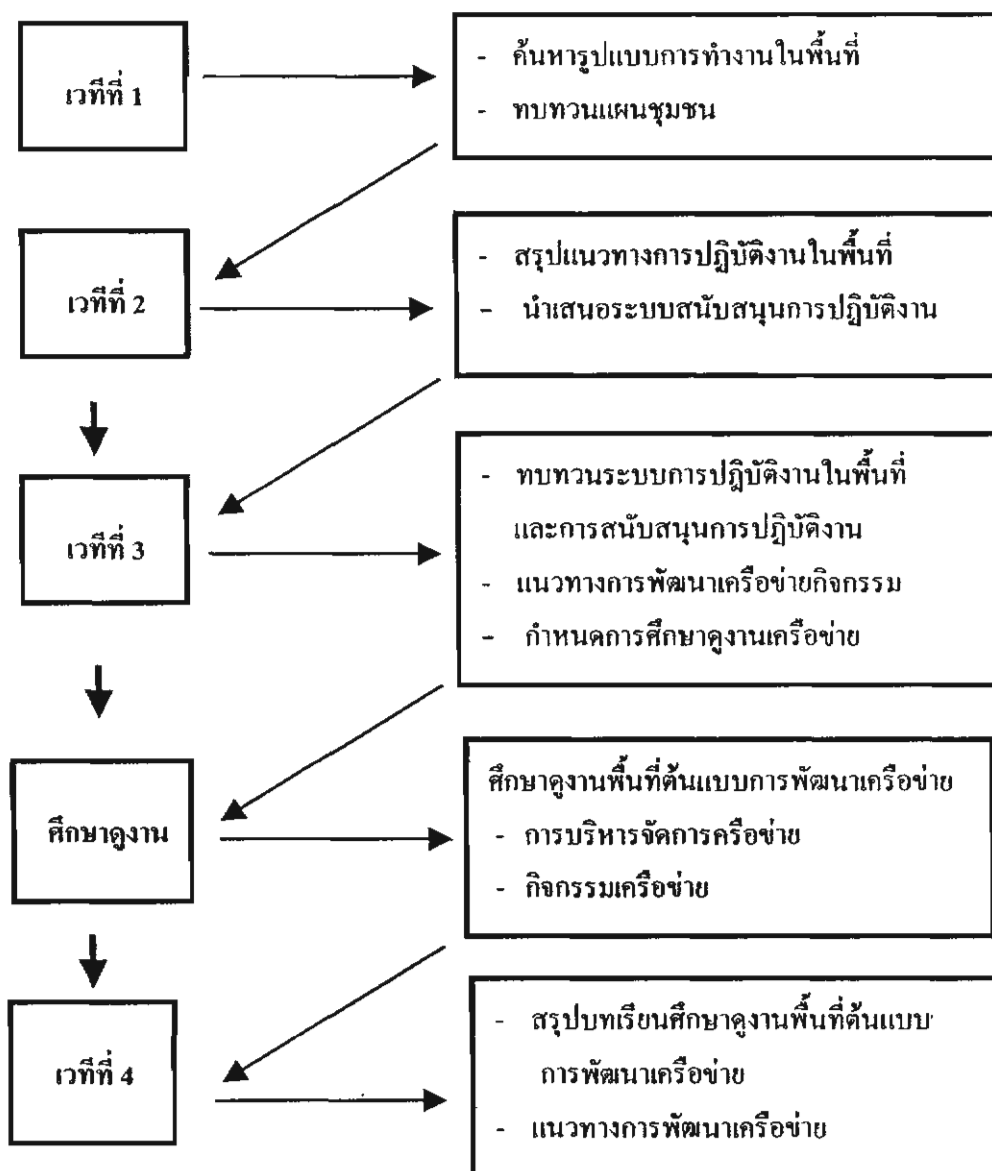
5.3 เป็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยชุมชน และตรงกับความต้องการของชุมชนเกิดการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

5.4 กลุ่มเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรม ที่เกิดขึ้นโดยชุมชนเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งโดยความต้องการของชุมชนบริหารจัดการโดยชุมชน จะเกิดความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง

5.5 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล มีเครือข่ายการเรียนรู้ดำเนินการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรให้กับเกษตรกร ตามความต้องการของชุมชน

5.6 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นที่ปรึกษากลุ่มเครือข่ายการเรียนรู้ และมีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการเกษตรในรูปกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รูปแบบการจัดเวทีพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์ (2546)

6. ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

6.1 ปัญหาอุปสรรค

6.1.1 ผู้นำชุมชนเข้าร่วมเวทีเครือข่ายไม่ต่อเนื่อง หรือเปลี่ยนคนมาแทนเช่น คนในครอบครัวมาแทน ทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อตกลงต่างๆ ที่กำหนดขึ้นไม่สามารถปฏิบัติได้ ผู้นำบางคนมีปัญหาทางครอบครัว เนื่องจากการเข้าร่วมเวทีเครือข่ายต้องการคนที่เสียสละ

6.1.2 ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมเวทีเรียนรู้ไม่ให้ความร่วมมือในการส่งสัจจะเงินฝาก หรือส่งสัจจะไม่ต่อเนื่องเป็นปัญหาในการดำเนินการกิจกรรมของเครือข่ายที่ไม่สามารถ ปล่อยเงินให้สมาชิกกู้ยืมได้

6.1.3 ผู้นำชุมชนขาดประสบการณ์ ไม่สามารถดำเนินการกิจกรรมเครือข่ายได้ และสมาชิกไม่เห็นความสำคัญในการจัดตั้งเครือข่ายเรียนรู้และกิจกรรม ในกรณีที่เป็นเครือข่ายตำบลที่ตั้งใหม่ เช่น ดังกลุ่มเลี้ยงวัวแต่ไม่มีกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ไม่เกิดความยั่งยืน การจัดเวทีเครือข่ายที่ไม่ต่อเนื่อง

6.2 การแก้ไข

6.2.1 การจัดเวทีเครือข่ายการเรียนรู้ ควรปลูกจิตสำนึกให้ผู้นำชุมชนได้มีความเสียสละความรับผิดชอบ และให้ความสำคัญต่อการร่วมกิจกรรมเวทีเครือข่ายทุกครั้ง

6.2.2 การดำเนินงานกิจกรรมเครือข่ายต้องมีรูปแบบและวิธีการที่ชัดเจน และมีการดำเนินการที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิก ไม่ควรเป็นกลุ่มกิจกรรมที่ตั้งขึ้นมาแล้วไม่ได้ดำเนินการ

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง องค์กรท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชนในพื้นที่ให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุนการดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนเครือข่ายไปได้อย่างต่อเนื่อง กิจกรรมบางอย่างอาจจะต้องให้การสนับสนุนในส่วนที่เงินกำลังที่ชุมชนจะดำเนินการได้เอง หรือเพื่อให้กิจกรรมนั้นมีการพัฒนาก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน และควรเป็นการประสานความร่วมมือในลักษณะภาคีการพัฒนา

7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.2.1 เครือข่ายการเรียนรู้ เป็นการตั้งขึ้นด้วยความต้องการของชุมชนเอง ไม่มีงบประมาณสนับสนุนในการจัดเวทีเรียนรู้ เช่น ค่าอาหาร ค่าพาหนะเดินทาง ทำให้ผู้นำต้องเสียสละกำลังทรัพย์มากขึ้น

7.2.2 จากการจัดเวทีเรียนรู้ ในการพัฒนาเครือข่ายกิจกรรม พบว่า บางตำบลมีปัญหาด้านครอบครัวที่ไม่เข้าใจการดำเนินการกิจกรรมกลุ่ม จึงเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการดำเนินงาน ผู้นำขาดขวัญและกำลังใจในการร่วมกิจกรรม จึงไม่สามารถเข้าร่วมเวทีเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง

7.2.3 ผู้นำขาดความรู้ ความเข้าใจ ในการรวมตัวเพื่อจัดตั้งเครือข่าย (บางตำบล) จำเป็นต้องมีการเรียนรู้เพิ่มเติม เช่นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาจากงานจากกลุ่มที่มีประสบการณ์ นำมาพัฒนากลุ่มเครือข่ายในด้านการบริหารจัดการกลุ่มอย่างเป็นระบบ

8. สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

8.1 สรุป

จากการจัดเวทีการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรม พบว่า ควรมีขั้นตอนในการดำเนินการจัดเวทีเครือข่าย ดังนี้

- จัดเวทีเรียนรู้ระดับตำบลอย่างต่อเนื่องอย่างน้อยเดือน ละ 1 ครั้ง
- มีกิจกรรมของเครือข่ายร่วมกันในเวทีเรียนรู้ระดับตำบล เช่น ฝากสัจจะออมทรัพย์สมาชิกร่วมกัน แก้ไขปัญหาของชุมชน รายงานผลการดำเนินงาน กิจกรรมกลุ่มและกำหนดศึกษาดูงานในพื้นที่
- มีคณะกรรมการบริหารจัดการกลุ่มเครือข่ายโดยคัดเลือกจากสมาชิก ผู้นำที่เข้าร่วมเวที และบริหารจัดการเครือข่ายโดยชุมชน
- คณะกรรมการบริหารเครือข่ายมีการพัฒนาความรู้หรือส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เป็นประจำและต่อเนื่อง
- เครือข่ายการเรียนรู้หรือกิจกรรมต้องนำแผนความต้องการของสมาชิกลำเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอรับการสนับสนุน
- กิจกรรมทุกกิจกรรมต้องดำเนินการในลักษณะกองทุน

8.2 อภิปรายผล

เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมเป็นการรวมตัวของชุมชนที่ต้องการดำเนินกิจกรรมในลักษณะเครือข่ายมีการติดต่อประสานงานกันอย่างต่อเนื่อง โดยต่างฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ที่เกื้อกูลกัน เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การแก้ไขปัญหาความต้องการของชุมชน มีการบริหารจัดการโดยชุมชนภายใต้การสนับสนุนของภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น องค์กรเอกชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ชุมชนสามารถช่วยเหลือตนเอง และพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน และการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยเริ่มที่ผู้นำมีความรู้ความเข้าใจและได้รับประสบการณ์ จากการเรียนรู้ร่วมกันในเวทีระดับตำบล เกิดวิสัยทัศน์และแรงบันดาลใจ กระตุ้นให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งถือเป็นจุดแข็งหรือมีทุนเดิม(ทุนองค์ความรู้) อยู่ก่อนแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับ พันธ์ พลฤษสุนันท์ และคณะ(2545) กล่าวว่า iva การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research = PAR) เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนา (Research for development : R&D) ที่มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาองค์กร หน่วยงาน และชุมชน มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชน มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคล มีผู้นำที่มีความตั้งใจ เสียสละ มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา โดยเฉพาะประธานคณะกรรมการเครือข่ายต้องเป็นที่ยอมรับของคณะกรรมการและสมาชิกในชุมชนมีบทบาทในการประสานงานกับหน่วยงานองค์กรท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ผู้นำที่จะรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเรียนรู้ต้องมีความเสียสละและความตั้งใจสูงเพราะไม่มีค่าตอบแทนในการดำเนินการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และมีความซื่อสัตย์ในด้านการบริหารจัดการที่มีความโปร่งใส สมาชิกเครือข่ายเห็นความสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจ และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี สมาชิกควรมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม และได้รับผลประโยชน์โดยทั่วถึงกันหน่วยงาน ราชการที่เกี่ยวข้ององค์กรท้องถิ่นและองค์กรพัฒนาเอกชนให้ความสำคัญ

และให้การสนับสนุนการดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนเครือข่ายไปได้อย่างต่อเนื่อง กิจกรรมบางอย่างอาจจะต้องให้การสนับสนุนในส่วนที่เกินกำลังที่ชุมชนจะดำเนินการได้เอง หรือเพื่อให้กิจกรรมนั้นมีการพัฒนาก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน และควรเป็นการประสานความร่วมมือในลักษณะภาคีการพัฒนา วิธีการดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรม ต้องมีความต่อเนื่อง เช่นการจัดเวทีเรียนรู้เป็นประจำทุกเดือน สมาชิกที่เข้าร่วมเวทีมีส่วนร่วมในเวทีเรียนรู้ เช่น การฝากสัจจะออมทรัพย์ การนำปัญหาของหมู่บ้านหรือชุมชนเข้ามาเสนอเพื่อหาแนวทางแก้ไข การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ในเวทีเรียนรู้และการศึกษาดูงานกิจกรรมที่ประสบผลสำเร็จถอดบทเรียนจากประสบการณ์และการเรียนรู้เป็นแนวทางในการพัฒนากิจกรรม หรือสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ เช่นเดียวกับกับ เอนก นากะบุตร (2533) ให้เหตุผลต่อการสนับสนุนเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน หรือ “การศึกษาปวงชน” ว่า ศักยภาพของภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่ผ่านมาสามารถตอบสนองการเรียนรู้ของชาวบ้านด้วยตนเองทั้งในด้าน ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ กล่าวคือ สร้างและแลกเปลี่ยนในการพัฒนาความรู้ ในชุมชนเอง ซึ่งสามารถตอบปัญหาการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ได้ระดับหนึ่ง การเปลี่ยนทัศนคติของชาวบ้านโดยการผ่านผู้นำที่มีบารมี มีความเชื่อถือศรัทธาของชุมชน ในด้านทักษะ ชาวบ้านต้องการเรียนรู้ในสิ่งที่ป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยการเรียนรู้ พุดคุยท่ามกลางภาษาและบรรยากาศชาวบ้านด้วยตนเอง

8.3 ข้อเสนอแนะ

8.3.1 การดำเนินการด้านกิจกรรมเครือข่ายต้องมีกลุ่มกิจกรรมตั้งแต่ 2 กลุ่มเป็นต้นไปจัดโครงสร้างกลุ่มที่ชัดเจนประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารเครือข่ายระดับตำบลโดยชุมชน เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำให้การสนับสนุน เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

8.3.2. การประชุมเครือข่ายระดับตำบลมีการกำหนดนัดหมายประชุมเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ฝากสัจจะออมทรัพย์ร่วมกัน และให้สมาชิกผู้เฒ่าไปประกอบอาชีพ ร่วมแก้ปัญหาในชุมชน การนำเสนอผลงานหรือปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกลุ่ม

8.3.3 ประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายทั้งในและนอกตำบลกับหน่วยงานภาครัฐองค์กรท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้

8.3.4 ด้านส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ นอกจากมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสมาชิกแล้ว มีการเรียนรู้จากผู้รู้ในท้องถิ่น จัดให้มีกิจกรรมศึกษาดูงานทั้งในตำบลและนอกตำบล เพื่อพัฒนาการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม นำผลการศึกษาดูงานมาพัฒนากิจกรรมกลุ่มให้มีประสิทธิภาพ

8.3.5 ด้านสวัสดิการชุมชน เมื่อองค์กรมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้แล้วให้มีการจัดสวัสดิการให้กับชุมชน เช่น กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ กองทุนเพื่อการศึกษา กองทุนสุขภาพ เป็นต้น เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้กับสมาชิกเครือข่าย

8.3.6 ด้านการผลิตและการตลาดให้มีการจัดการอย่างเป็นระบบและมีความสัมพันธ์กัน โดยเน้นการลดต้นทุนการผลิต เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การผลิตปุ๋ยชีวภาพ วัสดุเองและจำหน่ายให้สมาชิกส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต ส่วนด้านการตลาดเน้นตลาดท้องถิ่นดำเนินการผลิตและการตลาดควบคู่กัน อีกทั้งเป็นการลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวและก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชน

โจทย์ 2. กระบวนการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่

1. สถานการณ์ก่อนดำเนินการวิจัย

ผู้อำนวยการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ส่วนใหญ่รับผิดชอบพื้นที่ปฏิบัติงานมากกว่า 1 ตำบล ทำให้การปฏิบัติงานไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร มีการปฏิบัติงานเป็นทีมแต่ไม่ชัดเจน การปฏิบัติงานไม่เป็นไปตามแผนเนื่องจากมีงานเร่งด่วน เช่นงานนโยบาย งานสำรวจภัยพิบัติ เป็นต้น กรมส่งเสริมการเกษตร มีนโยบายในการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร ให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เน้นการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรให้พึ่งพาตนเอง สามารถผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพ และประกอบอาชีพการเกษตรได้อย่างยั่งยืน

1. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเดิมมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกร
2. มีหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
3. เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ แต่ยังขาดทักษะด้านการเป็นวิทยากรกระบวนการ
4. มีบทบาทเป็นที่ปรึกษาเกษตรกร เนื่องจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีความใกล้ชิดกับเกษตรกรในพื้นที่
5. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีหน้าที่ในการจัดเก็บข้อมูลด้านการเกษตร และรายงานการระบาดของศัตรูพืช สำรวจและรายงานการเกิดภัยพิบัติในพื้นที่

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เจ้าหน้าที่ที่มีการทำงานเป็นทีมโดยจัดทำแผนปฏิบัติงานร่วมกัน	1. มีการจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำเดือน
2. เจ้าหน้าที่ออกเยี่ยมจุดสาธิต กลุ่มกิจกรรมเครือข่ายและเกษตรกรทั่วไป	2. มีบันทึกการเยี่ยมและรายงานผลการปฏิบัติงาน
3. เป็นวิทยากรกระบวนการเรียนรู้	3. มีทะเบียนเกษตรกรอาสา
4. เป็นผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงานและเกษตรกรในการจัดเก็บข้อมูลด้านการเกษตรและรายงานการระบาดของศัตรูพืชและภัยพิบัติ	4. เจ้าหน้าที่สามารถจัดเวทีเรียนรู้ได้
5. เป็นที่ปรึกษาด้านการเกษตรแก่ชุมชน	5. เจ้าหน้าที่สามารถประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเกษตรกร ในด้านการเกษตรและอื่นๆ
6. เป็นผู้ชำนาญการเฉพาะด้านที่มีความเหมาะสมในพื้นที่	6. เจ้าหน้าที่สามารถให้คำปรึกษาด้านการเกษตรแก่เกษตรกรได้
	7. มีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์เฉพาะด้าน ที่เหมาะสมกับพื้นที่ อย่างน้อย 1 เรื่อง

3. การดำเนินการ (Action)

3.1 มีการปฏิบัติงานเป็นทีม เนื่องจากการปฏิบัติงานในพื้นที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการจัดเวทีเรียนรู้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะมีบทบาทในการเป็นวิทยากรกระบวนการ หรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดเวทีเรียนรู้เพื่อให้มีประสิทธิภาพ และยังเป็นเวทีเรียนรู้ของเจ้าหน้าที่ให้มีประสบการณ์มากขึ้น และนำไปดำเนินการในพื้นที่ของตนเอง

3.2 เจ้าหน้าที่มีแผนการปฏิบัติงานประจำเดือนในพื้นที่ โดยให้ศูนย์บริการฯ เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงาน และประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในลักษณะการบูรณาการ

3.3 จัดประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการ และถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อพิจารณาโครงการ การวางแผนการปฏิบัติงาน รับทราบปัญหาของเกษตรกร เพื่อหาแนวทางแก้ไขตรงกับความต้องการของเกษตรกร

3.4 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรร่วมกับคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ร่วมกันหาแนวทางและพัฒนาจุดสาธิตให้มีความเหมาะสมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของเกษตรกรในพื้นที่ และเป็นแหล่งศึกษาดูงาน

3.5 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร มีการจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำสัปดาห์ และแผนปฏิบัติงานประจำเดือน เพื่อให้มีเป้าหมายในการปฏิบัติงานที่ชัดเจนเนื่องจากมีการกิจในการประสานงานให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น และงานเร่งด่วนที่ได้รับการสั่งการให้ปฏิบัติ ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

3.6 จากการเรียนรู้การจัดเวทีระดับตำบลผู้อำนวยการศูนย์มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถดำเนินการจัดเวทีเรียนรู้ หรือผู้อำนวยการความสะดวกร่วมกับผู้นำชุมชน ตลอดจนบันทึกข้อสังเกตรายละเอียดของกิจกรรมในเวทีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.7 ผู้อำนวยการศูนย์เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเกษตรกร ส่วนในด้านการจัดเก็บข้อมูลควรที่จะมอบหมายให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้สำรวจและรายงานผ่านกำนัน ผู้ใหญ่บ้านก่อนส่งถึงเจ้าหน้าที่เพื่อลดภาระในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ให้น้อยลง และมีเวลาที่จะออกเยี่ยมเกษตรกร หรือกลุ่มกิจกรรมเครือข่าย วิทยากรเกษตรกรให้มากขึ้น

1.8 ให้คำปรึกษาเมื่อเกษตรกรขอความช่วยเหลือในขณะออกปฏิบัติงานตามภารกิจ และนำปัญหาของเกษตรกรนำเสนอหน่วยงานที่รับผิดชอบ

1.9 ด้านการพัฒนาบุคลากรโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ต้องได้รับการฝึกอบรมด้านวิชาการเฉพาะเรื่อง ที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อให้มีความรู้ ความชำนาญ เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำแก่เกษตรกร ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรจัดการด้านการผลิต การตลาด และด้านอื่นๆอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ผลที่เกิด

4.1 ผลต่อเกษตรกรและชุมชน

เกษตรกรได้รับการบริการด้านการถ่ายทอดความรู้ตามความต้องการของเกษตรกร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะให้บริการด้านการถ่ายทอดความรู้ โดยใช้จุดสาธิตวิทยากรเกษตรกรหรือใช้สถานที่อื่นที่มีความเหมาะสมกับกิจกรรม

4.2 ผลต่อองค์กรเกษตรกร

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบลมีเครือข่ายการเรียนรู้ และกิจกรรมออกเยี่ยมเยียนสมาชิกเครือข่ายต่างๆ ซึ่งเป็นจุดสาธิตที่ถาวรเพราะเกิดจากความต้องการของชุมชน เกษตรกรนอกตำบลและต่างอำเภอที่ให้ความสนใจศึกษาดูงานจุดสาธิตดังกล่าวเป็นประจำ

4.3 ผลต่อเจ้าหน้าที่และหน่วยงาน

4.3.1 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร มีแผนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ ทั้งงานในหน้าที่ และงานประสานงานกับหน่วยงานอื่น เช่นการขึ้นทะเบียนเกษตรกร การจัดงานสาริด การฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ และการประสานงานและร่วมปฏิบัติงานกับหน่วยงานอื่น เช่นการจัดคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ การประสานงานกับหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ เป็นต้น

4.3.2 จากการจัดกระบวนการเรียนรู้เวทีตำบล เพื่อพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรตามโครงการ โดยมีผู้นำชุมชนเข้าร่วมเวทีตำบลละประมาณ 30 – 50 คน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีบทบาทเป็นทั้งผู้เข้าร่วมเวทีและผู้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน ผลจากการจัดเวทีตำบล ผู้นำชุมชนได้แสดงข้อคิดเห็นถึงบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่ชุมชนมีความคาดหวังควรจะเป็น ดังนี้

- เป็นวิทยากรกระบวนการ หรือผู้อำนวยความสะดวกในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน มีความสามารถดำเนินการจัดเวทีเรียนรู้ แสดงข้อคิดเห็น วิเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปบทเรียน และกำหนดแนวทางการดำเนินงานหรือพัฒนากิจกรรมที่ได้จากการจัดเวทีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- เป็นที่ปรึกษาให้กับเกษตรกรและเป็นผู้ประสานงาน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรควรที่จะมีความรู้ที่กว้างไกล สามารถให้คำปรึกษาแก่เกษตรกรได้หรือนำปัญหาของเกษตรกรไปสู่แนวทางแก้ไข หลังจากผู้นำชุมชนเข้าร่วมเวทีเรียนรู้ระดับตำบล ได้มีการจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้และเครือข่ายกิจกรรมระดับตำบล เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำและให้การสนับสนุนกิจกรรมให้มีความต่อเนื่อง ตลอดจนการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนกิจกรรม เช่น กิจกรรมโรงสีข้าวชุมชนที่ได้รับงบประมาณจากกระทรวงมหาดไทย (ตำบลพุทไธสง) กิจกรรมผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด (ตำบลพุทไธสงและตำบลหายโศก) และกิจกรรมอื่นๆที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และองค์กรท้องถิ่น เป็นต้น ทำหน้าที่ในการรวบรวมปัญหาของเกษตรกร ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัจจุบันมีการตั้งหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (Mobile Unit : MU) ดำเนินการในลักษณะจัดหน่วยเคลื่อนที่บริการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร

4.3.5 เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญเฉพาะเรื่องอย่างน้อย 1 เรื่อง เนื่องจากพื้นที่ที่ปฏิบัติงานมีสภาพที่แตกต่างกัน แต่ละพื้นที่เกษตรกรจะมีการประกอบอาชีพหลักอย่างใดอย่างหนึ่ง เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจำเป็นต้องมีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านที่สามารถแก้ไขปัญหาหรือให้การแนะนำเกษตรกรได้ ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะไม่ใช่งานหลักก็ตาม แต่สามารถแก้ปัญหาให้กับเกษตรกรได้ตรงกับความต้องการของเกษตรกร และทันต่อเวลา

5. ผลลัพธ์

งานส่งเสริมการเกษตรได้รับความร่วมมือ และชุมชนความเข้าใจการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ การปฏิบัติงานเป็นทีมช่วยให้การดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ สำเร็จได้โดยง่าย เกษตรกรให้ความสวัสดิถึงเจ้าหน้าที่มากขึ้นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีประสบการณ์ในการทำงานกับชุมชนของชุมชน เช่น สามารถดำเนินการจัดเวทีชุมชนและเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญประการหนึ่ง

6. ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

6.1 ปัญหาอุปสรรค

6.1.1 การกิจที่ได้รับมอบหมายตามนโยบายส่งเสริมการเกษตร คือ การออกเยี่ยมเกษตรกรเป้าหมายวันละ 25 ครัวเรือน ไม่สามารถดำเนินการตามวัตถุประสงค์ได้ เนื่องจากมีภารกิจอื่นที่ต้องปฏิบัติ เช่น งานประสานงานกับหน่วยงานอื่น งานเกี่ยวกับเอกสารมากเช่น งานรายงานข้อมูลที่ต้องจัดส่งจังหวัดตามกำหนด

6.1.2 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรไม่สามารถอยู่ประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ไม่มีเกษตรกรมาติดต่อขอใช้บริการด้านการเกษตร การบริการศูนย์จึงไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

6.1.3 จากการดำเนินการวิจัย “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งชุมชนมีส่วนร่วมในการหารูปแบบวิธีการส่งเสริมการเกษตรให้เหมาะสมในพื้นที่ ขณะเดียวกันกรมส่งเสริมการเกษตรได้มีการปรับเปลี่ยนบทบาทภารกิจของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมาโดยตลอด จึงเป็นอุปสรรคในการทำงานวิจัย เพราะจะต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติไปด้วย ทำให้ผู้ดำเนินการวิจัยและผู้นำชุมชนเกิดความสับสนแนวทางการปฏิบัติ

6.1.4. เจ้าหน้าที่บางคนมีศักยภาพค่อนข้างจำกัด เช่นการเรียนรู้จากการทำงานวิจัย การนำแนวทางไปปฏิบัติให้เกิดผล การปรับเปลี่ยนทัศนคติค่อนข้างยาก และมีไม่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการทำงานวิจัยให้เกิดความต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

6.2 การแก้ไข

6.2.1 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ควรชี้แจงภารกิจบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงานให้กับชุมชนได้ข้อเท็จจริง หากมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายแต่ละครั้ง เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชุมชน

6.2.2 การปรับเปลี่ยนบทบาทภารกิจของเจ้าหน้าที่เป็นนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรเจ้าหน้าที่ควรหมั่นศึกษาหาความรู้ อยู่เป็นประจำ เพื่อสามารถให้คำแนะนำแก่เกษตรกรได้ โดยเฉพาะการพัฒนาด้วยเทคโนโลยีต่างๆ ที่ต้องคอยติดตามอยู่เสมอ

7.ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในการจัดเวทีระดับตำบล จะมีประสบการณ์ในด้านวิทยากรกระบวนการ มีความเข้าใจในการปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนมากขึ้นและชุมชนมีความศรัทธาต่อเจ้าหน้าที่ ทำให้การปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรได้รับความร่วมมือจากชุมชน โดยเฉพาะผู้นำชุมชนที่เคยเข้าร่วมเวทีเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการเตรียมตัวในการปรับเปลี่ยนบทบาทของเจ้าหน้าที่

7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.2.1 นโยบายแนวทางการปฏิบัติมีการเปลี่ยนแปลงบ่อย ทำให้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ต้องมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ ตามนโยบาย การปฏิบัติงานไม่เกิดความต่อเนื่อง

7.2.2 การทำงานในลักษณะบูรณาการระหว่างหน่วยงาน ยังไม่มีประสิทธิภาพ สืบเนื่องจากการปรับเปลี่ยนนโยบายในการปฏิบัติงานในลักษณะบูรณาการ เช่น การประสานงานกับหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (MU.) ยังไม่ชัดเจน มีปัญหาในการให้บริการแก่เกษตรกรเนื่องจากต้องดูแลรับผิดชอบปฏิบัติงานในพื้นที่หลายอำเภอ เกษตรกรไม่สะดวกในการติดต่อขอรับบริการ

7.2.3 นโยบายการส่งเสริมการเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงบ่อย ทำให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเกิดความสับสนและคอยปรับตัวในการปฏิบัติงานอยู่เป็นประจำ และต้องชี้แจงให้ชุมชนเข้าใจตามนโยบายที่ต้องปฏิบัติ

7.2.4 เจ้าหน้าที่ขาดการพัฒนาบุคลากรให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านวิชาการที่มีความจำเป็นต้องนำไปปฏิบัติในพื้นที่ ถึงแม้ว่าจะปรับเปลี่ยนภารกิจเป็นผู้ประสานงาน และอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้แก่เกษตรกรแล้วก็ตาม วิชาการด้านการเกษตรถือว่ายังมีความจำเป็นที่จะต้องให้คำแนะนำแก่เกษตรกรในพื้นที่ หากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ไม่มีความรู้ด้านวิชาการที่สามารถแนะนำให้เกษตรกรได้ จะไม่เกิดศรัทธาในตัวเจ้าหน้าที่และการให้ความร่วมมือต่องานส่งเสริมการเกษตรเท่าที่ควร

7.2.5 บทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมการเกษตร ยังต้องรับหน้าที่ในการให้คำแนะนำวิชาการด้านการเกษตรให้กับเกษตรกรที่มีปัญหา เช่น ปัญหาการระบาดของศัตรูพืช เทคโนโลยีการเพิ่มผลผลิต จึงมีความจำเป็นที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

8. สรุปอภิปรายผลข้อเสนอแนะ

8.1 สรุป

จากการทบทวนบทบาทและภารกิจของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ตามระบบส่งเสริมการเกษตร และในฐานะผู้อำนวยการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (อาจจะมีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งในอนาคต) กับบทบาทที่ชุมชนมีความต้องการหรือคาดหวังมีความสอดคล้องกัน ในส่วนของกรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดบทบาทภารกิจของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้นในทางปฏิบัติ เช่น การปฏิบัติงานประจำวัน ประจำสัปดาห์ และการปฏิบัติงานประจำเดือน ซึ่งเป็นประโยชน์และตอบสนองตามความต้องการของเกษตรกรที่มีเป้าหมายในการส่งเสริมการเกษตรในทิศทางเดียวกัน

8.2 อภิปรายผล

บทบาทหน้าที่และภารกิจของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอตามนโยบายของผู้บังคับบัญชาระดับสูง ทำให้การปฏิบัติในพื้นที่ต้องเปลี่ยนแปลงตามนโยบายดังกล่าว แม้แต่ในช่วงที่ดำเนินการวิจัยที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงภารกิจของเจ้าหน้าที่ ทำให้มีผลกระทบต่องานวิจัยที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไปด้วยความเหมาะสม ช่วงที่ต้องดำเนินการคือสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนให้ทราบถึงภารกิจที่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนนักส่งเสริมการเกษตรต้องเป็นนักประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ภารกิจให้ชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับพรทิพย์ อุดมสิน และปรัชญา อยู่ประเสริฐ (2543) กล่าวถึงความจำเป็น บทบาท และประโยชน์ของการประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร ไว้ว่าการประชาสัมพันธ์เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างองค์กรกับกลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้องเพื่อหวังผลในด้านความร่วมมือและสนับสนุนจากประชาชนทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตรเป็นกลวิธีสำคัญในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร

8.3 ข้อเสนอแนะ

8.3.1 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ควรมีบทบาทในการเป็นวิทยากรกระบวนการจัดเวทีเรียนรู้ให้กับชุมชน เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำด้านการเกษตร การดำเนินการด้านเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นผู้ประสานงานกับเกษตรกรในการจัดทำแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยี และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่รับผิดชอบตามสาขาอาชีพในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร และตรงกับความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง

8.3.2 จัดทำข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตรประจำศูนย์ให้เป็นปัจจุบันสามารถนำประกอบการวางแผนพัฒนาการเกษตร หรือเกษตรกรสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการผลิตได้

8.3.4 การสำรวจ รายงานการเกิดภัยธรรมชาติควรมอบหมายให้คณะกรรมการบริหารศูนย์ที่อยู่ในทุกหมู่บ้าน เป็นผู้ทำหน้าที่ในการสำรวจหรือประสานงานกับผู้นำหมู่บ้านในการรายงานข้อมูลที่ตรงกันและตรงกับความเป็นจริง คณะกรรมการบริหารศูนย์นำข้อมูลดังกล่าวมอบให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรดำเนินการตามขั้นตอนต่อไป

บทที่ 5

ระบบสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่

โจทย์ย่อย 2.1 ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนดำเนินการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้เป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่ยังไม่ครบถ้วน ขาดคุณภาพ ขาดการเชื่อมโยงข้อมูลในการใช้ประโยชน์และไม่เป็นระบบ ไม่มีระบบจัดเก็บข้อมูลในลักษณะบูรณาการ เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ความชำนาญในการใช้เครื่องมือ

2. สิ่งที่จะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. มีฐานข้อมูลที่ใช้เป็นที่มีคุณภาพ ถูกต้อง และเป็นปัจจุบันสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้	1. มีข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตร สถิติการเพาะปลูกและข้อมูลอื่นๆที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน
2. การจัดเก็บข้อมูลเป็นระบบและมีการเผยแพร่เชื่อมโยงข้อมูลการใช้ประโยชน์ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ	2. มีข้อมูลด้านการเกษตรเผยแพร่และให้บริการแก่เกษตรกร องค์กรและหน่วยงานทางอินเทอร์เน็ต และอีเมล
3. บุคลากรมีความรู้ ทักษะในการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์คอมพิวเตอร์	3. มีการเชื่อมโยงเครือข่าย สามารถรับส่งข้อมูลเผยแพร่ข้อมูล ทั้งระดับจังหวัดและอำเภอ
4. มีการพัฒนาระบบการเชื่อมโยงข้อมูลและอุปกรณ์ที่สมบูรณ์และใช้ประโยชน์ได้	
5. มีศูนย์ข้อมูลสารสนเทศที่สามารถให้บริการได้ในระดับจังหวัดและระดับอำเภอ	

3. การดำเนินการ (Action)

3.1 สำนักงานเกษตรจังหวัด จัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ให้มีความรู้ความเข้าใจและเกิดทักษะในเรื่องการใช้งานอินเทอร์เน็ตและการรับส่ง อีเมล เพื่อใช้ประโยชน์ในการสืบค้นและให้บริการในด้านข้อมูลสารสนเทศ

3.2 ระดับจังหวัดกำหนดเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบด้านการดำเนินงานเกี่ยวกับข้อมูลสารสนเทศ เพื่อติดต่อประสานข้อมูลและให้บริการข้อมูลสารสนเทศการเกษตร

3.3. สำนักงานเกษตรจังหวัด มีการปรับปรุงข้อมูลสารสนเทศ เช่น ข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตร สถิติการปลูกพืช ให้เป็นปัจจุบัน

3.4 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ใช้ประโยชน์จากข้อมูลประกอบการวางแผนการส่งเสริมการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.5 มีการเชื่อมโยงข้อมูลทั้งระดับอำเภอและระดับจังหวัด หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในลักษณะเครือข่ายข้อมูล

4. ผลที่เกิด

จากการวางแผนพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารและสารสนเทศ โดยการพัฒนาบุคลากรระดับอำเภอและจังหวัด ให้มีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะในการใช้งานเครื่องคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเบื้องต้น สามารถเชื่อมโยงข้อมูลระดับอำเภอและจังหวัดแต่ยังไม่สมบูรณ์ เนื่องจากระดับอำเภอการใช้งานคอมพิวเตอร์ยังมีปัญหาที่ต้องในการติดตั้งอุปกรณ์โมเด็มและโทรศัพท์ แก๊ว ส่วนการพัฒนาฐานข้อมูลในระดับจังหวัดนั้น ได้ดำเนินการปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน แต่ก็ยังไม่ครบถ้วนในด้านข้อมูลด้านการตลาดที่จะเชื่อมโยงกับอำเภอหรือเพื่อให้เกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลนี้ในการวางแผนการผลิต จำเป็นต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานพาณิชย์จังหวัด สำนักงานสถิติจังหวัด เป็นต้น ในส่วนของอำเภอยังไม่ใช้งานด้านข้อมูลข่าวสารทางอินเทอร์เน็ตเท่าที่ควร เนื่องจากยังมีปัญหาในการใช้งานโทรศัพท์ การติดตั้งอุปกรณ์เชื่อมโยงเครือข่าย ขาดประสบการณ์

5. ผลลัพธ์

งานส่งเสริมการเกษตร มีความจำเป็นเพียงพัฒนาทุกๆ ด้าน ทั้งบุคลากรและระบบข้อมูลสารสนเทศ ซึ่งปัจจุบันมีความสำคัญต่องานส่งเสริมการเกษตรเป็นอย่างยิ่ง เจ้าของหน้าที่ต้องมีการพัฒนาการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคลเป้าหมายคือเกษตรกร โดยมีจุดประสงค์ เมื่อได้เกษตรกรมีฐานข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน นำข้อมูลข่าวสารต่างๆ ไปประกอบการตัดสินใจและพัฒนางานเกษตรกร เพื่อเพิ่มผลผลิต การปรับปรุงคุณภาพผลผลิตและด้านการตลาดให้สามารถจำหน่ายผลผลิตสร้างรายได้มากขึ้น

6. ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

6.1 ปัญหาอุปสรรค

6.1.1 ผู้บริหารในระดับจังหวัดและอำเภอบางส่วนยังขาดความรู้ ความเข้าใจในระบบข้อมูลสารสนเทศ ยังไม่ให้ความสำคัญกับงานข้อมูล และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในด้านข้อมูลสารสนเทศเนื่องจากบางส่วน เกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายที่จะเกิดจากการใช้งาน เช่น ค่าโทรศัพท์ ค่าชั่วโมงอินเทอร์เน็ตค่าบำรุงรักษาหรือค่าวัสดุคอมพิวเตอร์ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายในส่วนนี้จำนวนจำกัด

6.1.2 เจ้าหน้าที่ผู้ขาดความรู้และทักษะในการบำรุงรักษาหรือการแก้ไขปัญหาคอมพิวเตอร์เบื้องต้น ซึ่งมีความสำคัญเช่นเดียวกับการใช้งานหรือการติดตั้งอุปกรณ์ส่งเสริมสำหรับคอมพิวเตอร์หรือการคิดถึงการเชื่อมโยงเครือข่ายซึ่งต้องมีความรู้ควบคู่กับการใช้งาน

6.1.3 การปฏิบัติงานในด้านข้อมูลและสารสนเทศ ตลอดจนการเชื่อมโยงเครือข่ายเป็นความรู้เฉพาะด้านหรือเป็นความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคล ซึ่งจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการฝึกฝนเพื่อให้เกิดทักษะ ซึ่งเจ้าหน้าที่บางคนปฏิบัติงานไม่ต่อเนื่องจึงทำให้ไม่เกิดทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน

6.2 การแก้ไข

6.2.1 พัฒนาศูนย์กลางการให้มีความรู้ มีทักษะให้กับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างต่อเนื่องและครอบคลุมทุกระดับ

6.2.2 พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศให้สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายระดับจังหวัดและส่วนกลางได้อย่างเป็นระบบ และให้บริการข้อมูลข่าวสารแก่เกษตรกร ได้ตามความพึงพอใจของเกษตรกร

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

7.1.1 ทุกอำเภอมีเครื่องคอมพิวเตอร์ และติดตั้งระบบอินเทอร์เน็ต สามารถเชื่อมโยงข้อมูลเครือข่ายกับระดับจังหวัด

7.1.2 มีระบบการติดตามนิเทศงาน เพื่อขอคำแนะนำ จากผู้นิเทศที่มีความรู้ด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์

7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.2.1 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้การใช้คอมพิวเตอร์เท่าที่ควร

7.2.2 ขาดงบประมาณในการพัฒนาศูนย์กลางการให้มีความรู้และสามารถใช้เครื่องคอมพิวเตอร์

8. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

8.1 สรุป

ระบบข้อมูลสารสนเทศมีการพัฒนาให้สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายระดับอำเภอและจังหวัดส่วนเจ้าหน้าที่ควรได้รับการพัฒนาไปพร้อมๆกันไปด้วย ที่ผ่านมาได้รับการฝึกอบรมการใช้งานคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต ให้กับเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ แต่ก็ยังมีอีกจำนวนมากที่ต้องการที่จะเข้ารับการฝึกอบรมเช่นกัน ส่วนการใช้งานคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต บริการด้านข้อมูลข่าวสารแก่เกษตรกรนั้น พบว่าระดับอำเภอยังใช้ประโยชน์น้อย

8.2 อภิปรายผล

จากการจัดเวทีเรียนรู้เพื่อชุมชนจะได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม นั้นในประเด็นระบบข้อมูลสารสนเทศทุกระดับ ที่จะมีการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อให้เกิดประโยชน์คือการพัฒนางานส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอต้องให้บริการข้อมูลข่าวสารแก่เกษตรกร ได้นำไปพัฒนาระบบการผลิต การตลาด และอื่นๆตามสมควร ซึ่งสอดคล้องกับ พรทิพย์ ศรีแสงจันทร์ (2547) การดำเนินงานพัฒนาระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ให้สามารถเชื่อมโยงกันได้ทุกระดับทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค พัฒนาระบบฐานข้อมูลขององค์กรในระบบสารสนเทศ เพื่อใช้ในการบริหารและปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นศูนย์กลางในการบริการและให้ข้อมูลแก่เกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

8.3 ข้อเสนอแนะ

8.3.1 พัฒนาศูนย์กลางการให้มีความรู้ ทักษะ การใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต การจัดเก็บข้อมูลด้านการเกษตร และการนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์

8.3.2 พัฒนาระบบการติดต่อสื่อสาร งานสารบัญในระดับอำเภอและจังหวัดเพื่อลดการใช้วัสดุที่สิ้นเปลือง เช่น กระดาษ หันมาใช้ระบบการเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศจะทำให้ประหยัดงบประมาณทางราชการได้

8.3.3 เกษตรกรควรได้รับการบริการด้านข้อมูลสารสนเทศ ระบบข้อมูลด้านการเกษตร จากหน่วยงานราชการ เพื่อนำไปวางแผนประกอบการตัดสินใจเพื่อพัฒนาอาชีพการเกษตร

โจทย์ย่อย 2.2. ระบบพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนดำเนินการวิจัย

การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถและมีทักษะความชำนาญ ในการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีการฝึกอบรม เรียนรู้ในเรื่องต่างๆ แต่เดิมมีงบประมาณในการจัดฝึกอบรมฯ แต่ปัจจุบันงบประมาณที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรโดยตรงนั้นไม่มี ในส่วนที่ได้รับการพัฒนาหรือฝึกอบรมนั้นมีจำนวนน้อย ส่วนใหญ่เป็นการจัดฝึกอบรมของส่วนกลางให้กับนักวิชาการระดับจังหวัด ส่วนระดับอำเภอนั้นมีเป็นบางโครงการที่เน้นหนักเท่านั้น ทำให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรไม่ได้รับการพัฒนาด้านความรู้เท่าที่ควร จากการปรับเปลี่ยนบทบาทภารกิจของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจึงมีความจำเป็นในการพัฒนาบุคลากรให้สอดคล้องกับภารกิจที่ได้รับมอบหมาย เช่น บทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ ประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรหลักการวางแผน เป็นต้น สำหรับการเตรียมการเพื่อรองรับหลักสูตรการฝึกอบรม สำนักงานเกษตรจังหวัดได้ดำเนินการจัดทำแบบสอบถามความต้องการในการฝึกไว้แล้ว ซึ่งจะสามารถวางแผนฝึกอบรมได้เมื่อมีงบประมาณสนับสนุน

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
ระดับจังหวัด	ระดับจังหวัด
1. จัดฝึกอบรมเข้ม (เข้าค่าย) ปีละ 1 ครั้ง เพื่อปลูกจิตสำนึกของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการปฏิบัติหน้าที่ตามภารกิจ	1. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและเจ้าหน้าที่ธุรการ ได้รับการฝึกอบรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
2. จัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เฉพาะกิจ ปีละ 3 ครั้ง เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้กับเจ้าหน้าที่	2. เจ้าหน้าที่ที่ได้รับการฝึกอบรมเฉพาะกิจ อย่างน้อย 3 ครั้ง / ปี

ระดับอำเภอ	ระดับอำเภอ
1. จัดกิจกรรมศึกษาดูงาน เพิ่มพูนวิสัยทัศน์และเพิ่มพูนความรู้ให้กับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร 2. จัดประชุมประจำสัปดาห์ เพื่อปรึกษาหารือ แก้ไขปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงาน และร่วมวางแผนการปฏิบัติงานประจำสัปดาห์	1. เจ้าหน้าที่ระดับอำเภอได้ศึกษาดูงานด้านการเกษตร อย่างน้อย 1 ครั้ง/ปี 2. สำนักงานเกษตรอำเภอมีการประชุมปรึกษาหารือ/วางแผนปฏิบัติงานประจำสัปดาห์

3. การดำเนินการ (Action)

การพัฒนาบุคลากรด้านความรู้ ทักษะ และมีทักษะ ในการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรให้มีประสิทธิภาพ ได้มีการสำรวจความต้องการในด้านการฝึกอบรมของเจ้าหน้าที่ กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร งานฝึกอบรมและเผยแพร่ สำนักงานเกษตรจังหวัดมีหน้าที่ในการดำเนินการและจัดทำแผนการฝึกอบรมตามความต้องการของเจ้าหน้าที่ จากการสำรวจความต้องการฝึกอบรมสรุปได้ว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีความต้องการฝึกอบรมด้านการใช้คอมพิวเตอร์ รองลงมาต้องการฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการ สำนักงานเกษตรจังหวัด ได้ดำเนินการจัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เพื่อพัฒนาบุคลากรตามความต้องการของเจ้าหน้าที่ดังนี้

3.1. จัดฝึกอบรมเกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานข้อมูลระดับอำเภอ และเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัด เรื่องการใช้งานคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเบื้องต้นจำนวน 2 รุ่น 55 คน

3.2 สำนักงานเกษตรจังหวัดร่วมกับสำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 4 จังหวัดขอนแก่น จัดฝึกอบรมหลักสูตรการปรับเปลี่ยนสายงานนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร จำนวน 1 รุ่น 80 คน

3.3 ศึกษาฐานพื้นที่ต้นแบบ โครงการวิจัย “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตร ให้กับนักวิจัยจังหวัด ประกอบด้วยนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรระดับจังหวัด อำเภอ และผู้นำเกษตรกร จำนวน 40 คน โดยศึกษาดูงานประเด็นการบริหารจัดการเครือข่าย การแปรรูปสินค้าเกษตร กิจกรรมส่งเสริมอาชีพในเขตพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดพิษณุโลก

3.4 การฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการ ให้กับนักวิจัยระดับจังหวัดและอำเภอ จำนวน 15 คน โดยใช้งบประมาณโครงการวิจัย “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม

4. ผลที่เกิด

4.1 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับจังหวัดและอำเภอ มีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะ สามารถใช้งานคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเบื้องต้น เพื่องานส่งเสริมการเกษตรได้

4.2 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีความรู้ ความเข้าใจ บทบาทภารกิจเพื่อปรับเปลี่ยนสายงานนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ตลอดจนการเสริมสร้างบุคลิกภาพของเจ้าหน้าที่ให้มีความเหมาะสมกับตำแหน่ง

4.3 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร (ทีมวิจัยระดับจังหวัดและอำเภอ) ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากการศึกษาดูงาน เพื่อเพิ่มวิสัยทัศน์ในการปฏิบัติงาน ในส่วนของอำเภอได้นำผลจากการศึกษาดูงานมาสรุปบทเรียนร่วมกับผู้นำชุมชน เพื่อพัฒนาเครือข่ายระดับตำบล

4.4 นักวิจัยระดับจังหวัดและอำเภอ ได้รับการพัฒนาเพิ่มพูนประสบการณ์ด้านการเป็นวิทยากรกระบวนการ และสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ เช่น การจัดเวทีชาวบ้าน การจัดเวทีเรียนรู้

5. ผลลัพธ์

5.1 สามารถติดต่อสื่อสารด้านเทคโนโลยีสารสนเทศระหว่างจังหวัดและอำเภอได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.2 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถปฏิบัติงานตามภารกิจ และบทบาทหน้าที่ในตำแหน่งนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

5.3 สร้างวิทยากรกระบวนการในระดับอำเภอเพื่อสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายระดับตำบล

6. ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

6.1 ปัญหาอุปสรรค

6.1.1 งบประมาณในการพัฒนาบุคลากรโดยตรงไม่มี จำเป็นต้องใช้งบประมาณส่วนอื่นที่สามารถดำเนินการได้ จึงทำให้การพัฒนาบุคลากรไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้

6.1.2 หลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากร ให้เกิดความรู้และทักษะความชำนาญ เฉพาะด้านในบางหลักสูตร ใช้เวลายาวนานหลายเดือน เป็นข้อจำกัดในการเข้ารับการฝึกอบรมของเจ้าหน้าที่ ซึ่งอาจเป็นผลเสียต่อการปฏิบัติงานประจำ

6.2 การแก้ไข

6.2.1 ส่วนกลางควรจัดงบประมาณการพัฒนาบุคลากรให้ระดับจังหวัดดำเนินการฝึกอบรมให้กับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทั้งระดับจังหวัดและอำเภอ

6.2.2 มีระบบการพัฒนาบุคลากรในระดับภูมิภาค ให้สามารถดำเนินการตามความต้องการและความเหมาะสมของพื้นที่

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

7.1.1 มีงบประมาณจากโครงการวิจัย “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตร” สนับสนุนการพัฒนาบุคลากรด้านการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน แต่ไม่ครอบคลุมบุคลากรเป้าหมายที่กำหนดไว้

7.1.2 มีหน่วยงานภาคเอกชนให้บริการสถานที่จัดฝึกอบรมด้านคอมพิวเตอร์ที่ทันสมัย ทำให้เจ้าหน้าที่ได้รับความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

7.2.1 การพัฒนาบุคลากร ให้มีความก้าวหน้าหรือสนับสนุนตำแหน่งให้สูงขึ้น ยังไม่เป็นตามระบบเท่าที่ควร

7.2.2. แผนงานพัฒนาบุคลากรที่กำหนดไว้ ไม่ได้ดำเนินการตามแผน และไม่ครอบคลุมทุกสายงาน เนื่องจากขาดงบประมาณและมีภารกิจมาก

8. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

8.1 สรุป

การพัฒนาบุคลากรที่ผ่านมา มีการจัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัด ได้ดำเนินการสำรวจความต้องการของเจ้าหน้าที่ และได้วิเคราะห์ผลการสำรวจความต้องการดังกล่าวปรากฏว่า เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่มีความต้องการฝึกอบรมด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ รองลงมาได้แก่การฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการ เนื่องจากงบประมาณจำกัดจึงไม่สามารถดำเนินการได้ตามความต้องการของเจ้าหน้าที่

8.2 อภิปรายผล

การพัฒนาบุคลากร ไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้ ด้วยการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ในทางปฏิบัติจังหวัดดำเนินการจัดประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้มีความเข้าใจในการปฏิบัติงานตามโครงการต่างๆ และใช้วิธีการประชุมพบปะของเจ้าหน้าที่ประจำสัปดาห์ เพื่อแก้ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงาน

8.3 ข้อเสนอแนะ

8.3.1 จัดงบประมาณให้เพียงพอในการพัฒนาบุคลากรทั้งระดับจังหวัดและระดับอำเภอ

8.3.2 การพัฒนาบุคลากรควรคำนึงถึงตัวบุคคลที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

โจทย์ย่อย 2.3 ระบบติดตามผลและนิเทศที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนดำเนินการวิจัย

ระดับจังหวัด

1) สำนักงานเกษตรจังหวัดจัดทำแผนนิเทศงานและแจ้งแผนการนิเทศในวันประชุมเกษตรอำเภอ ประจำเดือน กำหนดวัน เวลา ที่ออกนิเทศงานที่ชัดเจน

2) จังหวัดออกนิเทศงาน ในสายที่รับผิดชอบโดยมีการมอบหมายให้ติดตามงานโครงการที่สำคัญ งานนโยบาย งานส่งเสริมการเกษตรที่ครอบคลุมพื้นที่ดำเนินการ เช่น โครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน โครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้ เป็นต้น

3) ผู้นิเทศงานยังขาดความเข้าใจ และขาดการประสานงานกับเจ้าหน้าที่โครงการที่ติดตามนิเทศงาน ทำให้การนิเทศงานไม่ชัดเจน และขาดประสิทธิภาพ

4) การออกติดตามนิเทศงานของเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัด โดยแบ่งออกเป็น 4 เขตส่งเสริม

ระดับอำเภอ

- 1) อำเภอแจ้งแผนการนิเทศงานในพื้นที่ปฏิบัติงาน โดยเกษตรอำเภอออกติดตามนิเทศงาน โครงการต่างๆ งานนโยบายตามระบบส่งเสริมการเกษตร ระดับตำบลอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง/ตำบล
- 2) ให้ข้อเสนอแนะแก่ผู้ได้บังคับบัญชา เมื่อพบปัญหาขณะออกปฏิบัติงาน
- 3) ผอ.ศูนย์ฯ สรุปผลการนิเทศงานและรายงานผลการนิเทศงานในวันประชุมสำนักงานเกษตรอำเภอประจำเดือน

2. สิ่งที่จะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. ระบบนิเทศงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ	1. จังหวัดมีการจัดทีมนิเทศงาน
2. จัดเวทีเรียนรู้ระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และกำหนดประเด็นนิเทศงานร่วมกัน	2. ผู้นิเทศงานและผู้รับการนิเทศมีการกำหนดประเด็นนิเทศร่วมกัน
3. ประชุมคณะนิเทศงานเพื่อสร้างความเข้าใจระบบการนิเทศงานและประเด็นการนิเทศให้มีความเข้าใจและสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ	3. มีการชี้แจงผลการนิเทศงานให้กับผู้รับการนิเทศและร่วมกันแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานและรายงานผลการนิเทศงานตามลำดับ

3. การดำเนินการ (Action)

ระดับจังหวัด

- สำนักงานเกษตรจังหวัดแจ้งแผนนิเทศงานประเด็นการนิเทศ และรายงานผลการนิเทศ ในวันประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือน
- สำนักงานเกษตรจังหวัดจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการทีมนิเทศงาน เพื่อร่วมหาแนวทางในการนิเทศงานแบบมีส่วนร่วม ทบทวนนโยบาย แนวทาง วิธีการนิเทศงาน
- ผู้นิเทศงานให้ติดตามงานในส่วนที่ตนเองรับผิดชอบไปพร้อมๆ กันกับการนิเทศงาน
- จังหวัดแบ่งสายการนิเทศงานออกเป็น 4 เขตส่งเสริมแต่ละเขตประกอบด้วยนักวิชาการทุกกลุ่ม / ฝ่ายรับผิดชอบเขตละ 5 – 6 อำเภอ

ระดับอำเภอ

- เกษตรอำเภอออกนิเทศงาน โครงการต่างๆ ตามนโยบาย และระบบการนิเทศ อย่างน้อยตำบลละ 1 ครั้งต่อเดือน

- ให้ข้อเสนอแนะในการนิเทศงานแก่ ศูนย์ฯ และช่วยแก้ไขปัญหาในระหว่างการนิเทศ
- อำเภอรวบรวมผลการนิเทศงานระดับอำเภอและรายงานผลให้จังหวัดทราบทุกเดือน ประเด็นการนิเทศงาน ระดับจังหวัดและอำเภอประกอบด้วย
 - งานนโยบายที่สำคัญ เช่น โครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการเพิ่มศักยภาพชุมชน ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน
 - นิเทศงานในการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร
 - จัดประชุมคณะนิเทศ เพื่อชี้แจงประเด็นนิเทศ และทำความเข้าใจให้เป็นแนวทางเดียวกัน ก่อนออกนิเทศงานตามที่รับมอบหมายแต่ละเขตส่งเสริม

4. ผลที่เกิด

ระบบการนิเทศงาน ตามระบบส่งเสริมการเกษตร ระดับจังหวัดมีการแบ่งออกเป็น 4 เขต ส่งเสริมแต่ละเขตประกอบด้วยนักวิชาการทุกกลุ่ม/ฝ่าย รับผิดชอบ 5-6 อำเภอ/ทีม มีการชี้แจงประเด็นการนิเทศโดยเน้นโครงการที่สำคัญ เช่น โครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการเพิ่มศักยภาพชุมชนเป็นต้น เนื่องจากเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการดังกล่าว ไม่สามารถออกนิเทศงานได้ทั่วถึงทุกอำเภอ จึงมอบหมายให้คณะนิเทศงานดำเนินการนิเทศงานให้ครบทุกอำเภอ หลังจากนิเทศงานให้ชี้แจงผลการนิเทศให้ผู้รับการนิเทศลงบันทึกเป็นหลักฐานรายงานผลการนิเทศในภาพรวมของจังหวัดในวันประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือน

5. ผลลัพธ์

จากการติดตามนิเทศงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรระดับจังหวัด เน้นโครงการ/กิจกรรมที่สำคัญ โครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้ การดำเนินการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ศูนย์ส่งเสริมการผลิตข้าวชุมชน พบว่าการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าวมีปัญหาอุปสรรคต้องการได้การแก้ไข ทั้งด้านการบริหารจัดการ โครงการ เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการและเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในพื้นที่โครงการ ดังนั้นระบบการติดตามนิเทศงาน ยังสมควรที่จะต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาระบบให้อื้ออานวยในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ให้เกิดประสิทธิภาพ

6. ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

6.1 ปัญหาอุปสรรค

คณะนิเทศงานไม่สามารถออกนิเทศงานครบทีมในแต่ละเขตส่งเสริมการเกษตร เนื่องจากมีการปฏิบัติงานเร่งด่วน การฝึกอบรม สัมมนา ของแต่ละกิจกรรมโครงการที่รับผิดชอบ จึงเป็นปัญหาในด้านการออกนิเทศงานเป็นทีมพร้อมกันทุกคน

6.2 การแก้ไข

ผู้บริหารทุกระดับความให้ความสำคัญในการดำเนินการตามระบบติดตามนิเทศงาน ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบส่งเสริมการเกษตรที่สำคัญ เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ และให้คำแนะนำการปฏิบัติงานในพื้นที่

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

ระบบการนิเทศงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร เป็นระบบที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีความคุ้นเคยและมีการพัฒนาตามสถานการณ์มาโดยตลอด ดังนั้น การพัฒนาระบบการนิเทศงานจึงเป็นไปได้อย่างสะดวก และมีความเข้าใจในทางปฏิบัติ ขึ้นอยู่กับจะใช้วิธีการอย่างไรให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

7.2 ปัจจัยอุปสรรค

การออกนิเทศงานจำเป็นต้องใช้พาหนะเดินทาง โดยเดินทางเป็นคณะออกนิเทศงานตามอำเภอต่างๆ แต่ไม่อาจปฏิบัติงานได้ครบทุกอำเภอและเพื่อความสะดวกค่าใช้จ่ายในการเดินทางจึงมีความจำเป็น ต้องใช้พาหนะก่อนข้างจำกัดประกอบกับในการรับผิดชอบดูแลรักษารถยนต์ของราชการมอบหมายให้หัวหน้ากลุ่ม/ฝ่ายเป็นผู้ดูแล ซึ่งหากหัวหน้ากลุ่ม/ฝ่ายมีความจำเป็นต้องใช้รถยนต์หรือไม่ได้ไปร่วมนิเทศด้วย ผู้ร่วมทีมหรือคณะนิเทศก็จะไม่มีพาหนะเดินทาง

8. สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

8.1 สรุป

ผลจากการจัดเวทีเรียนรู้ระดับจังหวัด โดยมีทีมวิจัยและผู้นำชุมชนเข้าร่วมสัมมนาเชิงปฏิบัติการโครงการวิจัย “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม” เพื่อค้นหารูปแบบระบบสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่นั้น สำหรับระบบการติดตามนิเทศงาน มีแนวทางดำเนินการโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้รับการนิเทศและผู้นิเทศงาน จากการนำรูปแบบระบบนิเทศงานดังกล่าวไปดำเนินการในพื้นที่พบว่าระดับจังหวัดยังให้ความสำคัญน้อยกับการนำวิธีการไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมชัดเจน ส่วนใหญ่เป็นการติดตามนิเทศงานโครงการที่สำคัญ

8.2 อภิปรายผล

ระบบการติดตามนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร ตามระบบส่งเสริมการเกษตรยังมีความจำเป็นต่อการปฏิบัติงานในทุกระดับ แต่อาจมีการปรับเปลี่ยนแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้สอดคล้องกับภาวะในปัจจุบัน เช่น การมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่และเกษตรกร โดยมีเป้าหมายเกษตรกรซึ่งเป็นบุคคลเป้าหมายในงานส่งเสริมการเกษตร ได้รับความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน และการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในขณะเดียวกันการติดตามนิเทศต้องได้รับการสนับสนุน อำนวยความสะดวกแก่ผู้ออกปฏิบัติงาน เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ

8.3 ข้อเสนอแนะ

1. จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติงานในระดับจังหวัดเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตรให้เกิดความชัดเจน และสามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. สนับสนุนอำนาจความสะดวกในการออกปฏิบัติงาน ในการติดตามนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรทั้งระดับจังหวัดและอำเภอ

3. ให้ความสำคัญกับระบบติดตามนิเทศงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรทุกระดับ

ไต่ถ้อยย่อ 2.4 ระบบประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนดำเนินการวิจัย

การปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตร ซึ่งเป็นภารกิจหลักของกรมส่งเสริมการเกษตร ให้เกษตรกรมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพการเกษตร มีรายได้เพิ่มและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้ให้บริการถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงมีความจำเป็นต้องมีการประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เพื่อทราบว่าการปฏิบัติงานได้บรรลุตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใดในการปฏิบัติงานตามนโยบาย และเกิดประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด และนำผลการประเมินผลมาปรับปรุงแก้ไข ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานต่อไป

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. มีระบบการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ปฏิบัติงาน	1. มีระบบการประเมินผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่
2. เป็นการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม โดยมีการกำหนดตัวชี้วัดและหลักเกณฑ์การประเมินผลร่วมกัน	2. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีความพึงพอใจในการจัดระบบการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ

3. การดำเนินการ (Action)

การประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในทางปฏิบัติได้ดำเนินการตามระเบียบของทางราชการกล่าวคือ มีการประเมินผลการปฏิบัติงานรายบุคคลจำนวน 2 ครั้งในรอบ 1 ปี ระหว่างเดือนตุลาคม – มีนาคม และช่วงเดือนเมษายน – กันยายน การประเมินผลการปฏิบัติงานนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเครื่องมือในการพิจารณาความดีความชอบในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

วิธีการปฏิบัติ

ระดับจังหวัด

แต่งตั้งคณะกรรมการประเมินผลการปฏิบัติงานประกอบด้วย เกษตรจังหวัด เป็นประธานกรรมการ หัวหน้ากลุ่มงาน ตัวแทนนักวิชาการ ส่งเสริมการเกษตร เป็นกรรมการและหัวหน้าฝ่ายบริหารเป็นกรรมการ และเลขานุการ

ระดับอำเภอ

เกษตรอำเภอทำหน้าที่ประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ แล้วเสนอผ่านนายอำเภอให้ความเห็นชอบและเสนอจังหวัดดำเนินการพิจารณาในภาพรวมทั้งจังหวัด

4. ผลที่เกิด

การประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เพื่อทราบความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานให้กำหนดตัวชี้วัดในด้านระบบการบริหารจัดการและผลการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม ผู้รับการประเมินและผู้ประเมินร่วมกันกำหนดประเด็นตัวชี้วัดการปฏิบัติงาน สนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลในระดับพื้นที่ นำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงระบบงาน การประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในลักษณะการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่โดยมีการกำหนดตัวชี้วัดการปฏิบัติงานและดำเนินการแบบมีส่วนร่วม ยังไม่มีการดำเนินการในทางปฏิบัติที่ชัดเจน ยังเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่เป็นผู้ดำเนินการตามขั้นตอนของระเบียบราชการ

5. ผลลัพธ์

การประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ เป็นเครื่องมือในการช่วยให้ผู้บริหารตัดสินใจในการพิจารณาความดีความชอบของเจ้าหน้าที่ทั้งระดับอำเภอและจังหวัด สำหรับระดับจังหวัดจะดำเนินการในรูปของคณะกรรมการพิจารณาความดีความชอบให้กับเจ้าหน้าที่ ส่วนการนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนางานส่งเสริมการเกษตรนั้น ยังไม่ได้ดำเนินการ

6. ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

6.1 ปัญหาอุปสรรค

การประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ทั้งระดับจังหวัดและอำเภอ ยังยึดระเบียบการปฏิบัติตามราชการซึ่งทำการกำหนดมาจากส่วนกลางโดยกรมส่งเสริมการเกษตร โดยเฉพาะการกำหนดโควตาเงินเดือนหรือการพิจารณาความดีความชอบ ซึ่งมีงบประมาณเพียงพอที่จะจัดสรรให้กับเจ้าหน้าที่แต่ถูกกำหนดด้วยเกณฑ์โควตาจำนวนคน จึงทำให้เป็นอุปสรรคในการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับเจ้าหน้าที่บางส่วนกำหนด สำหรับการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดตัวชี้วัดผลการปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมนั้น ยังไม่มีการดำเนินการ

6.2 การแก้ไข

1. ให้ความสำคัญการนัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัดในการกำหนดรูปแบบการประเมินผลงานของเจ้าหน้าที่ทุกระดับ
2. คัดเลือกเจ้าหน้าที่ทุกระดับทั้งระดับอำเภอและจังหวัด เพื่อยกร่างตัวชี้วัดการประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่โดยมุ่งผลสัมฤทธิ์
3. นำผลการจัดทำตัวชี้วัดแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ไปปฏิบัติในพื้นที่

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

7.1.1 ผู้บริหารให้ความสำคัญในการจัดทำตัวชี้วัดการประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และนำไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงาน

7.1.2 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทั้งระดับจังหวัดและอำเภอ มีบุคลากรทุกสายการปฏิบัติงานตามระบบของราชการสามารถเป็นตัวแทนของเจ้าหน้าที่ในการจัดทำตัวชี้วัดการประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ครอบคลุมทุกสายงาน

7.2.3 เจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดและอำเภอ เคยมีประสบการณ์ในการจัดทำตัวชี้วัดการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่มาก่อน

7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.2.1 ขาดแรงหนุนที่จะดำเนินการจัดทำตัวชี้วัดการประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ทุกระดับ ให้เกิดการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

7.2.2 การนำผลการจัดทำตัวชี้วัดเพื่อประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ อย่างแท้จริงและสามารถดำเนินการจัดเก็บข้อมูลด้วยความเป็นจริง

8. สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

8.1 สรุป

การประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ มีปัจจัยที่ส่งผลให้ดำเนินการอย่างจริงจังคือ ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญในการประเมินผลงาน และดำเนินการอย่างจริงจังตามขั้นตอน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ทุกระดับ จากผลการจัดเวทีเรียนรู้เพื่อหาแนวทางในการประเมินผลการปฏิบัติงาน พบว่าควรต้องมีการจัดทำตัวชี้วัดการประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดและอำเภอ แต่ในช่วงการดำเนินการวิจัยนี้ยังไม่ได้นำผลการศึกษาไปดำเนินการอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามได้มีการค้นหาแนวทางดังกล่าวเพื่อเป็นข้อมูลที่จะดำเนินการต่อไป

8.2 อภิปรายผล

การดำเนินการประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ไม่สามารถนำผลจากการสัมมนาไปดำเนินการได้ แต่ก็ได้แนวทางในการปฏิบัติให้เกิดผลได้ เนื่องจากการดำเนินการในพื้นที่วิจัยเพียงอำเภอเดียว (พุทไธสง) ย่อมไม่เกิดผลและเป็นแรงกระตุ้นให้นำผลไปปฏิบัติอย่างแท้จริง หากมีการดำเนินการระดับจังหวัด ผู้บังคับบัญชาและเจ้าหน้าที่ให้ความสำคัญย่อมเกิดผลในทางปฏิบัติได้

8.3 ข้อเสนอแนะ

เห็นควรดำเนินการตามแนวทางการแก้ไขให้เกิดผลทุกระดับ

โจทย์ย่อย 2.5 ระบบการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนดำเนินการวิจัย

การประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร มีความสำคัญอย่างยิ่งกับเกษตรกร เพื่อให้ทราบถึงงานส่งเสริมการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกร ให้มีความเข้าใจในการร่วมดำเนินการ โครงการกิจกรรมต่างๆ และเพื่อทราบข่าวสารด้านการเกษตรที่มีประโยชน์ต่อการวางแผนการผลิตของเกษตรกร มีการประชาสัมพันธ์งาน ส่งเสริมการเกษตร ตามช่องทางต่างๆ เช่น วิทยุโทรทัศน์ การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าว การจัดทำเอกสารคำแนะนำ เป็นต้น แต่ไม่มีจุดเน้นกิจกรรม / โครงการที่สำคัญและขาดความต่อเนื่องในการประชาสัมพันธ์

ด้านการประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร เช่นระบบข้อมูลข่าวสารนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่ล่าช้า ขาดอุปกรณ์ในการส่งข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย ทำให้การสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่และเกษตรกรไม่เข้าใจกัน โครงการสำคัญต่างๆเกษตรกรยังไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่ชัดเจน ก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ สื่อประชาสัมพันธ์ที่มีความสำคัญในการเผยแพร่ข่าวสาร ไม่มีประสิทธิภาพ เช่น หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ขาดการบำรุงรักษาและไม่มีค่าใช้จ่ายในการซ่อมบำรุงเมื่อเกิดการชำรุด ไม่สามารถใช้งานได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. ประชาสัมพันธ์โครงการเน้นหนัก ให้บุคคลเป้าหมายรับทราบอย่างทั่วถึง	1. เกษตรกรได้รับความรู้และความเข้าใจงานโครงการส่งเสริมการเกษตรและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน
2. มีการประชาสัมพันธ์โครงการส่งเสริมการเกษตรหลายช่องทางอย่างต่อเนื่อง	2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร
3. สนับสนุนงบประมาณงานประชาสัมพันธ์เผยแพร่อย่างเพียงพอ	3. มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารการเกษตรทางสื่อประเภทต่างๆ
	4. ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนประชาสัมพันธ์และกำหนดแผนการประชาสัมพันธ์ระดับจังหวัดและอำเภอ

3. การดำเนินการ (Action)

การประชาสัมพันธ์โครงการกิจกรรมที่สำคัญในส่วนของสำนักงานเกษตรจังหวัดได้ดำเนินการ มีดังนี้

3.1 จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์เน้นหนักกิจกรรม/โครงการที่สำคัญ เช่น การประชาสัมพันธ์โครงการจดทะเบียนเกษตรกร โครงการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ และโครงการรณรงค์โกลบคอปางข้าวเพื่อปรับปรุงบำรุงดิน เป็นต้น

3.2 การประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรทางสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นทุกสถานี เมื่อมีกิจกรรมโครงการที่สำคัญ เพื่อประชาสัมพันธ์ให้พี่น้องเกษตรกร ได้รับทราบ ซึ่งเป็นช่องทางที่เกษตรกรจะได้รับทราบข่าวอย่างทั่วถึงและรวดเร็ว

3.3 การประชาสัมพันธ์ทางหนังสือพิมพ์ เพื่อให้เกษตรกรและบุคคลทั่วไปทราบถึงข่าวสารการดำเนินงานด้านงานส่งเสริมการเกษตร และให้เห็นถึงความสำคัญในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร รวมถึงข่าวสารความรู้ด้านการเกษตรด้วย

3.4 ในระดับพื้นที่ได้เน้นหนักการประชาสัมพันธ์โครงการที่สำคัญคือการจดทะเบียนเกษตรกร โดยจัดทำแผ่นปลิวประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ได้มอบหมายให้คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ มีหน้าที่ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ด้วยด้านศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบล ให้คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ มีหน้าที่เผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรอย่างต่อเนื่อง เน้นการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ให้ชุมชนเข้าใจและมาใช้บริการ

4. ผลที่เกิด

4.1 เกษตรกรในพื้นที่ ได้รับข่าวสารความรู้ด้านการเกษตรด้วยความรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์

4.2 หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญของงานส่งเสริมการเกษตร และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานในลักษณะบูรณาการ

4.3 ชุมชนมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ด้านการเกษตร เช่น คณะกรรมการบริหารศูนย์มีบทบาทหน้าที่ในการช่วยประชาสัมพันธ์และประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่และเกษตรกร

5. ผลลัพธ์

5.1 เกษตรกรได้รับการพัฒนาด้านอาชีพการเกษตร จากการได้รับข้อมูลข่าวสารไปประกอบการวางแผนพัฒนาการเกษตร และนำเทคโนโลยีไปใช้ให้เกิดประโยชน์

5.2 เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ที่เห็นการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่อย่างจริงจัง และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรอย่างแท้จริง

6. ปัญหาอุปสรรค และการแก้ไข

6.1 ปัญหาอุปสรรค

6.1.1 เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ และประสบการณ์ในด้านการประชาสัมพันธ์ และการวางแผนเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร

6.1.2 ขาดเครื่องมืออุปกรณ์สื่อ โสตเพื่อใช้ในงานประชาสัมพันธ์ เช่น เครื่องขยายเสียง วีดีโอ ฯลฯ

6.1.3 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้ความสำคัญในการติดต่อประสานงานกับสื่อต่างๆ น้อย

6.2 การแก้ไข

6.2.1 จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนางานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้กับเจ้าหน้าที่

6.2.2 จัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้ความรู้ด้านการประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร

6.2.3 จัดงบประมาณในการจัดหาสื่อ โสต เพื่อใช้ในงานประชาสัมพันธ์

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

7.1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ร่วมปฏิบัติงานในพื้นที่ (MU.) ร่วมดำเนินการประชาสัมพันธ์ด้านอาชีพการเกษตรในลักษณะบูรณาการ

7.1.2 องค์กรท้องถิ่น (อบต.) ให้การสนับสนุนงานประชาสัมพันธ์ด้านการเกษตร

7.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.2.1 ขาดการร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรกับสื่อต่างๆ ในการประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร

7.2.2 ในระดับพื้นที่ยังไม่สะดวกในการติดต่อประสานงานกับสื่อเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

8. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

8.1 สรุป

การดำเนินงานการประชาสัมพันธ์ด้านงานส่งเสริมการเกษตร มีปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้องที่ส่งผลให้งานประชาสัมพันธ์ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เช่น ด้านตัวเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรขาดการติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน สื่อต่างๆเช่น หนังสือพิมพ์ สถานีวิทยุท้องถิ่นที่จะเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์ให้เข้าถึงบุคคลเป้าหมาย หรือเกษตรกร ได้อย่างรวดเร็วและฉับไว ด้านความรู้ความสามารถของเจ้าหน้าที่ ยังขาดความรู้ด้านการประชาสัมพันธ์ และขาดความมั่นใจ และขาดความต่อเนื่องในการประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร และการประชาสัมพันธ์งานโครงการเน้นหนักเพื่อให้เกษตรกรได้รับรู้ข่าวสารและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน หรือเข้าร่วมโครงการต่างๆ

8.2 อภิปรายผล

การประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร ต้องดำเนินการในทุกระดับ มีความต่อเนื่องใช้สื่อช่องทางในทุกๆ ด้าน การประชาสัมพันธ์ในระดับพื้นที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้บุคคลเป้าหมายได้ทราบข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร มีการประชาสัมพันธ์โครงการที่มีความสำคัญเน้นหนัก เพื่อให้เกษตรกรได้รับทราบ ให้ความร่วมมือและเข้าร่วมโครงการ รูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่ดึงดูดให้ความสนใจคือการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์โครงการให้ทั่วถึง

8.3 ข้อเสนอแนะ

8.3.1 พัฒนาบุคลากรในหน่วยงาน ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรทุกระดับ

8.3.2 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรควรมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับสื่อต่างๆ เพื่อประสานความร่วมมือในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร

8.3.3 สนับสนุนสื่อ โสต ที่ทันสมัยและเหมาะสมกับงานส่งเสริมการเกษตร

8.3.4 ในระดับพื้นที่ควรให้ความสำคัญกับชุมชน ในการมีส่วนร่วมเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่

8.3.5 ให้ความสำคัญในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรเน้นหนัก หรือ โครงการสำคัญทุกระดับอย่างต่อเนื่อง

8.3.6 แต่งตั้งเจ้าหน้าที่รับผิดชอบงานประชาสัมพันธ์ทั้งระดับจังหวัดและอำเภอ
แนวทางการปฏิบัติ

- 1) ให้ความสำคัญกับงานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรทุกระดับ
- 2) จัดสัมมนาเจ้าหน้าที่รับผิดชอบงานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ระดับอำเภอ และร่วมวางแผนการประชาสัมพันธ์ให้มีความต่อเนื่อง และมีระบบที่ดี
- 3) ควรให้ความสำคัญในการประชาสัมพันธ์งานนโยบาย และงานโครงการสำคัญทุกระดับ และมีการประชาสัมพันธ์ทุกช่องทาง และกำหนดระยะเวลาในการประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสมช่วงเวลาที่เหมาะสมที่ได้รับข้อมูลข่าวสาร
- 4) เกษตรกรต้องมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร เช่นคณะกรรมการศูนย์บริการฯ ผู้นำชุมชน กลุ่มกิจกรรมเครือข่าย
- 5) งานประชาสัมพันธ์และเผยแพร่จังหวัดแต่งตั้งเจ้าหน้าที่รับผิดชอบงานประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ มีหน้าที่ในการวางแผนงานด้านการประชาสัมพันธ์ มีการประชาสัมพันธ์ทุกช่องทางเช่น สถานีวิทยุกระจายเสียง จดหมายข่าว การประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ที่ผ่านมากเกษตรกรไม่ค่อยได้รับข่าวสารด้านการเกษตรเท่าที่ควร

โจทย์ย่อย 2.6 ระบบการสนับสนุนแผนชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนดำเนินการวิจัย

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนที่ผ่านมา ขาดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่จะเป็นผู้ชี้แนะ ใช้เวลาค่อนข้างจำกัด แผนที่ได้จึงไม่ตรงกับความต้องการของชุมชน

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. แผนชุมชนที่จัดทำขึ้น ชุมชนสามารถนำไปดำเนินการได้โดยไม่ต้องรอการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ หรือองค์กรต่างๆ อาจจะดำเนินการในรูปของกลุ่มเครือข่าย กิจกรรม จากการพึ่งพาตนเองของชุมชน	1. มีการนำแผนชุมชนไปดำเนินการ โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเอง
2. แผนชุมชนที่จัดทำขึ้นเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานหรือองค์กรที่จะให้การสนับสนุน เป็นประโยชน์แก่ชุมชน โดยรวม และตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง	2. มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำแผนชุมชนไปวางแผนและให้การสนับสนุน 3. แผนชุมชนที่ได้รับการสนับสนุน ชุมชนได้ดำเนินการ ในรูปของกองทุนและมีการบริหารจัดการ โดยชุมชนเอง

3. การดำเนินการ (Action)

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีนโยบายในการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วยกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเพิ่มขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่และชุมชน ให้สามารถบริหารจัดการและวางแผนการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ได้อย่างยั่งยืน กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจึงเป็นแนวคิดที่จะแก้วิกฤตแบบองค์รวม ซึ่งเป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชน ให้สามารถพัฒนาตนเอง โดยร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ดำเนินงานตามโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน (Capacity Building For Sustainable Agriculture) ดำเนินการตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2542-2544 มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง โดยสนับสนุนส่งเสริมในด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้ เพื่อวางแผนการจัดการกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน รวมทั้งขีดความสามารถของชุมชนในด้านการประสานกับแหล่งทรัพยากรต่างๆ ทั้งด้านวิชาการและอื่นๆ ตลอดจนการเพิ่มขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ ในด้านความรู้ ทักษะในการทำงานกับชุมชนแบบมีส่วนร่วม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ให้แก่ผู้นำชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนของแต่ละหมู่บ้านมาเข้าร่วมเวทีเรียนรู้ระดับตำบล สำหรับพื้นที่เป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ คืออำเภอยางชุมน้อย ซึ่งได้เข้าร่วมโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน จำนวน 6 ตำบล ยกเว้นตำบลบ้านเป้าที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการดังกล่าว แต่ได้ใช้เวทีเรียนรู้โครงการวิจัยระบบส่งเสริมการเกษตร เป็นเวทีในการเรียนรู้ร่วมกันตามกระบวนการของโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนจากการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าว พบว่าผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมเวที เกิดการเรียนรู้ร่วมกันหรือเกิดการพัฒนาศักยภาพ สร้างวิสัยทัศน์ และแสวงหาแนวทางในการพัฒนาเพื่อพึ่งพาตนเองของชุมชน ผลของกระบวนการเรียนรู้จึงเกิดแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม ที่ร่วมคิด ร่วมทำ เป็นการรวบรวมข้อมูลของชุมชน มาจัดเป็นหมวดหมู่

แล้วนำมาวิเคราะห์ สาเหตุ ปัญหาที่ชุมชนต้องแก้ไข และเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแผนที่ตรงกับความต้องการของชุมชน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

4. ผลที่เกิด

ผลของการจัดกระบวนการเรียนรู้ เกิดแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นแผนที่ตรงกับความต้องการของชุมชน การนำแผน ไปสู่การปฏิบัติดำเนินการ 2 แนวทางดังนี้

4.1 ชุมชนนำแผนไปปฏิบัติ หลังจากจัดกระบวนการเรียนรู้เวทีระดับตำบลสิ่งที่ผู้นำได้เรียนรู้คือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีส่วนร่วมในการจัดเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพของชุมชน ทำให้ผู้นำมีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม ชุมชนจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันแล้วนำแผนชุมชนมาพิจารณากิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้ กรณีตำบลพุทไธสง เปิดโอกาสให้ชุมชนได้สมัครเข้าร่วมกิจกรรม โดยสมัครเป็นสมาชิกกิจกรรมตามความต้องการ บางกิจกรรมมีการระดมทุนจากสมาชิกเพื่อเป็นทุนในการดำเนินการ สำหรับวิธีการจัดการนั้นดำเนินการในลักษณะเครือข่ายระดับตำบล กิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เป็นต้น สำหรับแผนงาน โครงการที่ดำเนินการบริหารจัดการ โดยชุมชน

4.2 นำเสนอแผนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลังจากที่ชุมชนได้ดำเนินการจัดทำแผนชุมชนแล้ว ได้นำแผนเสนอองค์การบริหารส่วนตำบล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การสนับสนุนด้านแผนส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน โดยผ่านศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล แผนชุมชนจะได้รับการสนับสนุนจาก อบต. นั้น สมาชิกอบต. ที่เข้าร่วมเวทีเรียนรู้ในระดับตำบลจะมีส่วนช่วยผลักดันให้ได้รับการสนับสนุน เพราะมีความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้และการได้มาซึ่งแผนชุมชนอย่างแท้จริง เช่น โรงสีข้าวชุมชน โครงการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ป้อนแม่ค เป็นต้น

ขั้นตอนการเสนอแผนผ่าน อบต. มีดังนี้

- 1) นำแผนพัฒนาระดับตำบลมาพิจารณากิจกรรมโครงการที่จะดำเนินการ โดยผ่านเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน
- 2) นำเสนอแผนงานโครงการที่ผ่านเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน เข้าสู่การพิจารณาที่ประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบล
- 3) องค์การบริหารส่วนตำบลพิจารณาอนุมัติแผนงานโครงการ และสนับสนุนงบประมาณ

5. ผลลัพธ์

แผนชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน ทั้งภาครัฐองค์กรท้องถิ่น ตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

6. ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

6.1 ปัญหาอุปสรรค

6.1.1 การเสนอโครงการกิจกรรม ให้องค์การบริหารส่วนตำบลให้การสนับสนุน มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ กล่าวคือสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลต้องเห็นความสำคัญในการจัดทำแผนและการสนับสนุนแผนที่เกิดจากความต้องการของชุมชน สมาชิก อบต. ต้องมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้หรือเข้าร่วมเวทีเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จึงเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนแผนของชุมชน

6.1.2 กระบวนการเรียนรู้เวทีระดับตำบลที่ผ่านมา ขาดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการนำเสนอแผนงาน โครงการให้กับหน่วยงานจึงไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร

6.2 การแก้ไข

6.2.1 กระบวนการเรียนรู้ระดับตำบล ในส่วนของผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมเวทีควรประกอบด้วยทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการรวมถึงสมาชิก อบต.

6.2.2 สำหรับหน่วยงานภาครัฐ ควรเข้าร่วมเวทีเรียนรู้เพื่อเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำตามกระบวนการเรียนรู้และการจัดทำแผนชุมชน

7. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

7.1 ปัจจัยสนับสนุน

7.1.1 การประสานงานกับหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าร่วมเวทีเรียนรู้ระดับตำบล จะทำให้เห็นความสำคัญของแผนงานโครงการที่ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ และเป็นแผนที่ชุมชนมีความต้องการอย่างแท้จริง

7.1.2 คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลมีบทบาทในการนำเสนอแผนชุมชนให้กับหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องดังนั้นคณะกรรมการต้องมีความเข้าใจขั้นตอนหรือช่องทางเสนอแผนให้ได้รับการสนับสนุน

7.1.3 กองทุนหมู่บ้านเป็นช่องทางหนึ่งที่ชุมชนสามารถนำแผนงาน โครงการเสนอขอรับการสนับสนุนเนื่องจากเป็นแผนที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมจัดทำแผนงานนั้นต้องสามารถแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนได้ และเป็นโอกาสดีของชุมชนได้นำแผนไปสู่การสนับสนุนโดยการบริหารจัดการโดยชุมชน

8. สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

8.1 สรุป

แผนชุมชนที่จัดทำขึ้นมีความจำเป็นต้องให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการ ปัจจัยการผลิต และด้านอื่นๆ และต้องตรงกับความต้องการของชุมชนแผนชุมชนที่ดีต้องสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง การสนับสนุนแผนชุมชนควรเป็นลักษณะการบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

การบริหารศูนย์ฯมีหน้าที่ในการนำแผนชุมชนเสนอขอรับการสนับสนุน เช่น ขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นองค์กรที่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด ส่วนหน่วยงานราชการต้องนำแผนชุมชนนั้นไปวางแผนและให้การสนับสนุน

8.2 อภิปรายผล

แผนชุมชนจะได้รับการสนับสนุน มีปัจจัยหลายประการเริ่มตั้งแต่การจัดเวทีเรียนรู้ การคัดเลือกผู้นำชุมชนเข้าร่วมเวที การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่น ภาครัฐและเอกชน ตลอดจนองค์กรชาวบ้าน เห็นความสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้และการสนับสนุนแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งดำเนินการได้ 2 แนวทางคือ ชุมชนนำแผนไปปฏิบัติโดยผ่านเครือข่ายการเรียนรู้ระดับตำบล องค์กรท้องถิ่น อบต. หน่วยงานราชการให้การสนับสนุนแผนชุมชนตรงกับความต้องการของชุมชน

8.3 ข้อเสนอแนะ

แผนชุมชนที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถให้การสนับสนุนได้ ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และเป็นแผนที่สามารถแก้ไขปัญหามาให้ตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ปัจจัยที่ส่งผลให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพคือ

- การคัดเลือกผู้นำชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้คัดเลือก และที่มีความพร้อมเสียสละ
- ผู้นำชุมชนเข้าร่วมเวทีเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
- เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมทำ และการสร้างวิสัยทัศน์ กำหนดแนวทางการพัฒนาโดยชุมชน

- เจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรท้องถิ่น เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ ในฐานะเป็นวิทยากรกระบวนการ และเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย “ต้นแบบระบบเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม” แบ่งเป็น 2 ระบบคือ ระบบการทำงานในพื้นที่และระบบการสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ มีดังนี้

ก. ระบบการทำงานในพื้นที่

1. ศูนย์จะมีประสิทธิภาพควรเป็นอย่างไร

1.1 กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม

1.1.1 การคัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรออกประชุมชี้แจงและประชาสัมพันธ์ให้ทุกหมู่บ้าน และให้ชุมชนพิจารณาคัดเลือกตัวแทนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์ โดยมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา คือ ต้องเป็นผู้ที่เสียสละ ซื่อสัตย์ ชุมชนให้การยอมรับ

1.1.2 คณะกรรมการบริหารศูนย์ มีความเข้าใจบทบาทหน้าที่และให้ความร่วมมือช่วยประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานศูนย์

1.1.3 ศูนย์เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (MU.) เพื่อให้บริการและแก้ปัญหาตามความต้องการของเกษตรกร

1.2 กระบวนการได้มาของแผนชุมชน

การจัดกระบวนการเรียนรู้ หลังจากที่ผ่านมากระบวนการคัดเลือกผู้นำชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้คัดเลือกหมู่บ้านละ 3 – 5 คนเข้าร่วมเวทีระดับตำบลเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน 5 ครั้งเวทีศึกษาดูงานและเวทีประชาพิจารณ์ สรุปขั้นตอนได้ดังนี้คือ

เวทีที่ 1 สร้างความเข้าใจ สร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่า และศึกษาข้อมูลชุมชน

เวทีที่ 2 นำเสนอข้อมูลศักยภาพวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนกำหนดปัญหาภายในชุมชน การเก็บข้อมูลบัญชีรายรับ-จ่ายในชุมชน

เวทีศึกษาดูงาน แยกกลุ่มย่อยศึกษาและศึกษารวมกัน

เวทีที่ 3 นำเสนอประสบการณ์ศึกษาดูงานนำเสนอบัญชีรายรับ-จ่ายของชุมชน กำหนดความไฝ่ฝันของชุมชน (วิสัยทัศน์)

เวทีที่ 4 กำหนดมาตรการ นโยบาย แนวทางในการแก้ไขปัญหาชุมชน นำเสนอการจัดระบบใหม่ในชุมชน

เวทีที่ 5 สรุปทำแผน สรุปแนวทางพัฒนาแผน (สภาผู้นำ)

เวทีที่ 6 เวทีประชาพิจารณ์ ทำในหมู่บ้าน ทำเวทีรวม เสนอแผน และนำแผนเข้าสู่เวทีประชาพิจารณ์ระดับตำบล

1.3 การให้บริการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

1.3.1 คณะกรรมการบริหารศูนย์ จะมีหน้าที่ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานศูนย์ และเป็นตัวแทนเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในหมู่บ้านเพื่อเป็นตัวกลางในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เกิดความสะดวกในการบริการของศูนย์

1.3.2 ศูนย์มีแผนการปฏิบัติงานในการถ่ายทอดเทคโนโลยีตามความต้องการของเกษตรกร อย่างแท้จริงและประสานงานกับหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ เพื่อแก้ปัญหาและให้บริการแก่เกษตรกรในพื้นที่

1.4 เครือข่ายการเรียนรู้

การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เกิดจากผู้นำชุมชนที่ผ่านการร่วมเวทีเรียนรู้ตามกระบวนการของ UNDP ร่วมกันสร้างเวทีเรียนรู้ ตามความต้องการของชุมชน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคลกับบุคคล กลุ่มกิจกรรม และระหว่างชุมชนต่อชุมชน เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ปัจจัยที่มีผลต่อการสนับสนุนการดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้คือ

1.4.1 ผู้นำมีความสามารถหรือมีบทบาทในการรวมกลุ่ม นำองค์ความรู้และประสบการณ์จากการเข้าร่วมเวทีดังกล่าวซึ่งเป็นทุนเดิมที่มีอยู่ชุมชนให้ความศรัทธาและยอมรับและเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม

1.4.2 ความมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีของผู้นำชุมชน จากการเข้าร่วมเวทีเรียนรู้ระดับตำบลมีส่วนช่วยในการสร้างเวทีเครือข่ายให้เกิดขึ้นและมีความต่อเนื่อง และทำให้ผู้นำมีความพึงพอใจที่ได้มาพบกันและร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเครือข่าย

1.4.3 การจัดเวทีเครือข่ายที่มีความต่อเนื่อง หรือจัดเวทีเป็นประจำทุกเดือนมีการกำหนดวัน เวลาที่แน่นอน เช่น ตำบลพุทไธสง มีความจัดเวทีเครือข่ายระดับตำบลทุกวันที่ 9 ของเดือน เป็นต้น ทำให้มีกิจกรรมที่ต่อเนื่องและเป็นแรงกระตุ้นให้ผู้นำเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่าย

1.4.4 การนำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมหรือแผนแม่บทชุมชน ที่เกิดจากเวทีเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการสร้างกิจกรรมให้เกิดขึ้นหรือการนำแผนไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริงตรงกับความต้องการของชุมชน

1.4.5 สมาชิกเครือข่ายเห็นความสำคัญและให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

1.4.6 กลุ่มองค์กรท้องถิ่น สถาบันศาสนา เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น สมาชิกเครือข่ายประกอบด้วยผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ และเป็นทางการ เช่น ผู้นำหมู่บ้าน สมาชิก อบต. พระสงฆ์นักพัฒนา และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ให้การสนับสนุนการจัดเวทีเครือข่าย เช่น สถานที่ อาหารกลางวัน ให้คำแนะนำ ในฐานะเป็นที่ปรึกษาเครือข่าย

2. กระบวนการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่

2.1 กระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่

2.1.1 ปฏิบัติงานเป็นทีม โดยจัดทำแผนปฏิบัติงานร่วมกันเพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.2 จัดทำแผนถ่ายทอดเทคโนโลยีตามความต้องการของชุมชน และประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการถ่ายทอดเทคโนโลยีและดำเนินการตามแผนที่วางไว้

2.1.3 จัดประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อพิจารณาวางแผนการปฏิบัติงานรับทราบปัญหาของเกษตรกรและหาแนวทางแก้ไขตามความต้องการของเกษตรกร

2.1.4 จัดทำข้อมูลพื้นฐานการเกษตร เพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการเกษตร

2.1.5 รายงานผลการเกิดภัยธรรมชาติโดยมีคณะกรรมการบริหารศูนย์ซึ่งเป็นตัวแทนอยู่ทุกหมู่บ้านเป็นผู้ประสานงานกับผู้นำหมู่บ้านในการรวบรวมข้อมูลและรายงานผ่านเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเพื่อดำเนินการตามขั้นตอนต่อไป

2.2 บทบาทของเจ้าหน้าที่

2.2.1 เป็นวิทยากรกระบวนการ มีความสามารถจัดเวทีเรียนรู้ เวทีชาวบ้าน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2.2 เป็นที่ปรึกษาหรือเป็นผู้ประสานงานของเกษตรกร สามารถให้คำปรึกษาให้กับเกษตรกร โดยเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขปัญหา ตามความต้องการของเกษตรกร

2.2.3 เป็นผู้มีความชำนาญเฉพาะเรื่องอย่างน้อย 1 เรื่องเพื่อแก้ปัญหาหรือให้คำแนะนำเกษตรกรในพื้นที่

ข. ระบบสนับสนุนการปฏิบัติงาน

1. ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ

ระดับจังหวัดและอำเภอ กำหนดเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบด้านการดำเนินงานเกี่ยวกับข้อมูลสารสนเทศ เพื่อติดต่อประสานข้อมูลและให้บริการข้อมูลสารสนเทศการเกษตร ปรับปรุงข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตร สถิติการปลูกพืชให้เป็นปัจจุบัน เพื่อสามารถใช้ประโยชน์ในการวางแผนการเกษตร ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการเชื่อมโยงข้อมูลทั้งระดับอำเภอและจังหวัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในลักษณะเครือข่ายข้อมูล สำหรับเจ้าหน้าที่ควรมีการพัฒนาทุกระดับให้มีความรู้ ทักษะในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ระบบพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ

การพัฒนาบุคลากรทั้งระดับจังหวัดและอำเภอ ต้องมีการสำรวจความต้องการในการฝึกอบรม แล้วนำผลมาวิเคราะห์เพื่อจัดทำแผนการพัฒนาบุคลากร โดยจัดลำดับความสำคัญตามความต้องการ เสนอของบประมาณดำเนินการ จากผลการวิจัยพบว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีความต้องการฝึกอบรมด้านการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ตและอีเมล ลำดับรองลงมาได้แก่การฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการ

3. ระบบการติดตามผลและนิเทศที่มีประสิทธิภาพ

ระดับจังหวัดมีการแบ่งออกเป็น 4 เขต แต่ละเขตประกอบด้วยนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร รับผิดชอบ เขตละ 5 – 6 คน ออกนิเทศงานโดยเน้นโครงการที่สำคัญที่ครอบคลุมทุกพื้นที่ ก่อนกานิเทศงานได้มีการชี้แจงประเด็นนิเทศงานให้ทีมนิเทศมีความเข้าใจหลังจากนิเทศงานต้องชี้แจงผลการนิเทศให้ผู้รับการนิเทศได้ทราบ และสรุปผลเพื่อรายงานในวันประชุมประจำเดือนเกษตรอำเภอ ส่วนปัญหาอุปสรรคในการนิเทศงานนั้นระดับจังหวัดคือ ไม่สามารถออกนิเทศตามแผนได้เนื่องจากมีภารกิจมากขาดความพร้อมในระบบการทำงานเป็นทีม ควรได้รับการสนับสนุนอำนวยความสะดวกในการเดินทางออกติดตามนิเทศงานตามแผนที่กำหนดไว้

4. ระบบการประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพ

การติดตามประเมินผล หมายถึง การติดตามงานนักวิชาการผู้รับผิดชอบโครงการระดับจังหวัด ส่วนการประเมินผลเป็นการประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่การติดตามงานโครงการระดับจังหวัด เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการจะออกติดตามงานโครงการที่รับผิดชอบ เพื่อทราบผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค การแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่ดำเนินการในแต่ละพื้นที่ บางครั้งได้มีการติดตามควบคู่ไปกับการนิเทศงาน ในส่วนโครงการที่มีพื้นที่ดำเนินการหลายพื้นที่ ทีมนิเทศงานประจำเขตต่างๆ จะนำปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการแจ้งให้ผู้รับผิดชอบทราบ เพื่อหาทางแก้ไขต่อไปการประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดมีคณะกรรมการพิจารณาผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ทั้งระดับจังหวัดและอำเภอ ส่วนระดับอำเภอเกษตรอำเภอจะเป็นผู้ที่พิจารณาผลการปฏิบัติงานแล้วเสนอผ่านความเห็นชอบของนายอำเภอ นำเสนอคณะกรรมการระดับจังหวัดพิจารณาผลการปฏิบัติงานในภาพรวม ในส่วนของตัวชี้วัดการปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วม นั้น ยังไม่มีการดำเนินการ

5. การประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ

ระดับจังหวัด มีเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบการประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร โดยมีหน้าที่จัดทำข่าวสารด้านการเกษตร ติดต่อประสานงานกับสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์เพื่อประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร และการประชาสัมพันธ์เน้นหนักโครงการที่สำคัญ เช่น โครงการจดทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปี การณรงค์เผ่าฟางข้าวในนาข้าว จัดทำแผ่นปลิวเอกสารแจกจ่ายคำแนะนำต่างๆ ระดับอำเภอ จัดทำสื่อและประชาสัมพันธ์โครงการต่างๆ โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนศูนย์บริการฯ การประชาสัมพันธ์ในระดับพื้นที่จำเป็นต้องมีการประชาสัมพันธ์เน้นหนักเพื่อให้เกษตรกรได้รับรู้ข่าวสารและความร่วมมือในการปฏิบัติงาน หรือเข้าร่วมโครงการ เจ้าหน้าที่ต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและประสานงานกับสื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร

6. การสนับสนุนแผนของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

แผนชุมชนที่ได้จากการผ่านกระบวนการเรียนรู้ โดยจัดทำเวทีระดับตำบลมีผู้นำชุมชนจากทุกหมู่บ้านเข้าร่วมเวทีเรียนรู้ เป็นแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่ต้องสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง การนำแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติสามารถดำเนินการได้ 2 แนวทางดังนี้

1) ชุมชนนำแผนไปปฏิบัติ จากการสร้างเวทีเครือข่ายการเรียนรู้โดยนำแผนชุมชนมาพิจารณา กิจกรรมที่มีความเร่งด่วน และชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินการเองได้โดยไม่ต้องรอการสนับสนุนงบประมาณจากทางราชการในระยะแรก เช่น ผลิตปุ๋ยอินทรีย์และนำหมักชีวภาพ การปลูกพืชผักปลอดภัยจากสารพิษ การเลี้ยงสุกรและเปิดตลาดค้าและจำหน่ายในตำบล เป็นต้น

2) นำเสนอแผนชุมชนให้กับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการ เพื่อให้การสนับสนุน โดยผ่านศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ปัจจัยที่มีผลต่อการสนับสนุนแผนคือ สมาชิก อบต. ต้องเข้าร่วมเวทีเรียนรู้ระดับตำบลเพื่อให้เห็นถึงความสำคัญ ของกระบวนการที่มุ่งให้ชุมชนพึ่งพาตนเองและเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และเห็นความสำคัญในการสนับสนุนแผนของชุมชน ในส่วนหน่วยงานราชการก็เช่นเดียวกันต้องเข้ามามีส่วนร่วมในเวทีเรียนรู้ในบทบาทของที่ปรึกษา ให้ข้อเสนอแนะการจัดทำแผนชุมชน และเห็นความสำคัญของแผนที่ต้องได้รับการสนับสนุนตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. การมีส่วนร่วมของเกษตรกรชุมชน ในการดำเนินการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร โดยสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ให้เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของศูนย์ที่ทำหน้าที่เป็นจุดสาธิตในการถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกร ในส่วนคณะกรรมการบริหารศูนย์บริหารศูนย์ต้องทราบบทบาทหน้าที่ชัดเจน ทำหน้าที่ประสานงานประชาสัมพันธ์การทำงานของศูนย์ให้ชุมชนได้มีความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการดำเนินการศูนย์

2. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ต้องเริ่มต้นที่ผู้นำชุมชนมีความสามารถในการรวมกลุ่มชุมชนเห็นความสำคัญของเครือข่ายกิจกรรมที่เกิดขึ้น การมีส่วนร่วมของชุมชนให้การสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน องค์กรท้องถิ่นตลอดจนภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนให้การสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ และเป็นพี่เลี้ยงของเครือข่าย และดำเนินการตามกิจกรรมต่างๆอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายการเรียนรู้จะพัฒนาไปสู่การดำเนินกิจกรรมของชุมชน และบริหารจัดการ โดยชุมชน ควรทำการศึกษาเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้ และกิจกรรม และเป็นแนวทางในการดำเนินงานกลุ่มกิจกรรมให้ประสบผลสำเร็จ

3. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีการปฏิบัติงานเป็นทีม มีบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมการเกษตรมีความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ และการประสานงานกับเกษตรกร องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเป็นพี่เลี้ยงของเกษตรกร

4. ด้านการพัฒนาบุคลากร ควรมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการวางแผนพัฒนาบุคลากร จัดงบประมาณให้เพียงพอสำหรับการพัฒนาบุคลากรที่ตรงกับความต้องการ โดยยึดบุคลากรเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ด้านการเรียนรู้ และสามารถนำไปปฏิบัติได้โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือเกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จากการให้การสนับสนุนแนะนำของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มุ่งให้เกษตรกรมีการเรียนรู้ร่วมกันแบบมีส่วนร่วม อาศัยการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ มาพัฒนาสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถช่วยเหลือตนเองได้อย่างยั่งยืน

5. การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร ควรมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมโครงการเน้นหนัก เพื่อให้ชุมชนมีความเข้าใจให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ และเพื่อให้งานส่งเสริมการเกษตร สามารถให้บริการด้านต่างให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรสูงสุด ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร เช่น คณะกรรมการบริหารศูนย์มีบทบาทในการประชาสัมพันธ์ การติดต่อประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่กับเกษตรกร เพื่อให้การบริการแก่เกษตรกรได้รับความสะดวก และตรงกับความต้องการของเกษตรกร

เอกสารอ้างอิง

- กมล สุดประเสริฐ. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ. (อัครา)
- กรมส่งเสริมการเกษตร. 2537. บทบาทหน้าที่และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร. กรมส่งเสริมการเกษตร. (อัครา)
- _____. 2542. แนวทางการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ปี 2542. กรมส่งเสริมการเกษตร. (อัครา)
- _____. 2544. รายงานผลการประชุมสัมมนาจัดทำแผนพัฒนาโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตร. กรมส่งเสริมการเกษตร. (อัครา)
- _____. 2545. บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการ. กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (อัครา)
- _____. 2546. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล. กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2543. โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน. (อัครา)
- _____. 2546. คู่มือหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (Mobile Unit). (อัครา)
- กองวิจัยและพัฒนาส่งเสริมการเกษตร. 2546. กระบวนการจัดทำแผนชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- จำลอง พุฒช้อน และกมล สุดประเสริฐ. 2545 “ การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษาดำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร”. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- ธวัชชัย พานิชโยทัย ไพฑูรย์ ชูเอียด ดำรงวิทย์ คงเพชร และฤทธิ์ เพ็งจันทร์. 2545 “ การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษาดำบลหินลาด อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก”. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- นเรศ สงเคราะห์สุข. 2541. จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. สำนักงานโครงการพัฒนาที่สูงไทย – เยอรมัน.
- นันทา บุรณะธำรง. 2540. การประเมินผลแผนงานโครงการ. เอกสารประกอบการบรรยายการฝึกอบรมหลักสูตรนักบริหารส่งเสริมการเกษตรอำเภอ รุ่นที่ 12 ณ โรงแรม ที.เค. พาเลซ กรุงเทพมหานคร วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2540. (อัครา)
- บำเพ็ญ เขียวหวาน. 2544. จากกระบวนการค้นคว้าวิจัยทางสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์สู่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. (อัครา)
- _____. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. (อัครา)
- บุญธรรม จิตต์อนันต์. 2536. ส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ. 2543. การนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร. ใน : ทศนีย์ วิญญา, (บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 6-14. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. 2544. การวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร. ในการวิจัยเพื่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร. หน่วยที่ 6-10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประจักษ์ เข้มมุกด์ พูนรัตน์ แสงหนุ่ม อรรถพร ณรงค์ศรีศักดิ์ บุญผา แสงผล มานิตา ศรีสาคร เสรี ชาเหล่า สุปัญญา เสนะวิณิน ทวิช บุญธิรัมย์ เมรุณี แท่นนิล ประยูร ห่วงนิกร สุมาลี วาณิชวโรดม นิภาวดี ทะไกรราช สุบิน แก้วยัง จิตติมา สุวรรณชาติ และ จุฬาทพร ศรีรังสรรค์. 2546. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2546. จาก <http://www.it.ribr.ac.th/person/kanes/ktmribr/History/H6.html>.
- ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์. 2544. การวางแผนแก้จนโดยคนจน: จุดเริ่มต้นของการขจัดความยากจน. (อค์สำเนา)
- ปัญญา ปลิวเวคินทร์. 2543. ประสบการณ์การถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. ใน อารันต์ พัฒนาศักดิ์, (บรรณาธิการ) ระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน. รายงานการสัมมนา ระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ณ โรงแรม หลุยส์ แพเวอร์รี่ กรุงเทพฯ, 15-17 พฤศจิกายน 2543. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2543. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์. 2543. แนวคิดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร. ใน : ทศนีย์ วิญญา, (บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 1 - 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พนัส พงษ์สุนันท์ อุบล จันทรเพชร และจินตนา ชูณหมุกดา. 2545. รายงานการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนน่าอยู่:กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี. โรงพิมพ์ธรรมรักษ์.
- พรทิพย์ อุดมสิน และปรัชญา อยู่ประเสริฐ. 2543. การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร. ในทศนีย์ วิญญา, (บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 6-10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มารีสา โกเศยะโยธิน. 2543. รายงานการวิจัยเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพด้วยวิถีกษัตริย์ธรรมชาติดและการจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านทับทิมสยาม02. กรุงเทพฯ: การศาสนาและการวัฒนธรรมกระทรวงศึกษาธิการ.
- รับภา ไชยละสุนทร. 2526. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์. ใน : เอกสารการสอนชุดวิชา 91209 การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กราฟิเคอร์.
- วัลลภ พรหมทอง. 2541. หลักและวิธีการส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.

- วิทยา อธิปอนันต์, อาทร มีแก้ว, สุพร เจือกโ้ว, สมนึก คงชู และปาริชาติ พลปักพี. 2545 “การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง : กรณีศึกษาดำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง”. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- สนั่น สุขพอดี. 2545 “การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษาดำบลห้วยไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี”. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- สมพร หาญพงศ์พันธุ์. 2543. การติดตาม ประเมินผลในงานส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. ใน: ทศนีย์ วิญญา, (บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 6 – 10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2543. คู่มืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น Version I. (เอกสาร ไร้เนียว)
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2544. ปริมาณและมูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรรายเดือน. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2545. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ.2545-2549. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี. 2546. คู่มือการปฏิบัติงานคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล. กรมส่งเสริมการเกษตร
- สิน พันธุ์พินิจ. 2544. การส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรพิทยา.
- สุริยา วีรวงศ์. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. แนวคิดการวิจัยและพัฒนา: วิธีการและเทคนิคของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. ในความรู้เบื้องต้นกองทุนหมู่บ้าน สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2546 จาก <http://www.rajaphat.ac.th/village/base.html>.
- อภิชาติ อติเวทิน. 2546. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- อรพินท์ สฟโซลชัย. 2539. ภาคราชการไทยและหุ้นส่วนใหม่ในการพัฒนา.
- อรุณ อวนสกุล. 2543. การพัฒนาเกษตรยั่งยืน: แนวทางและดัชนีชี้วัด. ใน อารันต์ พัฒนาศักดิ์, (บรรณาธิการ) ระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน. รายงานการสัมมนา ระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ณ โรงแรม หลุยส์ แพเวอร์น หลักสี่ กรุงเทพฯ. 15 – 17 พฤศจิกายน 2543. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เอกชัย โอเจริญ. 2541. พัฒนาการระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย. เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงวิชาการเนื่องในโอกาสรำลึกศาสตราจารย์ท่านอง สิงคาลวณิช เรื่อง “วิสัยทัศน์การส่งเสริมการเกษตรไทย” วันที่ 19 ตุลาคม 2541. (อัดสำเนา)

ภาคผนวก

บันทึกกิจกรรมโครงการ PAR จังหวัดบุรีรัมย์

เรื่อง ระบบ.....

ผู้บันทึก.....ตำแหน่ง.....

โจทย์วิจัย.....

กิจกรรม (ทำอะไร เพื่ออะไร เมื่อไร ที่ไหน ทำไร)	วิธีการ (ใครทำ อย่างไร กับใคร ทำแล้วได้อะไร)	ทรัพยากร/ งบประมาณ (แหล่ง/จำนวน)

บันทึกผลการวิเคราะห์ (สรุปบทเรียน) PAR จังหวัดบุรีรัมย์

เรื่อง ระบบ.....

วิเคราะห์/สังเคราะห์ วันที่...../...../.....

ผู้ร่วมวิเคราะห์.....ตำแหน่ง.....

โจทย์วิจัย.....

1. ผลการดำเนินงานระยะที่ผ่านมา (นับจากการประชุมวิเคราะห์ครั้งล่าสุดถึงการประชุมวิเคราะห์ครั้งนี้)

.....

2. บทวิเคราะห์ / สังเคราะห์ (สรุปบทเรียนบนฐานการวัดสิ่งที่ควรจะเป็น ในเอกสาร โครงการวิจัย)

.....

3. ข้อเสนอแนะ

.....

4. คำถาม / ข้อเสนอแนะ

.....

5. ข้อเสนอ

.....

6. ข้อพิจารณาต่อไป

.....

7. แผนการดำเนินการต่อไป

.....

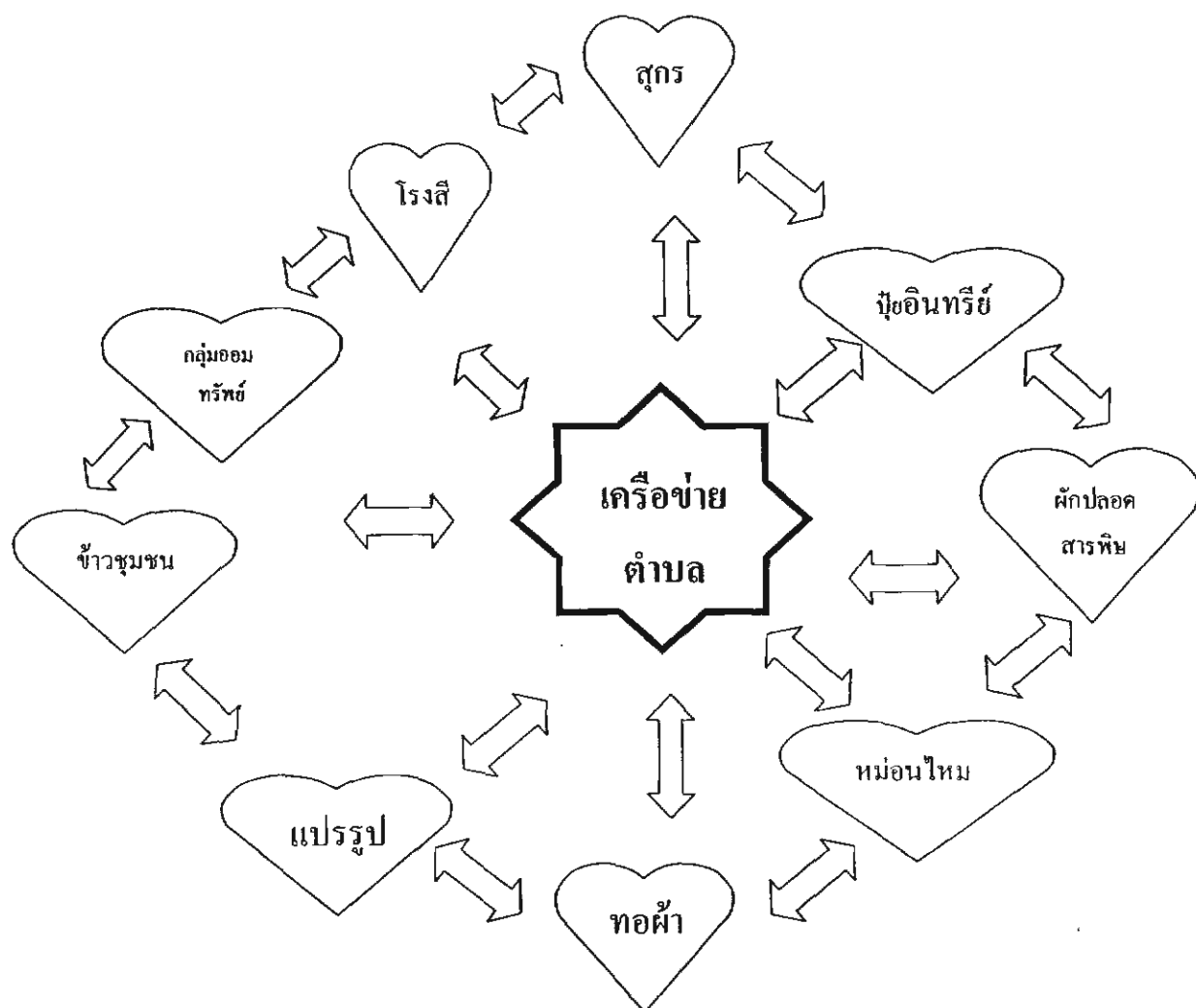
แผนการปฏิบัติงาน โครงการวิจัย “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม” จังหวัดบุรีรัมย์

ระหว่างเดือนกันยายน 2545 - มิถุนายน 2546

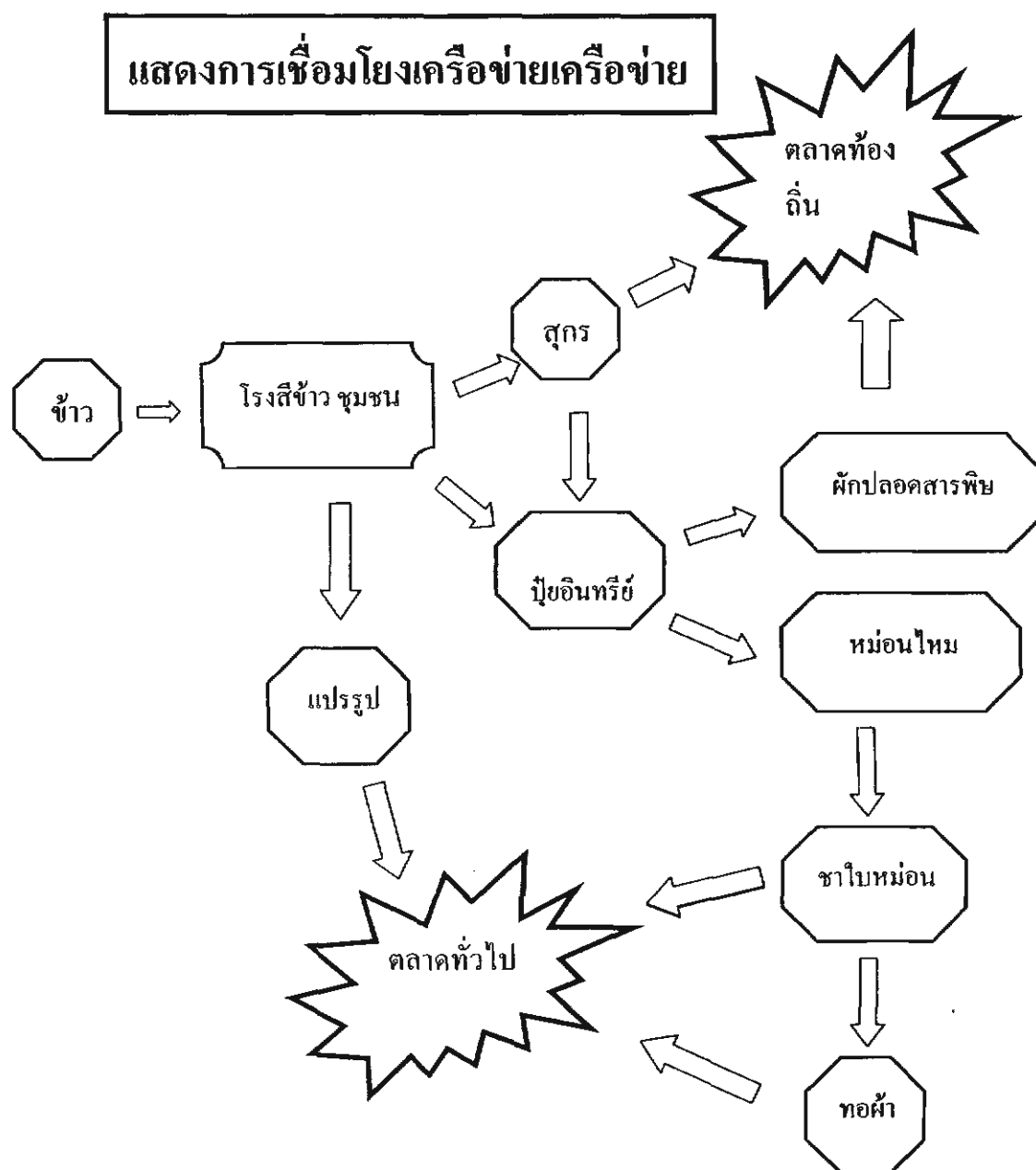
ที่	กิจกรรม	ปริมาณ ครั้ง / คน / วัน	ระยะเวลา (กันยายน 2545 - มิถุนายน 2546)										ผู้รับผิดชอบ	
			ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.		
1	สัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจแก่ ทีมวิจัยของจังหวัด	1/16/2	—											ระดับจังหวัด
2	จัดเวทีชาวบ้าน 5 ครั้ง													ระดับอำเภอ
	2.1 ครั้งที่ 1 (7 ตำบล ละ 40 คน)	1/280/1	—											
	2.2 ครั้งที่ 1 (7 ตำบล ละ 100 คน)	1/700/1		—										
	2.3 ครั้งที่ 3 (7 ตำบล ละ 40 คน)	1/280/1			—									
	2.4 ครั้งที่ 4 (7 ตำบล ละ 40 คน)	1/280/1				—								
	2.5 ครั้งที่ 5 (7 ตำบล ละ 40 คน)	1/280/1					—							ระดับจังหวัด
3	ศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ (นอกพื้นที่)	1/30/3					—							ระดับอำเภอ
4	จัดเวทีเครือข่าย (ระหว่างตำบล)	3/50/1												ระดับจังหวัด
5	ประชุมสัมมนาระดับอำเภอ	4/50/1												
	- การทำงานในพื้นที่		—											
	- การสนับสนุนการปฏิบัติงาน				—									
	- สรุป/วิเคราะห์ระบบ													

ที่	กิจกรรม	ปริมาณ ครั้ง/คน/วัน	ระยะเวลา (กันยายน 2545 - มิถุนายน 2546)										ผู้รับผิดชอบ
			ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	
6	ประชุมประจำเดือนคณะวิจัยจังหวัด	9/16/1											ระดับจังหวัด
7	ฝึกอบรม/สัมมนา	4/50/1											ระดับจังหวัด
8	สัมมนาสรุปผลการวิจัยระดับจังหวัด	1/100/1											ระดับจังหวัด

แสดงเครือข่ายการเรียนรู้

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์ (2546)

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์ (2546)

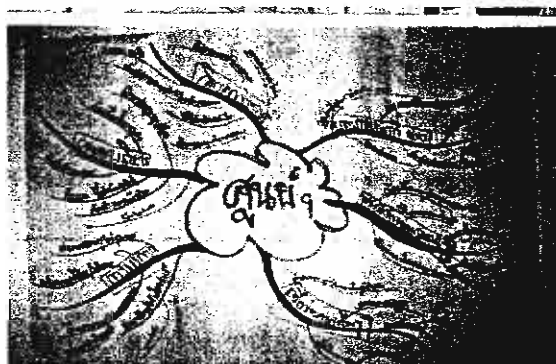
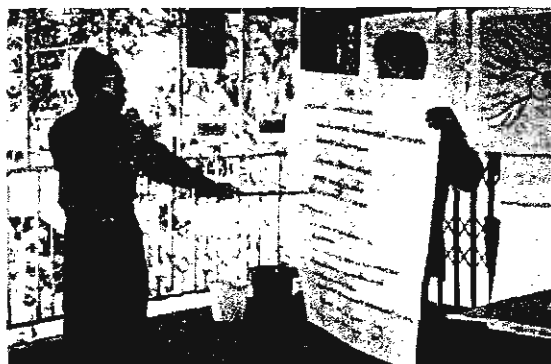
การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ
โครงการวิจัย "ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม"
จังหวัดบุรีรัมย์ ปี 2546

คณะทีมวิจัยจากกรมส่งเสริมการเกษตรและสำนักงานเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์
เยี่ยมชมกิจกรรมเครือข่ายเกษตรยั่งยืนตำบลพุทไธสง
จังหวัดบุรีรัมย์

การจัดกระบวนการเรียนรู้ระดับตำบล
 โครงการวิจัย "ระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม"
 อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

คณะผู้วิจัย

โครงการวิจัย “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม”

จังหวัดบุรีรัมย์

ผู้รับผิดชอบโครงการ

หัวหน้าโครงการวิจัย

นายสมบูรณ์ ชารัมย์

เกษตรจังหวัดบุรีรัมย์

ผู้ร่วมดำเนินการ

1. นายสานติ	นิเกชอบ	หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร
2. นายกังสดาล	สวัสดิ์ชัย	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 7 ว
3. นายเศรษฐพร	เบญศรีรักษ์	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 7 ว
4. นายชาติชาย	ศรีชนะนอก	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 7 ว
5. นายดำรง	ปลั่งกลาง	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 6 ว
6. นานอดุลย์	ทองชนะ	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 6
7. น.ส.นิกร	สมมั่ง	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 6 ว
8. นายรัตน์	ทิสารัมย์	เกษตรอำเภอพุทไธสง
9. นายวิชัย	แวกล้อม	เจ้าหน้าที่บริหารงานการเกษตร 6
10. นายอำพร	สุระเสียง	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 5
11. น.ส.เทียมจันทร์	มากมาย	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 5
12. นายปราโมทย์	ปานะดิษฐ์	เจ้าพนักงานการเกษตร 5
13. นายปราโมทย์	กะสานต์ศรี	เจ้าพนักงานการเกษตร 5
14. นางขจิรัตน์	เสาวสิงห์	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 5
15. นายบุญศรี	อ่อนละออ	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 7 ว
(สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 4 จังหวัดขอนแก่น)		